

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม
ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2569

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม
ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

พระมหาคุณานนท์ ธีรญาโณ (ขจรจิตร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

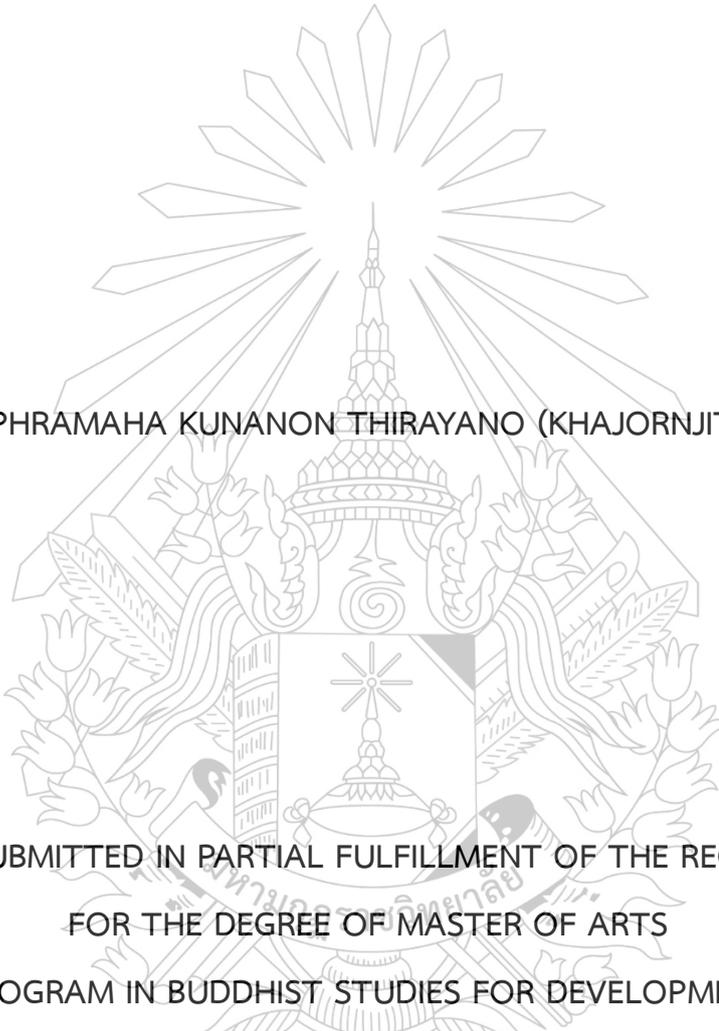
สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2569

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

COMMUNITY PARTICIPATION IN THE DEVELOPMENT OF
PHRA THAT NA KHAM, NA KHAM SUBDISTRICT,
KUCHINARAI DISTRICT, KALASIN PROVINCE

PHRAMAHA KUNANON THIRAYANO (KHAJORNJIT)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
PROGRAM IN BUDDHIST STUDIES FOR DEVELOPMENT
FACULTY OF RELIGION AND PHILOSOPHY
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2026

COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
ชื่อนักศึกษา	พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
ปีพุทธศักราช	2569
อาจารย์ที่ปรึกษา	พระครูวุฒิธรรมสาร , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

คณบดีคณะศาสนาและปรัชญา

(พระอุดมวิจิตรเมธี , ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์:

ประธานกรรมการ

(พระราชสุทิวชิรเมธี , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(พระครูวุฒิธรรมสาร , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ

(พระครูสุธีปทุมมากร , ดร.)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนกร ชูสุขเสริม)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หอมหวล บัวระภา)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัทรชัย อุทาพันธ์)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
ชื่อนักศึกษา	พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา
ปีพุทธศักราช	2569
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	พระครูวุฒิชรรมสาร , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และ 3) เพื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา แล้วนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า:

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้ประชาชนร่วมคิด ร่วมวางแผน และร่วมตัดสินใจ โดยอาศัยข้อมูลที่ครบถ้วนและผู้นำที่เปิดพื้นที่ให้ทุกกลุ่มมีบทบาท แนวคิดทฤษฎีด้านผู้นำ การสื่อสาร และการขัดเกลาทางสังคมช่วยอธิบายพฤติกรรมและปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม กระบวนการมีส่วนร่วมครอบคลุมตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติ การจัดสรรผลประโยชน์ ไปจนถึงการติดตามประเมินผลอย่างโปร่งใส ทั้งนี้ระดับการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งจะทำให้ชุมชนมีอำนาจต่อรองและพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน

พระธาตุนาขามเป็นศาสนสถานสำคัญของตำบลนาขามที่สืบทอดศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ทั้งในฐานะสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เจดีย์มีพัฒนาการทางรูปแบบ โครงสร้าง และบทบาทที่สะท้อนคติความเชื่อและวัฒนธรรมแบบพุทธ ขณะที่วัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9) ในฐานะแหล่งกำเนิดของพระธาตุเป็นศูนย์กลางศาสนกิจและการเรียนรู้สำคัญของชุมชน นอกจากนี้ ยังมีบทบาทด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เสริมสร้างความร่วมมือและอัตลักษณ์ของท้องถิ่น การพัฒนาพระธาตุจึงเป็นกระบวนการที่ผสมผสานศรัทธา ประเพณี และความร่วมมือของชุมชนอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขามถือเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวมและยั่งยืน การร่วมมือในทั้งสี่ด้าน

ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติ การจัดสรรผลประโยชน์ ไปจนถึงการติดตามประเมินผล ไม่เพียงแต่ช่วยให้การพัฒนามีประสิทธิภาพ แต่ยังสร้างรากฐานของความเข้มแข็ง ความรับผิดชอบร่วมกัน และความยั่งยืนให้กับชุมชน พระธาตุนาขามจึงกลายเป็นมากกว่าศูนย์รวมศรัทธาเท่านั้น เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการสืบสานสถาบันทางศาสนาอย่างแท้จริง

คำสำคัญ: พระธาตุนาขาม, การมีส่วนร่วมของชุมชน, อำเภอกุฉินารายณ์

ABSTRACT

Thesis Topic	COMMUNITY PARTICPATION IN THE DEVELOPMENT OF PHRA THAT NA KHAM, NA KHAM SUBDISTRICT, KUCHINARAI DISTRICT, KALASIN PROVINCE
Student's Name	Phramaha Kunanon Thirayano (Khajornjit)
Degree Sought	Master of Arts
Program	Program in Buddhist Studies for Development
Anno Domini	2026
Advisor	Phrakhruwuddhidhammasara , Assistant Professor Dr.

The objectives of this were as follows 1) to examine theoretical concepts regarding community participation,(2)to study the development of Phrathatnakham in Nakham Subdistrict, Kuchinarai District, Kalasin Province, and 3) to analyze community involvement in the development of Phrathatnakham in the same area. The study collected data from the Tripitaka, relevant documents, related research, and in-depth interviews with 15 key informants, including monks and laypersons. The data were analyzed using content analysis and presented in descriptive form.

The results of research were found that:

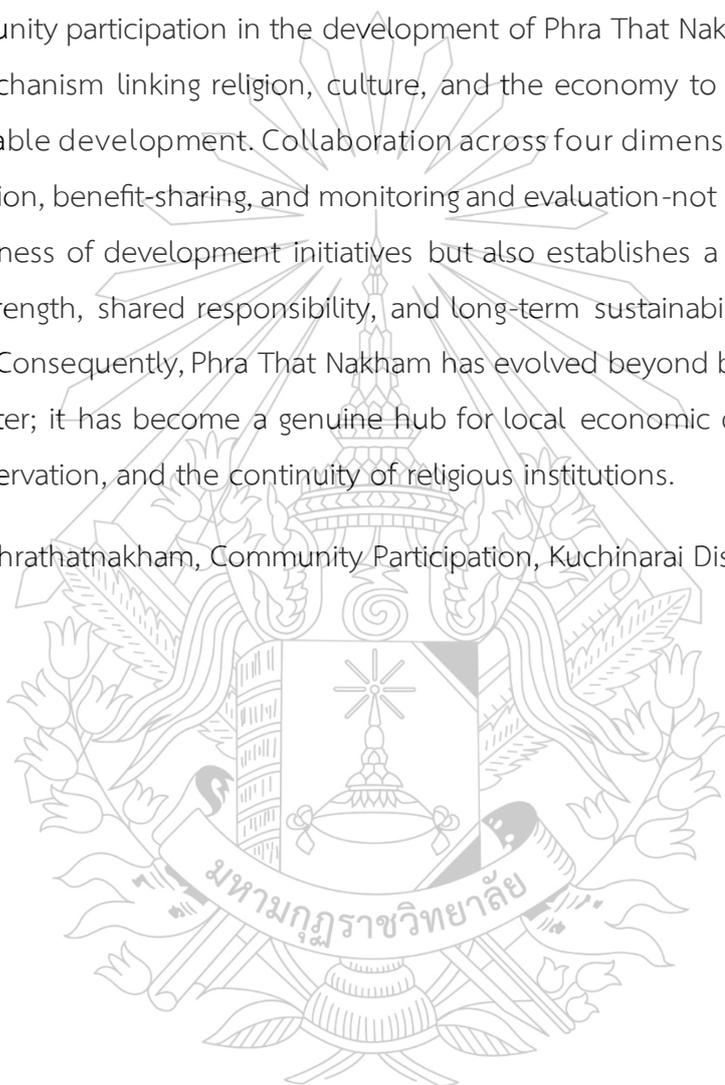
Community involvement is a process that encourages people to think, plan, and make decisions collectively, based on adequate information and leadership that allows inclusive participation from all groups. Theoretical perspectives on leadership, communication, and socialization help explain the behaviors and factors influencing participation. The participation process encompasses planning, implementation, benefit distribution, and transparent monitoring and evaluation. A strong level of community participation enhances the community's bargaining power and contributes to sustainable self-development.

Phrathatnakham is a significant sacred site in Nakham Subdistrict, embodying a long-standing Buddhist faith as both a repository of the Buddha's relics and a spiritual center for the community. The stupa has undergone developments in

form, structure, and function that reflect Buddhist beliefs and cultural traditions. Wat Pa Thamniyom Pho 9, the origin site of the stupa, serves as an important center for religious activities and community learning. In addition, Phrathatnakham plays religious, cultural, and economic roles that foster community cooperation and strengthen local identity. Its development therefore represents a process that integrates faith, tradition, and sustainable community collaboration.

Community participation in the development of Phra That Nakham serves as a crucial mechanism linking religion, culture, and the economy to foster holistic and sustainable development. Collaboration across four dimensions-planning, implementation, benefit-sharing, and monitoring and evaluation-not only enhances the effectiveness of development initiatives but also establishes a foundation of collective strength, shared responsibility, and long-term sustainability within the community. Consequently, Phra That Nakham has evolved beyond being merely a spiritual center; it has become a genuine hub for local economic development, cultural preservation, and the continuity of religious institutions.

Keywords: Phrathatnakham, Community Participation, Kuchinarai District

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงด้วยดีอาศัยความเมตตาจากผู้มีพระคุณหลายฝ่ายที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือในครั้งนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางการศึกษา ด้านพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา ในระดับปริญญาโท

ขอกราบขอบพระคุณอธิการบดี และคณบดีคณะศาสนาและปรัชญา ที่ได้อำนวยความสะดวกในการศึกษา ตลอดหลักสูตร ขอกราบขอบพระคุณพระคุณพระราชาสุทิวชิรเมธี, ผศ.ดร. ที่กรุณาเป็นประธานควบคุมการสอบ กราบขอบพระคุณพระคุณพระสุธีวีชรธรรม, ผศ.ดร. รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ขอขอบคุณคณาจารย์บัณฑิตวิทยาลัย และคณาจารย์พิเศษทุกรูป/คน ที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ระดับมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับความถูกต้องของเนื้อหา ในเล่มวิทยานิพนธ์ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณพระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผศ.ดร. ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมที่ได้ให้คำปรึกษา ตรวจสอบข้อบกพร่องต่าง ๆ พร้อมทั้งให้คำแนะนำในการแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จนสำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดี ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ให้ความสะดวกด้วยดี ตลอดจนเพื่อนนักศึกษาระดับปริญญาโททุกรูป/คน ที่คอยเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา

ขอขอบคุณนายวันชัย ตาลพันธ์ ผู้อุปถัมภ์ค่าใช้จ่ายตลอดการศึกษา ครอบครัวและญาติมิตรทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ ที่คอยห่วงใย ให้การสนับสนุนเป็นกำลังใจตั้งแต่เริ่มเรียนจนถึงจบการศึกษา

คุณงามความดีและประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องมือสักการบูชาคุณพระรัตนตรัย พระคุณของมารดา บิดา ครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ที่มีคุณค่ายิ่ง และขอแผ่คุณความดีนี้ ให้แก่เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกรูปทุกนาม ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงอำนวยพรให้ทุกท่านมีสุขภาพแข็งแรง ประสบแต่ความสุขความเจริญด้วยเทอญ

พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	จ
ABSTRACT.....	ช
กิตติกรรมประกาศ	ฅ
สารบัญ.....	ญ
สารบัญรูปภาพ	ฎ
สารบัญคำย่อ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	14
1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	15
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	16
2.1 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	16
2.2 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน	24
2.3 แนวคิดการพัฒนาชุมชน.....	30
2.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	33
2.5 รูปแบบและระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	37
2.6 สรุป.....	50
บทที่ 3 การพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูฉินารายณ์ จังหวัด	
กาฬสินธุ์.....	52
3.1 แนวคิดเกี่ยวกับพระธาตุเจดีย์.....	52

3.2	ความเป็นมาของพระธาตุนาขาม	69
3.3	การพัฒนาพระธาตุนาขามกับชุมชน	76
3.4	สภาพทั่วไปของเทศบาลตำบลนาขาม.....	84
3.5	สรุป.....	88
บทที่ 4 วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์		
4.1	วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการวางแผนด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ.....	90
4.2	วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ....	93
4.3	วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ	95
4.4	วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ	98
4.5	สรุป.....	101
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ		
5.1	สรุปผลการวิจัย.....	104
5.2	อภิปรายผล.....	106
5.3	ข้อเสนอแนะ.....	109
บรรณานุกรม		
ภาคผนวก		
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย.....		
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย.....		
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์.....		
ภาคผนวก ง หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์.....		
ภาคผนวก จ หนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์.....		
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์		

สารบัญรูปภาพ

หน้า

แผนภาพที่ 1.1กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 15

สารบัญคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎกในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539 โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น ม.อ. (ไทย) 14/258/346. หมายถึง สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุपरิปัณณาสกั พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 14 ข้อที่ 258 หน้าที่ 346 เป็นต้น

คำย่อ
พระวินัยปิฎก

วิ.ม.

= วินัยปิฎก มหาวรรค

คำย่อ
พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.

= ทีฆนิกาย สีลขนธวคค

ที.ปา.

= ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

อง.ฉกก.

= องคุดตตรนิกาย ฉกกนิปาต

อง.สตุตค.

= องคุดตตรนิกาย สตุตกนิปาต

ข. คำย่ออรรถกถา

คำย่อ
อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ.

= ทีฆนิกาย (สมุจจลวิลาสิณี) สีลขนธวคคอฎฐกถา

ม.ม.อ.

= มัชฌิมนิกาย (ปปัญจสุทนี) มูลปณณาสอฎฐกถา

อง.ตีก.อ.

= องคุดตตรนิกาย (มโนรณปุรณี) ตีกนิปาตอฎฐกถา

คำย่อ
อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

อภิ.วิ.อ.

= อภิธมมปิฎก วิภงค สมโฆหวิโนทนีอฎฐกถา

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระธาตุนาขามที่ตั้งอยู่ในวัดโนนพองแก้ว ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ถือเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญอันยาวนานต่อชุมชนในพื้นที่ โดยเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและเป็นศูนย์รวมของความศรัทธาความเชื่อและจิตวิญญาณของชาวบ้าน มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตามปณิธานของพระพุทธเจ้าที่ทรงตรัสในมหาปรินิพพานสูตร พระธาตุเจดีย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธเพราะเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าและยังเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาแต่ละยุคสมัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้สืบทอดเล่าสู่กันมาว่า พระธาตุนาขามเป็นศาสนสถานที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในช่วงเทศกาลสำคัญ เช่น วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา หรือประเพณีบุญเดือนห้า ซึ่งสะท้อนถึงบทบาทของพระธาตุนาขามในฐานะศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรม ศาสนา และวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ในอดีตชุมชนตำบลนาขามมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและพัฒนาพระธาตุนาขามผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การร่วมแรงร่วมใจพัฒนาบริเวณพระธาตุในช่วงเทศกาล การจัดเวรดูแลความสะอาด การบูรณะซ่อมแซมร่วมกับวัด และการส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาโดยการบริจาคทรัพย์หรือแรงงาน ความภาคภูมิใจและความห่วงใยของชาวบ้านต่อพระธาตุนาขาม สะท้อนให้เห็นถึงความหมายที่ลึกซึ้งของศาสนสถานแห่งนี้ ในการรวมพลังชุมชน อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ การเคลื่อนย้ายของประชากรเพื่อหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจนอกพื้นที่ การลดบทบาทของศาสนาในชีวิตประจำวัน การศึกษาและการลงทุนเน้นด้านเศรษฐกิจ และการขาดความต่อเนื่องในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับรุ่นใหม่ ผลต่อมาคือการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาและพัฒนาพระธาตุนาขามเริ่มลดลงอย่างเห็นได้ชัด สูญเสียโอกาสในการสืบทอดคุณค่าและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดไว้ให้กับรุ่นต่อไป

ผลกระทบจากการลดลงของการมีส่วนร่วมของชุมชนนี้ปรากฏเด่นชัดในหลายมิติสถานภาพของพระธาตุนาขามซึ่งเคยเป็นจุดศูนย์รวมชีวิตศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ได้กลายเป็นเพียงสถานที่ ที่มีกรแวเวียนมาเยี่ยมเยียนบ้างเป็นครั้งคราวขาดกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากชุมชนระดับรากหญ้า ผู้คนที่มิบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์และพัฒนาพระธาตุให้มีความยั่งยืน จึงเสนอความเห็นได้ยากขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ที่มีความห่างเหินจากวัดและพระธาตุมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ที่เคยเป็นเครื่องมือรวมพลังชุมชน ลดบทบาทลงโดยปริยาย และเสียสูญเสียไปจากความสำนึกของผู้คนรุ่นใหม่ การสูญเสียการมีส่วนร่วมดังกล่าวมีผลต่อการสูญหายของจิตสำนึกส่วนรวม ความรู้สึกประกอบธรรม และความรับผิดชอบต่อการดูแลรักษาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ของชุมชน อีกทั้งการพัฒนาพระธาตุในปัจจุบันขาดความเชื่อมโยงกับชุมชนในลักษณะที่เป็นเจ้าของร่วมโดยแท้จริง แม้ว่าจะมีโครงการพัฒนาหรือบูรณะเป็นระยะ ๆ จากหน่วยงานภาครัฐหรือวัดในพื้นที่ แต่หากขาดการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและมีระบบ ก็อาจทำให้การพัฒนาดังกล่าวขาดพลังขาดรากฐานทางวัฒนธรรม และไม่สามารถดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้ ปัญหาดังกล่าวนี้จึงกลายเป็นประเด็นที่นำศึกษาเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาอย่างยั่งยืน

หลักพุทธศาสนา โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องสังคัม หรือชุมชนพุทธศาสน์นั้น มีความสำคัญยิ่งต่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว การดูแลรักษาและพัฒนาศาสนสถาน รวมถึงพระธาตุ ไม่ใช่หน้าที่ของบุคคลใดคนหนึ่ง แต่เป็นหน้าที่ร่วมของชุมชนทั้งปวง พระธาตุนาขามจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางแห่งวัฒนธรรม ศาสนา และวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรมปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคัม ดังนั้นการร่วมดูแลพระธาตุจึงเป็นการปกป้องและรักษาวัฒนธรรมที่มีคุณค่า คุณค่าหลักเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่เพียงแต่ทำให้ชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วม แต่ยังทำให้ชุมชนเป็นเจ้าของจริง ๆ เกิดความรู้สึกรักภักดี ความสนใจในการดูแลรักษา และสำนึกในความรับผิดชอบร่วมกัน ปลูกฝังคุณธรรมความเสียสละเพื่อส่วนรวม และสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายระดับชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ถูกรับรองและส่งเสริมในหลายระดับ โดยเฉพาะจากแนวคิดของ Arnstein ที่กล่าวถึง “บันไดแห่งการมีส่วนร่วม” ซึ่งแบ่งระดับการมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการให้ข้อมูลไปจนถึงการมีอำนาจร่วมในการตัดสินใจ หากชุมชนตำบลนาขามสามารถก้าวข้ามจากบทบาทผู้รับข้อมูลไปสู่บทบาทของผู้มีอำนาจในการวางแผนหรือร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาพระธาตุนาขามก็จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญและมีความสนใจที่จะศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อให้พระธาตุนาขามกลับมาเป็นศูนย์รวมของชุมชนอย่างแท้จริงตามเดิม และสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับรากหญ้า การศึกษาครั้งนี้จะให้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน และกลไกที่จะเพิ่มพูนการมีส่วนร่วมอย่างมีระบบ เพื่อให้พระธาตุนาขามกลายเป็นต้นแบบของการพัฒนาศาสนสถานโดยใช้พลังชุมชนเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาเพื่อความสุข ความเป็นธรรม และความยั่งยืนต่อไป

1.2 คำถามวิจัย

1.2.1 แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างไร

1.2.2 การพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นอย่างไร

1.2.3 การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์เป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.3.2. เพื่อศึกษาการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.3.3. เพื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ประกอบด้วยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documents) และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field study) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ โดยมีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1.4.1 ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล ผู้วิจัยจะเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและแหล่งข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย

1) แหล่งข้อมูลด้านเอกสาร โดยเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) ได้แก่ ตำรา หนังสือ บทความ วารสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่เกี่ยวข้อง

2) แหล่งข้อมูลจากภาคสนาม เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 15 รูป/คน ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว (ดูภาคผนวก ก)

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลในประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” จากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา รวมทั้งค้นคว้าจากหนังสือ ตำรา บทความ วารสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ รวมถึงการสัมภาษณ์ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามที่ระบุไว้ในกลุ่มตัวอย่าง ขอบเขตด้านเนื้อหา ดังนี้

1) แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ทฤษฎีและแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน และรูปแบบและระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชน

2) การพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับพระธาตุเจดีย์ ความเป็นมาของพระธาตุนาขาม การพัฒนาพระธาตุนาขามกับชุมชน

3) วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ ด้วยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) เลือกวัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9) และชุมชนในเขตตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.4.4 ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยมีจุดมุ่งหมายหลักไม่ใช่เพื่อได้กลุ่มที่เป็นตัวแทน แต่เพื่อที่จะได้กลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยกลุ่มตัวอย่างที่เลือกมีลักษณะเป็น “Information-Rich Case” คือ มีข้อมูลให้ศึกษาในระดับลึกมากที่สุด และสามารถสะท้อนความเป็นจริงได้ดีที่สุด ซึ่งจะมีความหมายต่อวัตถุประสงค์หลักของการศึกษา โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมทั้งสิ้นจำนวน 15 รูป/คน แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

- 1) พระภิกษุ จำนวน 5 รูป
- 2) ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน
- 3) ประชาชนผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาพระธาตุนาขาม จำนวน 5 คน

1.4.5 ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารตั้งแต่ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์ คือ กรกฎาคม 2568 เป็นต้นไป

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยเก็บ

รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documents) และข้อมูลภาคสนาม (Field study) จากการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1.5.1 การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ มีขั้นตอน ดังนี้

1.5.1.1 การสร้างเครื่องมือ

การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ใช้การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้แบบ สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) โดยกำหนดแนวคำถามจากขอบเขตการวิจัย ปัญหาการวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย และขอบเขตการวิจัย นำมาสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ได้ คำตอบที่ต้องการศึกษา ลักษณะคำถามในแบบสัมภาษณ์จะเป็นคำถามแบบปลายเปิด ให้อิสระในการ ตอบคำถาม ไม่มีการเสนอแนะหรือชี้นำ แบบสัมภาษณ์แบ่งรายละเอียดเป็น 6 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

ตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

ตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

ตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

ตอนที่ 6 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

(รายละเอียดตามภาคผนวก ค)

1.5.1.2 การตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาของเครื่องมือ โดยการตรวจสอบความสอดคล้อง ระหว่างคำถามในแบบสัมภาษณ์กับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการตรวจสอบเครื่องมือครั้งนี้ โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 รูป/คน

1.5.1.3 การขออนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

เนื่องจากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์บุคคล ดังนั้น ก่อนที่จะนำเครื่องมือ วิจัยไปใช้เก็บข้อมูล จึงต้องขออนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เพื่อตรวจสอบความครบถ้วน ของเครื่องมือและประเด็นจริยธรรม การรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล ผลกระทบและประโยชน์ที่จะ เกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูลและประโยชน์ที่สังคมจะได้รับ โดยเตรียมหลักฐานประกอบการขออนุมัติ จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ดังนี้

1) แบบเสนอโครงการวิจัย

2) เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมวิจัย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3) หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย/ให้ข้อมูล

4) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแล้ว

ผลของการยื่นขออนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ พบว่า (รายละเอียดตามภาคผนวก จ)

1.5.2 ขั้นตอนดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเอกสาร (Documentary research)

การวิจัยเอกสาร รวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 และข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา หนังสือ บทความ วารสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยเกี่ยวกับ “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” เพื่อให้ทราบข้อมูลเบื้องต้นและได้กรอบแนวคิดในการวิจัย ขั้นตอนการวิจัยเอกสาร เน้นการวิเคราะห์เอกสารทั้งระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิประกอบด้วยข้อมูล ดังนี้

1) แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชน

2) การพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ประกอบด้วย ความเป็นมาและความสำคัญของพระธาตุนาขาม บริบทชุมชนตำบลนาขาม สภาพปัจจุบันของพระธาตุนาขาม การพัฒนาพระธาตุนาขามกับชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุ แนวทางการพัฒนา/ฟื้นฟูพระธาตุนาขาม ปัจจัยที่เอื้อต่อหรือเป็นอุปสรรคในการพัฒนา

3) วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical study)

ขั้นตอนนี้ดำเนินการหลังจากได้รับการอนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์แล้ว โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) ที่ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือแล้ว แบบสัมภาษณ์เป็นคำถามแบบปลายเปิดไม่ชี้แนะให้อิสระแก่ผู้ให้ข้อมูลในการตอบคำถาม โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1) ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลในการทำวิจัยทั้งในด้านเอกสารและการขอสัมภาษณ์

2) ผู้วิจัยส่งสำเนาหนังสือขอความอนุเคราะห์ไปยังผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามที่กำหนดไว้ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

3) ในการกำหนดวันเวลาสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะกำหนดวันและเวลาสัมภาษณ์ตามที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสะดวก และดำเนินการสัมภาษณ์ตามวันเวลาสถานที่ ที่นัดหมายไว้

4) ก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้รับเอกสารชี้แจงเกี่ยวกับการทำวิจัยและลงลายมือชื่อยินยอมให้ข้อมูลลงในใบยินยอม (Informed consent form)

5) ในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ด้วยตนเอง เมื่อจะเริ่มสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อใช้เครื่องบันทึกเสียงทำการบันทึกข้อมูลขณะทำการสัมภาษณ์ และมีผู้ช่วยนักวิจัยบันทึกภาพขณะเก็บข้อมูล ใช้เวลาสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคนละไม่เกิน 40 นาที ปิดการสัมภาษณ์เมื่อได้รับคำตอบครบถ้วนแล้ว โดยขออนุญาตสัมภาษณ์อีกครั้งในโอกาสต่อไป หากต้องการข้อมูลเพิ่มเติม

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยในส่วนของ การวิจัยเอกสารจะดำเนินการตามกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และวิเคราะห์ข้อความ (Textual Analysis) เพื่อทำความเข้าใจเอกสารต่างๆ ได้อย่างเป็นขั้นตอนและมีการตีความและค้นหาความหมายที่เชื่อมโยงกับจุดประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร ในบทที่ 2 และบทที่ 3 โดยการจำแนกประเด็นแล้ววิเคราะห์แต่ละประเด็นนำผลการวิเคราะห์ทั้ง 2 บทมาวิเคราะห์และรวบรวมผลการวิเคราะห์

2) การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ นำข้อมูลที่ได้มาจำแนกประเด็นแล้วนำมาวิเคราะห์ในรูปแบบการบรรยาย (Descriptive Analysis) รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์

3) นำข้อมูลผลการสังเคราะห์บทที่ 2 และบทที่ 3 และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บูรณาการเข้าด้วยกันแล้วแสดงผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์

ขั้นตอนที่ 4 สรุปผลการวิจัย นำเสนอผลการวิจัยต่อผู้เกี่ยวข้อง มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1) จัดเตรียมผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

2) ปรับปรุงผลการวิจัยตามคำแนะนำจากคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

4) เสนอผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ต่อบัณฑิตวิทยาลัย โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์เพื่อดำเนินการต่อไปด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis) โดยผู้วิจัยเริ่มจากการเตรียมเนื้อหาให้ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย วางเค้าโครง

ของการเขียนรายงานการวิจัยโดยเน้นความถูกต้องรัดกุม ชัดเจน มีความต่อเนื่อง เชื่อมโยง โดยหลักเหตุผล และเน้นประเด็นที่สำคัญ เมื่อเสร็จสิ้นทุกขั้นตอนจะได้ผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์พร้อมรายงานต่อผู้เกี่ยวข้องต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน

1.6.2 ทำให้ทราบการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.6.3 ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” มีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ สามารถนำมาเป็นฐานข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1.7.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ทะนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ (2558) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท” ว่า หลักการดำเนินงานพัฒนาชุมชนเน้นการทำงานโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยเริ่มจากการเคารพศักดิ์ศรีและศักยภาพของคนในชุมชน เชื่อว่าทุกคนมีความรู้และความสามารถที่สามารถนำมาใช้แก้ปัญหาและพัฒนาตนเองได้ นักพัฒนาจึงมีหน้าที่เพียงกระตุ้น ชี้แนะ และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้ความสามารถของตนอย่างเต็มที่ ต่อมาคือการส่งเสริมให้ประชาชนพึ่งพาตนเองในการทำกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ โดยอาศัยความร่วมมือภายในชุมชนเป็นหลัก ส่วนภาครัฐทำหน้าที่สนับสนุนเฉพาะสิ่งที่เกินความสามารถของประชาชน เพื่อให้การพัฒนาเกิดขึ้นอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นหัวใจสำคัญ โดยประชาชนต้องมีโอกาสเข้ามามีบทบาทตั้งแต่การคิด วางแผน ตัดสินใจ การปฏิบัติ ไปจนถึงการติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการอย่างแท้จริง สุดท้ายคือการดำเนินงานตามหลักประชาธิปไตย ผ่านการประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน ใช้เหตุผลในการเลือกแนวทางแก้ปัญหา แบ่งหน้าที่รับผิดชอบร่วมกัน และช่วยเหลือกันตามวิถีทางประชาธิปไตย เพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาไปได้ด้วยพลังของคนในชุมชนเองอย่างมั่นคงและยั่งยืน

สนธยา พลศรี (2558) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน” ว่า หลักการพัฒนาชุมชนที่สำคัญประการหนึ่งคือ หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

(People Partipation) หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกขั้นตอน คือ ร่วมคิดร่วมทำร่วมตัดสินใจร่วมวางแผน ร่วมในการแก้ไขปัญหาพร้อมประเมินผลร่วมรับผิดชอบและ ร่วมในการรับผลของพัฒนาทั้งในรูปของปัจเจกบุคคลกลุ่มองค์กร

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2558) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา” ต้องเสริมสร้างความสามารถให้กับประชาชน เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ โดยต้องระบุวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อให้ประชาชนสามารถตัดสินใจที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกิจกรรมต้องระบุ รูปแบบ และลักษณะของกิจกรรมนั้นว่าเป็นอย่างไร เพื่อให้ประชาชนสามารถตัดสินใจที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกิจกรรม และระบุกลุ่มบุคคล หรือกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนในการเข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรม อย่างไรก็ตาม กลุ่มบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายมักถูกจำกัดโดยกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอยู่แล้ว หากประชาชนไม่มีอิสรภาพ ไม่มีความสามารถ และไม่มีใจเต็มใจแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนก็จะไม่เกิดขึ้น ทั้งนี้ ในการพิจารณากลุ่มเป้าหมายในการเข้ามามีส่วนร่วม ในกิจกรรมจะคำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบ ทั้งทางบวก และลบ หรือเป็นผู้ที่ได้รับผลทางตรงและทางอ้อม ตลอดจนผู้สนใจอีกด้วย

วิณา เทียงธรรม สุนีย์ ละกาปิ่น และอาภาพร เผ่าวัฒนา (2558) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพชุมชน: แนวคิด และการประยุกต์ใช้” ว่า การมีส่วนร่วมที่เป็นกระบวนการพัฒนา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาที่ส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมค้นปัญหาการวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนานั้น ๆ ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นต้อง มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นด้วย

จินตวีร์ เกษมสุข (2559) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน” ว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญในการสื่อสาร เพื่อการพัฒนา ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องมีความเข้าใจในวิธีการที่ถูกต้องในการเผยแพร่ข่าวสาร เกี่ยวกับการพัฒนาจากภาครัฐหรือภาคเอกชน เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาที่ถูกต้อง โดยสิ่งที่สำคัญที่สุดคือต้องอาศัย “หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน” ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยให้การติดต่อสื่อสาร หรือการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิก ในชุมชนเป็นไปอย่างสะดวกยิ่งขึ้น หากสมาชิกในชุมชนมีการติดต่อสื่อสาร พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ก็จะเป็น กลไกสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้น อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนของตนเอง

สุพัตรา ยอดสุรางค์ (2562) ได้กล่าวไว้ในบทความวิชาการเรื่อง “แนวคิดว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน” ว่า แนวคิดว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา

ชุมชน 5 ส่วน ประกอบด้วย 1. แนวคิดว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน 2. ความสำคัญของหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน 3. แนวทางการบริหารจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชน 4. ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน และ 5. ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งทั้ง 5 ประเด็นดังกล่าวเป็นปรัชญาของการพัฒนาชุมชนโดยยึดถือความต้องการของประชาชนในชุมชนเป็นหลักจึงเป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคนที่จะต้องให้ความร่วมมือ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น รวมถึงทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำองค์ความรู้ หลักการ แนวคิด ไปใช้ในการปรับปรุงการดำเนินงานในการพัฒนาชุมชน และเป็นแนวทางในการส่งเสริมในการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อไป

สมยศ ศรีเกต (2564) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “การมีส่วนร่วมทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญของประชาชน” ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานของรัฐและชุมชนเป็นไปอย่างโปร่งใส มีประสิทธิภาพ และตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนอย่างแท้จริง กระบวนการดังกล่าวสามารถแบ่งออกเป็น 5 ระดับ เริ่มจากระดับพื้นฐานที่สุดคือ การให้ข้อมูล ซึ่งเป็นการสื่อสารทางเดียวจากหน่วยงานรัฐไปยังประชาชน เพื่อให้ทราบถึงแผนงานหรือโครงการต่าง ๆ แม้ประชาชนจะยังมีบทบาทน้อย แต่การรับรู้ข้อมูลที่ถูกต้องและทันเวลาถือเป็นก้าวแรกที่สำคัญในการมีส่วนร่วม ถัดมาคือ การปรึกษาหารือ ที่รัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามาให้ข้อมูลและแสดงความคิดเห็น แต่ยังไม่มีการตัดสินใจโดยตรง การรับฟังเสียงของประชาชนช่วยให้รัฐตัดสินใจได้อย่างรอบด้านและลดข้อผิดพลาดในการดำเนินงาน จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่ การมาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้นผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างจริงจัง ภาครัฐนำข้อเสนอแนะเหล่านี้ไปใช้ในการกำหนดแนวทางปฏิบัติร่วมกัน ทำให้เกิดความสอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่มากขึ้น ระดับที่ก้าวล้ำขึ้นไปคือ การร่วมมือ ซึ่งประชาชนและภาครัฐทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กันตั้งแต่ต้นจนจบ ทั้งการศึกษาปัญหา การกำหนดวิธีแก้ไข และการตัดสินใจดำเนินงานร่วมกัน รูปแบบนี้ทำให้ประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการอย่างแท้จริง และสุดท้ายคือระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วม คือ การเสริมสร้างอำนาจประชาชน ประชาชนมีอิสระเต็มที่ในการตัดสินใจเรื่องสำคัญของชุมชน เช่น การลงประชามติ ขณะที่รัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุนด้านข้อมูลและทรัพยากร กระบวนการนี้สะท้อนถึงอำนาจและความเป็นเจ้าของของประชาชนอย่างแท้จริง

1.7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระกฤตพจน์ สุทธิจิตโต (2546) ได้ทำวิจัยเรื่อง “บทบาทของเจ้าอาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรปราการ” พบว่า การพัฒนาสังคมควรให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามีส่วนร่วมในการช่วยกันแก้ไขปัญหาให้กับสังคมในด้านต่าง ๆ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ เพราะจะไม่สำเร็จผลเท่าที่ควร ควรร่วมมือกันเพราะจะได้มีศักยภาพ และมีรูปแบบการพัฒนาไปในทางทิศทางเดียวกัน ตลอดจนองค์กรเองควรจะมีการประชุมปรึกษาหารือกันอยู่เสมอ ในการมี

ส่วนร่วมเข้าแก้ปัญหาสังคม พัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพมีความรู้ในการพัฒนาสังคม เพราะปัจจุบันสังคมได้รับความเจริญสมัยใหม่ทางตะวันตกมาเป็นวิถีชีวิตรับเอาวัฒนธรรมแบบฝรั่งมาใช้ ฉะนั้น ผู้นำควรตระหนักในเรื่องนี้ และหันมาเป็นฝ่ายพัฒนาในเชิงรุกบ้าง ไม่ใช่เป็นฝ่ายรับแต่อย่างเดียว ผู้นำที่มีความอดทนสูง มีศักยภาพ เสียสละประโยชน์ส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ให้ประชาชนได้เข้าใจ และนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง แล้วก็จะทำให้สังคมสงบสุข การพัฒนาในทุก ๆ ด้านควรคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับให้มากที่สุด เพื่อส่วนรวมให้มากที่สุด เพราะจะได้คุ้มค่าในด้านการลงทุนประหยัดทั้งงบประมาณด้านการเงิน เวลา และความสะดวกรสบาย

เขมรราชู ชัมภรัตน์ (2546) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของสมาชิกภาพองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณี กิ่งอำเภอสว่างวีรวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร อยู่ในระดับปานกลาง มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ในระดับปานกลางและในเรื่องการมีส่วนร่วม พบว่า กลุ่มตัวอย่าง มีระดับการมีส่วนร่วมในด้านการประชุม ด้านการวางแผน ด้านการสนับสนุนส่งเสริม ด้านการดำเนินกิจการ และด้านการติดตามประเมินผลในระดับปานกลาง ปัจจัยที่ผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ระดับการศึกษา รายได้ของสมาชิกสภา อบต. การรับรู้ข่าวสาร และความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ปัจจัยด้านเพศ อายุ อาชีพ สถานภาพสมรส ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการสิ่งแวดล้อม

พระพรหมเวที (สุเทพ พุสฺสธมฺโม) (2561) ได้ทำวิจัยเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ประกอบด้วยชุมชนชาติพันธุ์หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน สถาบันการศึกษา รวมถึงนักท่องเที่ยวหรือบุคคลภายนอกด้วยโดยครอบคลุมองค์ประกอบของวัฏจักรการมีส่วนร่วมประกอบด้วย (1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ร่วมค้นหาปัญหา ร่วมตรวจสอบข้อเท็จจริงของปัญหา ร่วมแสดงความคิดเห็นให้ข้อมูลปัญหา ร่วมระดมความคิดเพื่อวิเคราะห์ปัญหา (2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ได้แก่ ร่วมรับรู้นโยบายสาธารณะ ร่วมจัดทำแผนงาน ร่วมแสดงความคิดเห็นสำหรับปรับปรุง และร่วมเผยแพร่หรือประชาสัมพันธ์แผนงาน (3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ร่วมลงมือปฏิบัติงาน ร่วมสนับสนุนวัสดุสิ่งของ ร่วมบริจาคทุนทรัพย์ และร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงาน (4) การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบติดตาม และประเมินผลการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ร่วมกำหนดตัวชี้วัดที่ใช้ในการประเมิน ร่วมสังเกตการณ์ ร่วมประเมินความสำเร็จ และร่วมเผยแพร่หรือประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงาน และ (5) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ได้แก่ ร่วมรับผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ

เช่น รายได้ เป็นต้น ร่วมรับผลประโยชน์ในเชิงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ ร่วมรับผลประโยชน์ในเชิงสังคมและสิ่งแวดล้อมและร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม ทั้งนี้ตัวแบบดังกล่าวสามารถนำไปใช้ เป็นต้นแบบในการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตกในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

จิตติวรณ สิ้นธนอก บุญส่ง สิ้นธนอก ธวัชหทัย สิ้นธนอก และคณะ (2563) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมและเสริมสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์กับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดน จังหวัดหนองคาย” พบว่า องค์ประกอบการมีส่วนร่วมขององค์กรในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดนจังหวัดหนองคาย ได้แก่ (1) หน่วยงานภาครัฐ (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดหนองคาย) (2) หน่วยงาน อปต./ผู้นำชุมชน (3) องค์กรเอกชน (องค์กรหอการค้า) (4) องค์กรสงฆ์และ (5) ประชาชนในพื้นที่ บทบาทของเครือข่ายพระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดนจังหวัดหนองคาย ได้แก่ (1) บทบาทด้านการพัฒนาสังคมแบ่งออกเป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจโดยใช้หลักธรรมศีล 5 ในการกล่อมเกล่าและพัฒนาทางด้านวัตถุใช้หลักธรรม สัปปายะ 7 ในการพัฒนาวัด (2) บทบาทการพัฒนาด้านประเพณีวัฒนธรรมใช้การเผยแพร่ธรรมะ โดยการเทศน์ และการเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้และมีการจัดให้มีกิจกรรมด้านประเพณีวัฒนธรรม ตามฮีตสิบสอง และรูปแบบการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์กับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดน จังหวัดหนองคาย พบว่ารูปแบบของเครือข่ายของพระสงฆ์มีโครงสร้างเครือข่ายแบบไล่ลำดับชั้นตามระบบการปกครองคณะสงฆ์โดยมีการทำงานแบบเครือข่ายใยแมงมุม ได้แก่ (1) รูปแบบการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างเครือข่ายขององค์กรสงฆ์กับภาครัฐ (2) รูปแบบการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างเครือข่ายขององค์กรสงฆ์กับภาคเอกชน (3) รูปแบบการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างเครือข่ายขององค์กรสงฆ์กับอปต./ผู้นำชุมชน (4) รูปแบบการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างเครือข่ายขององค์กรสงฆ์กับพระสงฆ์ในพื้นที่ และ (5) รูปแบบการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างเครือข่ายขององค์กรสงฆ์กับประชาชนในพื้นที่

พระมหาบรรพต กิตติปัญญา (กันหา) (2564) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก” พบว่า ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับการพัฒนาชุมชน และวัฒนธรรม 1) เกิดจากการที่ให้ประชาชนบางกลุ่มไม่มีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาชุมชน 2) ขาดเทคโนโลยีใหม่ๆ เครื่องมือในการพัฒนาชุมชนยังไม่พอเพียงต่อชุมชนในการพัฒนา 3) การประชุมประชาคมหมู่บ้านบางครั้งก็ไม่มีรายละเอียดที่ดีต่อการประชุม และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนา 1) ควรที่จะมีระบบมากกว่าทุกครั้งที่มีการพัฒนาชุมชน 2) ควรให้

ทุกชุมชนมีการปรึกษาในการพัฒนาร่วมกันโดยการนำเทคโนโลยีดิจิทัล หรือเครื่องมือใหม่ ๆ มาใช้
 3) ให้ผู้นำชุมชนมีการปรึกษาในเรื่องของการพัฒนาชุมชนเพื่อเดินทางไปพร้อม ๆ กัน และสังเคราะห์
 แนวทางพัฒนาเป็น 4C MODEL C= Compatibility ความพร้อมของสังคม C= Cooperation
 Networks การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ C= Creativity Community ชุมชนสร้างสรรค์
 C= Convenience Digital ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล อำนวยการสะดวกสบายในปัจจุบันเป็นต้น

จิวรงค์ ตูลาวัดนากุล ไพศาล พากเพียร และประสิทธิ์ กุลบุญญา (2567) ได้ทำวิจัยเรื่อง
 “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองไข่นก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า ในการมีส่วนร่วมของประชาชนทางองค์การบริหารส่วน
 ตำบล ถือว่าได้ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมพอสมควรแต่บางครั้งเกิดจากฝั่งประชาชนเองที่ไม่ให้
 ความร่วมมือมากพอ ทำให้หลายครั้งการดำเนินงานเกี่ยวกับส่วนรวมไม่เป็นไปตามเป้าหมายเพราะ
 ขาดกำลังคน จึงต้องการให้ทางหน่วยงานหรือทางองค์การบริหารส่วนตำบลทำหน้าที่ประสานงาน
 ขอความร่วมมือกลุ่มประชาชน โดยให้มีการจัดทีมงานอาสาให้มากขึ้นรวมทั้งความโปร่งใสในเรื่อง
 งบประมาณและแผนการบริหารงานประชาชน ต้องการให้ชี้แจงถึงการดำเนินงานผล การร้องทุกข์
 และการใช้งบประมาณผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ของอบต. ให้มากขึ้น พร้อมทั้งให้สามารถแสดงความคิดเห็น
 และเสนอแนะแนวทางในการวางแผนพัฒนาองค์กร เพื่อประโยชน์ด้านความเป็นอยู่และ
 คุณภาพชีวิตของประชาชนโดยใช้จ่ายเงินงบประมาณให้คุ้มค่า เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิด
 ประสิทธิภาพมากที่สุด

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนอย่างมี
 ประสิทธิภาพต้องยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางให้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การคิด วางแผน
 ลงมือทำ การจัดสรรผลประโยชน์ ไปจนถึงการประเมินผล โดยเน้นการส่งเสริมศักยภาพและการ
 พึ่งพาตนเอง พร้อมสร้างระบบที่เอื้อต่อการสื่อสารระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างราบรื่น กระบวนการ
 มีส่วนร่วมควรครอบคลุมทุกมิติ ทั้งแนวคิด วิธีการ ระดับ และผลประโยชน์ โดยเฉพาะในบริบท
 พหุวัฒนธรรม เช่น การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ที่ต้องเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมี
 บทบาทร่วมกัน ปัจจัยด้านการศึกษา รายได้ และการรับรู้ข่าวสารส่งผลต่อระดับการมีส่วนร่วม
 เช่น พระสงฆ์และวัด เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงทุกภาคส่วน การมีผู้นำที่มีคุณธรรม วิสัยทัศน์
 และเสียสละถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา การบริหารวัดควรมุ่งสู่ความยั่งยืนทั้งด้านวัตถุ จิตใจ
 และสิ่งแวดล้อม สุดท้าย การพัฒนาในทุกมิติต้องอาศัยความร่วมมือ ความเข้าใจ และเทคโนโลยีเป็น
 เครื่องมือสนับสนุน เพื่อสร้างความมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว จากแนวคิดดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัย
 ได้แนวทางในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยต่อไป

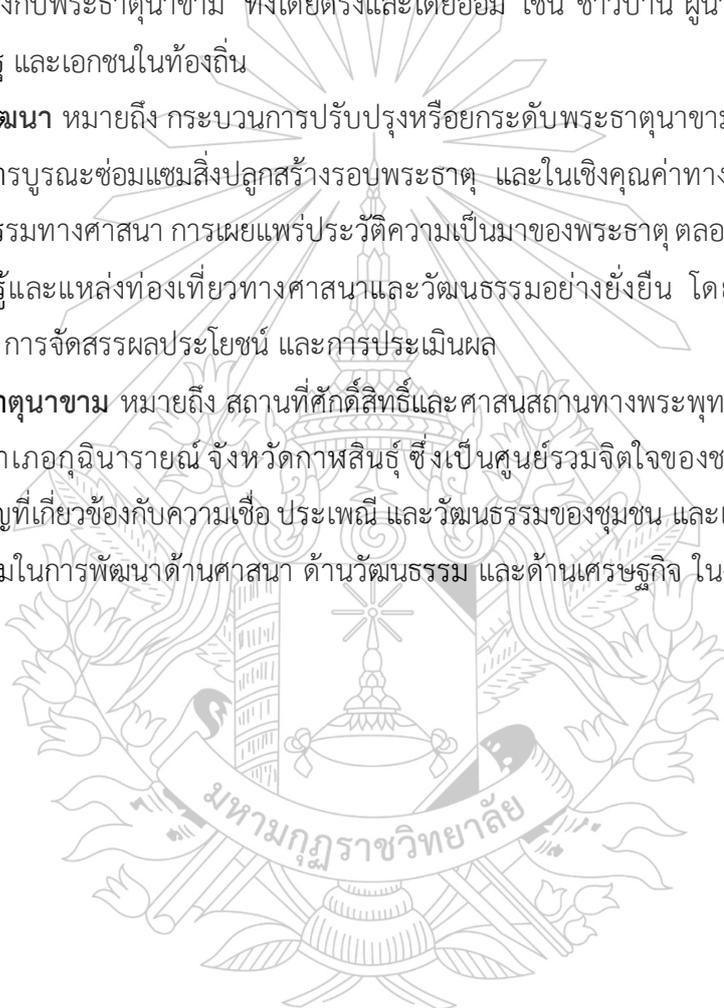
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการคิด ร่วมวางแผน ดำเนินการ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านวัตถุและจิตใจ เช่น การร่วมบริจาค ร่วมแรงงาน ร่วมตัดสินใจ และร่วมเสนอแนะแนวทางการพัฒนา

ชุมชน หมายถึง กลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลนาขาม อำเภอภูพานรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และศาสนา โดยเฉพาะกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องกับพระธาตุนาขาม ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนในท้องถิ่น

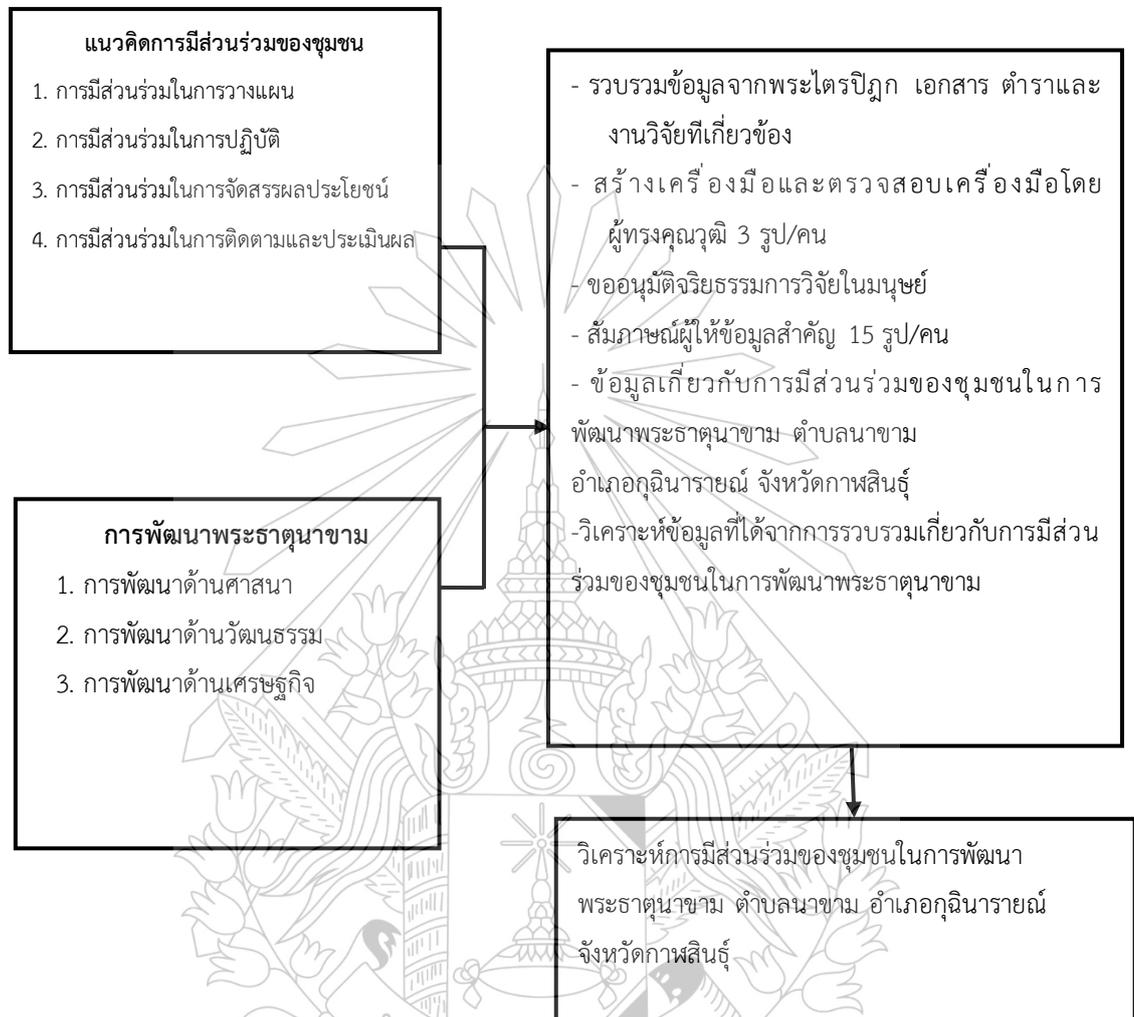
การพัฒนา หมายถึง กระบวนการปรับปรุงหรือยกระดับพระธาตุนาขามให้ดีขึ้น ทั้งในเชิงกายภาพ เช่น การบูรณะซ่อมแซมสิ่งปลูกสร้างรอบพระธาตุ และในเชิงคุณค่าทางจิตวิญญาณ เช่น การส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา การเผยแพร่ประวัติความเป็นมาของพระธาตุ ตลอดจนการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยผ่านการวางแผน การลงมือปฏิบัติ การจัดสรรผลประโยชน์ และการประเมินผล

พระธาตุนาขาม หมายถึง สถานที่ศักดิ์สิทธิ์และศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา ตั้งอยู่ในตำบลนาขาม อำเภอภูพานรายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านในท้องถิ่น เป็นสถานที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นเป้าหมายหลักของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ ในงานวิจัยนี้

1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดของการวิจัยไว้ดังนี้

แผนภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ในบทนี้จะได้กล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ได้จากการศึกษาเนื้อหาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อจะได้เป็นฐานข้อมูลสร้างแบบสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และได้แนวคิดตามวัตถุประสงค์การวิจัยด้วย มีหัวข้อที่จะศึกษาดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 2.2 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 2.3 แนวคิดการพัฒนาชุมชน
 - 2.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 2.5 รูปแบบและระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชน
 - 2.6 สรุป
- โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาเกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วม พบว่า มีสาระสำคัญดังนี้

2.1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

คำว่า ส่วนร่วม หมายถึง ส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมร่วมกับผู้อื่น เช่น มีส่วนร่วมในการบำเพ็ญกุศล มีส่วนร่วมในการทุจจริต มีส่วนร่วมในการลงทุนบริษัท (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, หน้า 1183) การมีส่วนร่วมเป็นสถานการณ์ที่คนส่วนหนึ่งมารวมตัวกันด้วยความสมัครใจด้วยการมีส่วนร่วมร่วมกัน มีอัตลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เพื่อแสดงความคิดเห็นและความห่วงใย ความสนใจและการกระทำต่าง ๆ เพื่อสนับสนุน กอดัน เรียกร้องและตรวจสอบภาครัฐและภาคธุรกิจให้ทำงานด้วยความโปร่งใสและมีประสิทธิภาพเพื่อการอยู่ดีกินดีและการพัฒนาที่ยั่งยืน (ชาติชาย ณ เชียงใหม่, 2544, หน้า 14) การมีส่วนร่วมมีความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์ กลุ่มซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วยกิจกรรมของมนุษย์ส่วนใหญ่ อาศัยการมีส่วนร่วมเป็นตัวกระตุ้นให้ทำงานสำเร็จได้ตามเป้าหมาย การมีส่วนร่วมในการบริหารงานเป็นทั้งเครื่องมือและกระบวนการในกิจการต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมาย การให้บุคคลมีส่วนร่วมในองค์กรนั้น บุคคลจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง (Involvement) ในการดำเนินกิจกรรมหรือปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ขององค์กร การที่บุคคลมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในกิจกรรมต่าง ๆ ย่อมทำให้

บุคคลมีความผูกพันต่อกิจกรรมนั้นและมีความผูกพันต่อองค์กรในที่สุด จึงทำให้เห็นการมีส่วนร่วม ทำให้การมีเกี่ยวข้องและก่อให้เกิดความผูกพัน (สมศักดิ์ คงเที่ยง, 2543, หน้า 289)

คำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างร่วมกับผู้อื่น (ปิยะนุช เงินคล้าย, 2545, หน้า 5) ดังนั้น การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participation) จึงเป็นกระบวนการของการให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ เน้นถึงการมีส่วนร่วมช่วยในการทำงานประสาน ความเข้าใจกันและกันอย่างเข้มแข็งโดยใช้ความเชี่ยวชาญอย่างสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาของการบริหารจัดการที่สำคัญอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดของการแบ่ง อำนาจหน้าที่ ถือว่าผู้บริหารแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารจัดการให้กับผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาและอยู่ที่การตัดสินใจขององค์กร ไม่ใช่เพียงแค่สัมผัสปัญหาหรือแสดงความห่วงใยเพียงอย่างเดียว การทำงานที่มุ่งไปที่เป้าหมายของการทำงานในองค์กรใดองค์กรหนึ่ง (สมยศ นาวิการ, 2547, หน้า 1-2)

การมีส่วนร่วมอาจจะเริ่มต้นง่าย ๆ จากความหมายการพัฒนาจากข้างล่างแทนวิธีการพัฒนาจากนโยบายเบื้องบน จุดเริ่มต้นก่อนที่จะพิจารณาลงไปถึงตัวบุคคล คือการกระจายอำนาจของการวางแผนจากส่วนกลางไปเป็นการวางแผนจากส่วนภูมิภาคซึ่งต้องอาศัยแนวความคิดของการพัฒนามาจากข้างล่าง (อภิชัย พันธเสน, 2552, หน้า 151) การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้บุคลากรในหน่วยงานและผู้รับบริการซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบจากการบริหารงานหรือการดำเนินการต่าง ๆ ของหน่วยงานได้รับรู้ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ รวมทั้งร่วมสนับสนุนการติดตามและตรวจสอบการปฏิบัติตามสิ่งที่ตนเองได้ร่วมตัดสินใจ (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี, 2543, หน้า 6)

หลักความมีส่วนร่วมประกอบด้วยความสัมพันธ์ของโครงการต่าง ๆ รวมถึงการประหยัดงบประมาณความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ได้รับผลกระทบ จำนวนผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นหรือจำนวนข้อเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นของประชาชนในการดำเนินงานเรื่องราวต่าง ๆ รวมถึงคุณภาพของการเข้ามามีส่วนร่วม (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2543, หน้า 2) การมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่ร่วมกิจกรรมวิจัยในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์อันใดอันหนึ่ง แล้วร่วมในการกระบวนการตัดสินใจและดำเนินการจนสิ้นสุดการวิจัย (สุภางค์ จันทวานิช, 2542, หน้า 68)

การมีส่วนร่วมของประชาชน คำศัพท์ที่ใช้ในภาษาอังกฤษในเชิงวิชาการหลายคำที่ใช้สื่อความหมายทำนองเดียวกัน ได้แก่ People's Participation, Citizen Involvement, Popular Participation, Grass-Roots Participation เป็นต้น

สถาบันพระปกเกล้า (2550, หน้า 79) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้บุคลากรหรือผู้มีส่วนได้เสีย รวมถึงผู้รับบริการ ได้มีส่วนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องร่วมตัดสินใจ ร่วมสนับสนุน รวมทั้งร่วมติดตามและตรวจสอบการปฏิบัติงาน

ทานตะวัน อินทร์จันทร์ (2546, หน้า 19-20) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นการที่ประชาชนทำหน้าที่เป็นผู้สร้างสรรค์กิจกรรมในกระบวนการพัฒนา โดยสามารถแสดงบทบาทเชิงสร้างสรรค์ได้ และผลของกิจกรรมจะย้อนกลับมาสู่ตัวประชาชนเอง และให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเข้าร่วมในกิจกรรมร่วมกัน หรือการมีความสัมพันธ์กันทางสังคม ซึ่งอาจรวมถึงสถานการณ์ทางสังคมด้วย

ปรีดา เจษฎารางกุล (2550, หน้า 24) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องความไว้วางใจและการยอมรับตนเอง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถสังเกตได้จากระดับความพึงพอใจ ความไว้วางใจ ทัศนคติ ความคาดหวัง และกิจกรรมที่ร่วมกันดำเนินการ

อรทัย ก๊กผล (2552, หน้า 17-19) กล่าวว่า ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและการเมือง ในอดีตการมีส่วนร่วมของประชาชนมักหมายถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่ปัจจุบันสังคมให้ความสำคัญกับประชาธิปไตยทางตรง ส่งผลให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ของประชาชนมีขอบเขตกว้างขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดให้ประชาชนเข้าไปร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์นโยบาย กระบวนการบริหารและตัดสินใจของท้องถิ่นเพื่อผลประโยชน์ของประชาชน โดยมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ ต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ ประชาชนจะต้องมีอิสระทางความคิด โดยหลักการการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะการเข้าร่วมอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุด ไม่ใช่เป็นการจัดเวที การมีส่วนร่วมครั้งเดียว การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง คำนึงถึงเงื่อนไขหรือหลักการสำคัญ 3 ประการ คือการมีส่วนร่วมต้องเกิดจากความเต็มใจและความ ตั้งใจที่จะเข้าร่วม เพราะจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในการแก้ไขปัญหาตัดสินใจในเรื่องนั้น ๆ กระบวนการมีส่วนร่วมนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค และขีดความสามารถ ของแต่ละบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วมการมีส่วนร่วมต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของ เสรีภาพ อิสระภาพที่จะตัดสินใจว่าจะเลือกหรือจัดให้มีการมีส่วนร่วมหรือไม่ ข้อสำคัญ คือการมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่เกิดจากการบังคับหรือขู่เข็ญจากผู้ที่เหนือกว่าเมื่อพิจารณาจากความหมายที่องค์การระหว่างประเทศ บุคคล ผู้มีบทบาททางด้านการพัฒนาสังคมทั้งในและต่างประเทศ นักวิชาการทั้งในและต่างประเทศได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม หรือได้ให้ความหมายและนิยามของคำว่า “การมีส่วนร่วม” ไว้อย่างหลากหลาย โดยสรุปแล้วเห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ขึ้นแรกต้องเกิดจากจิตสำนึกของประชาชนในชุมชนเอง ที่พร้อมจะร่วมมือกัน

อย่างเต็มใจและเต็มกำลังตามความรู้ความสามารถของตน ในการเข้าไปมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน ทั้งในด้านการวางแผน การกำหนดรูปแบบ การตั้งเป้าหมายตลอดจนการจัดหางบประมาณในการแก้ไขปัญหาของชุมชน รวมถึงการร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมที่ตนได้มีส่วนร่วมด้วย

ทงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2534, หน้า 76) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นกระบวนการที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างหลากหลาย ทั้งการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผล โดยกลุ่มเป้าหมายจะได้รับโอกาสและใช้โอกาสนั้นในการแสดงออกถึงความคิดเห็นและความต้องการของตนเอง เพื่อแก้ไขปัญหาโดยอาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกให้น้อยที่สุด

เจริญ ภัสระ (2546, หน้า 11-14) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า หมายถึง ความพร้อมและโอกาสที่ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายประชาชนยอมรับผิดชอบและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน นอกจากนี้ยังได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในทฤษฎีที่แตกต่างกันอีก 4 ประการ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่กลุ่มประชาชนหรือขบวนการของประชาชนซึ่งในอดีตมักอยู่นอกกระบวนการได้เพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมทรัพยากรและสถาบันต่าง ๆ ตามสถานะสังคมที่เป็นอยู่

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการ ควบคุม และกระจายการใช้ทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม โดยในการมีส่วนร่วมนี้ ประชาชนจะพัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกผ่านการตัดสินใจที่มีอิสระในการกำหนดชีวิตของตนเอง

3. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานด้านการพัฒนา ทั้งการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ไขปัญหาของตนเอง โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ และความชำนาญ ร่วมกับการนำวิทยาการที่เหมาะสมมาใช้ พร้อมทั้งร่วมกันติดตามผลการดำเนินงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

4. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชนในกลุ่มเป้าหมายได้รับและใช้โอกาสในการแสดงออกถึงความรู้สึก ความต้องการ ปัญหาที่เผชิญ และแนวทางในการแก้ไขปัญหา พร้อมทั้งลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง โดยอาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกให้น้อยที่สุด

ประภาพร ศรีสถิตธรรม (2558, หน้า 35) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วม ว่าเป็นกระบวนการที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีอิทธิพลซึ่งกันและกันในการตัดสินใจ ซึ่งการตัดสินใจนั้นจะส่งผลกระทบต่อพวกเขาในอนาคต โดยอาจเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ หรือได้รับการสนับสนุนอย่างไม่เป็นทางการ

ก็ได้ จากการสำรวจพบว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมจากทั่วโลกมีอยู่ 6 ขั้นตอน ดังนี้ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การรับทราบผลงานจากการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ การรับรองสิทธิส่วนบุคคล การมีเสรีภาพในการโต้แย้ง และการมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย

ดังนั้น จึงสรุปว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึงกระบวนการที่ประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสและมีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตามประเมินผลในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมนี้ต้องเกิดขึ้นบนพื้นฐานของความสมัครใจ เสรีภาพ เสมอภาค และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยประชาชนมีจิตสำนึกเป็นเจ้าของ และใช้ทรัพยากรหรือศักยภาพของตนในการร่วมพัฒนาเพื่อประโยชน์ร่วมของสังคม อันนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2.1.2 หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วม

จากการศึกษาเกี่ยวกับหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วม พบว่า การมีส่วนร่วมคือการเปิดโอกาสให้บุคลากร ผู้มีส่วนได้เสีย รวมถึงผู้รับบริการ ได้มีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ร่วมตัดสินใจ ร่วมสนับสนุน ตลอดจนร่วมติดตามและตรวจสอบการปฏิบัติงาน

แนวคิดของหลักการมีส่วนร่วมตามแนวทางของ “ธรรมรัฐ” หรือ “ธรรมาภิบาล” ประกอบด้วยหลักย่อย 4 ประการที่สำคัญ ได้แก่

1. การรับฟังความคิดเห็น เป็นการเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ได้ข้อมูลมากขึ้น และช่วยให้สามารถประเมินข้อดีข้อเสียของประเด็นต่าง ๆ ได้ชัดเจน โดยต้องให้ความสำคัญกับการรับฟังตั้งแต่เริ่มตระหนักถึงปัญหา (สถาบันพระปกเกล้า, (2550, หน้า 79) ตัวอย่างเช่น กรณีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนสวนยางพาราแห่งหนึ่งในภาคใต้ ซึ่งรัฐบาลได้ร่วมมือกับชาวบ้านในการกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนใหม่ โดยประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างธรรมาภิบาลในระดับชุมชน (Community Good Governance) รวมถึงได้มีบทบาทในการเจรจาเพื่อผลักดันให้เกิดธรรมาภิบาลในระดับชาติ ด้วยการเข้าร่วมเรียกร้องและแสดงเจตจำนงในการผลักดันร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ อันแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ที่ชุมชนจะสามารถกำหนดนโยบายด้านการบริโภคได้ด้วยตนเอง (ชาติชาย มุกสง, 2548, หน้า 28)

2. การให้ข้อมูล

การให้ข้อมูลเป็นวิธีง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชน เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผนโครงการ และยังเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น แลกข่าว การแจกข่าว การแสดงนิทรรศการ และการให้ข้อมูลหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ นั่นคือการตัดสินใจ แล้วมาแจ้งให้ทราบ จะเป็นการตัดสินใจที่ไม่มีผลกระทบต่อประชาชนหรืออาจมีแต่ไม่มากนัก (สถาบันพระปกเกล้า, 2550, หน้า 79)

กระบวนการให้ข้อมูลข่าวสารนี้ ต้องให้ความสำคัญที่องค์ประกอบของการสื่อสารเพื่อผลสัมฤทธิ์ของการให้ข้อมูลนั้น โดยส่วนประกอบที่สำคัญของการติดต่อสื่อสาร มี 10 กระบวนการสำคัญ ดังนี้ (เสนาะ ตีเยาว์, 2546, หน้า 270-271)

กระบวนการที่ 1 สภาพของการสื่อสาร คือสภาพแวดล้อมที่การสื่อสารนั้นเกิดขึ้น ซึ่งส่งผลให้การสื่อสารชัดเจน หรือเป็นบรรยากาศที่การสื่อสารเกิดขึ้น ซึ่งประกอบด้วยสภาพทางวัตถุ สภาพทางสังคม สภาพทางจิตวิทยา และสภาพทางเวลา สภาพทั้งสี่อาจควบคุมได้บางส่วนหรือควบคุมไม่ได้เลย

กระบวนการที่ 2 แหล่งข่าว โดยทั่วไปแหล่งข่าวก็คือผู้ส่งข่าว ซึ่งต้องรับผิดชอบในการจัดเตรียมข่าวสำหรับส่งไปยังผู้รับ

กระบวนการที่ 3 การเข้ารหัส ได้แก่ การทำข่าวสารให้อยู่ในรูปแบบเพื่อสามารถส่งให้ผู้รับได้ อันเป็นความหมายที่ผู้ส่งข่าวตั้งใจจะให้เกิดขึ้นในตัวสาร

กระบวนการที่ 4 ข่าวสารเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ใช้ส่งและรับในกระบวนการสื่อสาร ข่าวสารอาจเป็นคำพูดหรือไม่ใช่คำพูดก็ได้ คำพูดได้แก่ ภาษาเขียนหรือภาษาพูด ส่วนข่าวสารที่ไม่ใช่คำพูด ได้แก่ ภาษาอย่างอื่นนอกจากภาษาเขียนและภาษาพูด เช่น ท่าทาง วัฒนธรรม เป็นต้น

กระบวนการที่ 5 ช่องทางการสื่อสาร เป็นสื่อกลางที่ใช้นำข่าวสารจากผู้ส่งข่าวหรือแหล่งข่าวไปยังผู้รับข่าว ช่องทางทำให้เกิดการได้ยิน การมองเห็น การลิ้มรส การสัมผัสและการได้กลิ่น ผู้ส่งข่าวเป็นผู้เลือกช่องทางการสื่อสารว่าจะใช้ช่องทางการสื่อสารเป็นทางการหรือช่องทางการสื่อสารไม่เป็นทางการ

กระบวนการที่ 6 ผู้รับข่าว ได้แก่ คนหรือสถาบันที่ทำหน้าที่รับข่าวที่ส่งมาจากผู้ส่งข่าว ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้กระบวนการส่งข่าวสมบูรณ์ ความรู้ทั่วไป และทัศนคติของผู้รับข่าวก็ล้วนมีอิทธิพลต่อข่าวสาร

กระบวนการที่ 7 การถอดรหัส ได้แก่ วิธีการเปลี่ยนแปลงข่าวสารให้อยู่ในรูปแบบที่นำไปใช้ได้หรือสัญลักษณ์ที่ได้รับให้เป็นข่าวสาร หรือเป็นกระบวนการในการแปลความหมายของข่าวสารนั้น ให้ตรงกับความหมายที่ผู้ส่งข่าวสาร หรือเป็นกระบวนการในการแปลความหมายของข่าวสารนั้น ให้ตรงกับความหมายที่ผู้ส่งข่าวสารตั้งใจส่งการสื่อสารนั้นจึงจะมีประสิทธิผล

กระบวนการที่ 8 สิ่งรบกวน เป็นสิ่งที่เข้ามาสู่ระบบการสื่อสารที่ทำให้ข่าวสารถูกรบกวนจนบิดเบือนไปจากเดิม ปกติเกิดขึ้นระหว่างช่องทางการสื่อสารระหว่างผู้ส่งข่าวกับผู้รับข่าว

กระบวนการที่ 9 ข้อมูลสะท้อนกลับ ได้แก่ การตอบสนองของผู้รับข่าวกลับไปแจ้งแหล่งข่าว ข้อมูลสะท้อนกลับแยกออกเป็นข้อมูลสะท้อนกลับในทางบวกและข้อมูลสะท้อนกลับในทางลบ ซึ่งล้วนเป็นประโยชน์ต่อการสื่อสาร

กระบวนการที่ 10 ผลกระทบจากการสื่อสาร เป็นผลกระทบที่เกิดจากการสื่อสารที่มีต่อผู้ส่งข่าว ผู้รับข่าว และคนอื่นหรือสถานการณ์ทั่วไป

3. การร่วมตัดสินใจ

การร่วมตัดสินใจ เป็นระดับขั้นการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้นไป โดยเป็นการเจรจากันอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นข้อสงสัยต่าง ๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น แล้วจึงนำไปสู่การวางแผนและตัดสินใจร่วมกัน กล่าวคือเป็นการมีส่วนร่วมที่มีขอบเขตกว้างมากขึ้น มีความรับผิดชอบร่วมกัน ใช้สำหรับการพิจารณา ประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาเป็นประชาชนและผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (สถาบันพระปกเกล้า, 2550, หน้า 79) การร่วมตัดสินใจเป็นหลักการของความมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ประชาชนสามารถที่จะมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจอย่างเท่าเทียมกันในการบริหารจัดการสังคม ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม (วนิดา แสงสารพันธุ์, 2544, หน้า 42)

4. การพัฒนาศักยภาพในการมีส่วนร่วม

การพัฒนาการมีส่วนร่วม คือการพัฒนาความสามารถในการมีส่วนร่วมของประชาชน เปิดโอกาสให้ประชาชนมีช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ การแจ้งความเห็น การได้สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ หรือการแสดงประชามติอื่น ๆ เป็นต้น

ตัวอย่างการพัฒนาศักยภาพในการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังที่สถาบันพระปกเกล้ากล่าวถึง การทำประชามติตามรัฐธรรมนูญ 2540 ว่า การทำประชามติตามรัฐธรรมนูญ 2540 นั้นในประเทศไทยยังไม่เคยมีการปฏิบัติ แต่มีบางประเทศได้ปฏิบัติไปแล้ว และอีกกรณีศึกษาหนึ่ง พบว่าประเทศแคนาดา มีการลงประชามติของเมืองเคเวเบคที่มีประชากร พูดภาษาอังกฤษครึ่งหนึ่งและภาษาฝรั่งเศสครึ่งหนึ่ง คนที่พูดภาษาฝรั่งเศสไม่ต้องการอยู่กับแคนาดาที่คนส่วนใหญ่พูดอังกฤษ จึงขอทำประชามติ แต่ผลการทำประชามติปรากฏว่าในเมืองเคเวเบคเองฝ่ายพูดอังกฤษก็ยังชนะ แต่ชนะไม่มาก ผลการทำประชามติไม่ก่อให้เกิดความแตกแยกออกไปรุนแรง ต่างจากบางประเทศ เช่น ประเทศติมอร์ตะวันออกที่มีการทำประชามติว่าจะเป็นอิสระหรือจะอยู่กับอินโดนีเซีย ซึ่งผลออกมาตัดสินไปเป็นอิสระ แต่ความรุนแรงอันเกิดจากความขัดแย้งกับกลุ่มที่ยังอยากอยู่กับอินโดนีเซีย กลายเป็นการต่อสู้ต้องอาศัยกองกำลังต่างชาติ เช่น จากประเทศไทยไปกำกับดูแล การลงประชามติของเมืองโอกินาวาที่ประเทศญี่ปุ่นว่าจะเอาหรือไม่เอาฐานทัพอเมริกาาก็จบลงด้วยดี (สถาบันพระปกเกล้า, 2550, หน้า 81)

การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเสรีนี้ รวมถึงการให้เสรีภาพแก่สื่อมวลชนและประชาชนในการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ คุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งที่ประชาชนจะมีส่วนร่วมคือการมีรูปแบบการปกครองและการบริหารงานที่กระจายอำนาจ (สมาน รังสิโยภุช, 2543,

หน้า 11-12) เมื่อพิจารณาจากกระบวนการของหลักการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นพลวัต สามารถแบ่งกระบวนการหรือขั้นตอนการมีส่วนร่วมในลักษณะเป็นกระบวนการต่อเนื่อง 4 ขั้นตอน คือ มีส่วนร่วมในการวางแผน การปฏิบัติงาน การจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน และการติดตามประเมินผล

จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมมีบทบาทสำคัญในการสร้างความยอมรับในคุณค่าและวัฒนธรรมของชุมชน อีกทั้งยังสามารถเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานที่ไม่พึงปรารถนาได้ เป็นกระบวนการที่ช่วยให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ และสามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังเป็นการระดมพลังทางความคิด กำลังกาย กำลังใจ และทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยมุ่งหลีกเลี่ยงการพึ่งพาวิทยากรที่ซับซ้อนจากภายนอกให้มากที่สุด เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน อีกทั้งยังสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยที่เน้นการกระจายอำนาจและบทบาทหน้าที่ไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นอย่างทั่วถึง สอดคล้องกับปรัชญาทางสังคมและการเมืองที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและการพัฒนา ตลอดจนมีโอกาสกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นหัวใจสำคัญของงานพัฒนา เพราะหากขาดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนแล้ว กิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ก็ไม่อาจดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อนงค์ พัฒนจักร (2535, หน้า 41) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา โดยระบุว่า ควรมีสาระสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. การให้การศึกษากับประชาชน เพื่อให้ประชาชนสามารถนำความรู้และข้อมูลต่าง ๆ มาสื่อสารระหว่างกัน เป็นการลดช่องว่างในการสื่อสาร ความเข้าใจ และความร่วมมือ อีกทั้งยังช่วยให้ประชาชนสามารถเลียนแบบ ดัดแปลง หรือสร้างสรรค์แนวทางในการพัฒนาตนเองได้
2. การจัดโครงการพัฒนา เพื่อเป็นแบบจำลองและแบบฝึกหัดสำหรับประชาชนในท้องถิ่น ช่วยยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตของชาวชนบท และทำให้เห็นถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริง
3. การปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมของประชาชน ให้สอดคล้องกับการทำงานร่วมกันในรูปแบบและวิธีการที่มีระบบ ระเบียบ และอาจมีความซับซ้อน เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพร่วมกัน

สมศักดิ์ คงเที่ยง (2543, หน้า 67-68) ได้กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมว่า

1. ต้องยึดหลักปัญหาและความต้องการของประชาชนซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม หากกิจกรรมนั้นเป็นเรื่องใหม่ ก็ต้องใช้เวลากระตุ้น เร่งเร้า สร้างความสนใจ จนกระทั่งเป็นที่ยอมรับต่อกิจกรรมนั้น

2. กิจกรรมต้องดำเนินการตามลักษณะของกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และปลูกฝังทัศนคติและพฤติกรรมที่เห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าการเห็นแก่ตัว

3. แนวทางการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชน และหลีกเลี่ยงการพึ่งพาทักษะจากภายนอกให้มากที่สุด โดยเฉพาะในขั้นเริ่มต้น ต้องทำให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมนั้น และเน้นการช่วยเหลือตนเองรวมถึงสมาชิกในสังคมด้วยกัน

4. กิจกรรมการพัฒนาที่ดำเนินการในชุมชนต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สอดคล้องกับศักยภาพของทรัพยากรในชุมชน และสอดคล้องกับประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

5. การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำในชุมชน ได้แก่ ผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ผู้นำทางศาสนา และผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากราชการ

6. ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น กล่าวคือ ร่วมหาข้อมูล หาสาเหตุของปัญหา ร่วมปรึกษาหารือและกำหนดแนวทางการแก้ไข ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน และร่วมติดตามประเมินผล

ดังนั้น จึงสามารถสรุปหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีบทบาทในการรับรู้ ตัดสินใจ สนับสนุน และตรวจสอบการดำเนินงานต่าง ๆ อย่างทั่วถึง สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลที่ส่งเสริมการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง เช่น การที่ชุมชนสวนยางภาคใต้มีส่วนผลักดันร่าง พ.ร.บ. สุขภาพแห่งชาติ สะท้อนพลังของการมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงนโยบาย กระบวนการนี้ยังช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน พึ่งพาตนเอง และกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ควรเน้น การศึกษา โครงการพัฒนา และการปรับทัศนคติเป็นหัวใจสำคัญของการมีส่วนร่วม และควรให้เริ่มจากปัญหาของประชาชน ใช้ผู้นำชุมชน และให้มีส่วนร่วมทุกขั้นตอน โดยสรุป การมีส่วนร่วมคือหัวใจของการพัฒนาที่ยั่งยืน ที่ต้องอาศัยความร่วมมือ ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในบริบทของชุมชน

2.2 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการมีส่วนร่วม พบว่ามีเนื้อหาสาระสำคัญดังนี้ ทฤษฎีที่นำมาเสนอเป็นทฤษฎีเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินงานที่จะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.2.1 ทฤษฎีการสร้างผู้นำ (Leadership Theory)

ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่นทั้งภายในและภายนอกองค์กร และเป็นผู้กำหนดทิศทางขององค์กร รวมถึงประสานความร่วมมือของบุคคลในองค์กร เพื่อให้ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตรงตามเป้าหมายและวิสัยทัศน์ที่วางไว้ (Frankin Covey, 1999, pp 8-11)

สาระสำคัญของการสร้างภาวะผู้นำ คือ การทำหน้าที่เป็นแบบอย่างที่ดี และสามารถชักจูงใจให้สมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งสามารถแบ่งภาวะผู้นำออกได้เป็น 10 ลักษณะ ได้แก่

1. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นจุดศูนย์กลางของกระบวนการกลุ่ม โดยถือเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงและกิจกรรมของกลุ่ม
2. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นบุคลิกภาพและผลกระทบ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงภาพลักษณ์ของบุคคลที่สามารถจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามที่ตามบทบาทที่ได้รับมอบหมาย
3. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นศิลปะในการชี้นำ เป็นการแสดงออกถึงอำนาจหรืออิทธิพล เพื่อให้กลุ่มดำเนินไปตามแนวทางของผู้นำ
4. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นการใช้อิทธิพล ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม โดยความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตามอยู่ในลักษณะสมัครใจ
5. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นพฤติกรรมหนึ่งของปัจเจกบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการอำนวยความสะดวกกิจกรรมกลุ่ม
6. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นรูปแบบของการชักชวน ซึ่งเป็นการบริหารคนด้วยวิธีการจูงใจ และการสร้างเป้าหมายร่วมกัน โดยไม่ใช้วิธีการบังคับ
7. ภาวะผู้นำในฐานะที่มีการใช้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างบุคคล โดยผู้นำสามารถใช้อำนาจลดการต่อต้านของผู้อื่นให้น้อยลง
6. ภาวะผู้นำในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการบรรลุเป้าหมาย ซึ่งภาวะผู้นำจะเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับเป้าหมายของกลุ่ม
7. ภาวะผู้นำในฐานะของการจำแนกบทบาท ที่ผู้นำต้องรวบรวมบทบาทต่าง ๆ ของกลุ่มเข้าด้วยกัน พร้อมทั้งพยายามผลักดันให้บรรลุความสำเร็จ
8. ภาวะผู้นำจะเกิดขึ้นตามความต้องการหรือความจำเป็น รวมถึงการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะผู้นำทางการหรือไม่เป็นทางการ หรือที่เรียกว่าผู้นำตามจารีตประเพณี ในการพัฒนาต่าง ๆ หากผู้นำมีศักยภาพและเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ย่อมส่งผลให้เกิดความเข้มแข็ง เจริญก้าวหน้า และสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย (Barbara Kelleman, 1984, p.70)

2.2.2 ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อม (ชักจูงใจ) มวลชน (Mass Persuasion Theory)

สาระของทฤษฎีนี้คือ การชักจูงใจให้ได้ผลดี จำเป็นต้องสร้างความสนใจในเรื่องนั้นให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ทำให้เกิดศรัทธา และตรงกับความต้องการของบุคคล เป็นเรื่องที่มีคุณค่า เหมาะสมกับบุคคล เวลา และสถานที่ โดยยึดหลักความต้องการของเขาเป็นสำคัญ

การชักจูงใจคนเป็นเรื่องของจิตวิทยา หากบุคคลได้รับรู้ได้เข้าใจ และเกิดการยอมรับ ก็จะนำไปสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของแผนงานหรือโครงการที่สมาชิกทุกคน ทุกกลุ่ม หรือองค์กร ได้ร่วมกันคิดและจัดทำขึ้น

การชักจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม จำเป็นต้องสร้างความเชื่อถือและศรัทธาให้เกิดขึ้น มีศิลปะในการพูดจูงใจคนอย่างมีเหตุผล สามารถทำให้ผู้อื่นรับฟังและเห็นด้วยกับวัตถุประสงค์ของกลุ่ม พร้อมยอมทำตามคำแนะนำ เพื่อให้กลุ่มสามารถดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ได้

ทั้งนี้ ควรมีการทดลองปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่าง มีการศึกษา ดูงาน หรือใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ที่ช่วยให้สมาชิกชุมชนเกิดความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำไปปฏิบัติได้ไม่ยาก อันก่อให้เกิดผลประโยชน์ที่พึงประสงค์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ทฤษฎีนี้ จึงเป็นหลักสำคัญในการชักจูงใจให้ชาวบ้านในชุมชนทุกครัวเรือนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ที่ชุมชนได้ร่วมกันริเริ่ม คิด และดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชนตนเอง

2.2.3 ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร (Administrative System and Method Theory)

สาระสำคัญของทฤษฎีนี้คือ การใช้กฎหมาย ระเบียบ และแบบแผนเป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน โดยการกระจายอำนาจการบริหารงานไปยังท้องถิ่น และใช้วิธีการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ และการประเมินผลงานของโครงการด้วย

ทฤษฎีดังกล่าวนี้ ยึดกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับเป็นหลักสำคัญในการดำเนินงานด้านการพัฒนา การป้องกัน หรือการแก้ไขปัญหา โดยเป็นการนำเอาวิธีการและระบบการบริหารจัดการจากภายนอกเข้ามาใช้ในชุมชน ซึ่งอาจเป็นสิ่งใหม่หรือนวัตกรรมที่ชาวบ้านอาจยังไม่คุ้นเคย จึงจำเป็นต้องมีการอบรมและชี้แจงให้สมาชิกในชุมชนเข้าใจ

นอกจากนี้ สมาชิกชุมชนยังสามารถร่วมกันแก้ไขหรือปรับปรุงกฎ ระเบียบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างเหมาะสม ความสามัคคี ความเสียสละ ความร่วมมือและความร่วมใจกัน จะส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ กฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับ จะเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าได้ (สนธยา พลศรี, 2547, 156-157)

2.2.4 ทฤษฎีการสื่อสาร (Communication Theory)

การสื่อสารเป็นกระบวนการในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างมนุษย์ ภายใต้สภาพแวดล้อมซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามสถานการณ์ (แม้นมาส ชวลิต, 2564, หน้า 6) โดยอาจให้ความหมายตามบริบทปัจจุบันว่า “การสื่อสาร” หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง (ผู้ส่งสาร) ไปยังบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง (ผู้รับสาร) ผ่านสื่อต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สัตว์ วัตถุ สิ่งของ หรือคลื่นพลังงาน เช่น คลื่นไฟฟ้า แสง เสียง เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การสื่อสารคือกระบวนการทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

S = Sender (ผู้ส่งสาร)

M = Message (สาร)

C = Channel (ช่องทางสื่อสาร)

R = Receiver (ผู้รับสาร)

ผู้ส่งสาร (Sender) คือ ผู้เริ่มต้นการสื่อสาร โดยเริ่มสร้างและส่งสารไปยังผู้อื่นในการสื่อสารแต่ละครั้ง ผู้ส่งสารจะทำหน้าที่ “เข้ารหัส” (Encoding) หรือแปลงความคิดให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ภาษา อวัจนภาษา (กิริยาท่าทางต่าง ๆ) สารที่ถูกเข้ารหัสแล้วจะถูกส่งผ่านช่องทางหนึ่งไปยังผู้รับสาร ซึ่งผู้ส่งสารถือเป็นบุคคลสำคัญที่เริ่มต้นกระบวนการสื่อสาร

สาร (Message) คือเรื่องราวที่มีความหมาย และแสดงออกโดยใช้ภาษาหรือสัญลักษณ์ใด ๆ ที่สามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ โดยทั่วไป สารจะเกิดขึ้นเมื่อผู้ส่งสารเกิดความคิดและต้องการส่งหรือถ่ายทอดความคิดนั้นไปยังผู้รับสาร

ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ (Channel) เป็นช่องทางที่ผู้ส่งสารใช้ในการนำสารไปยังผู้รับสาร โดยทั่วไป สารที่ถ่ายทอดไปจะเข้าสู่ระบบการรับรู้ของมนุษย์ผ่านประสาทสัมผัส เช่น

การเห็น (ทางตา)

การได้ยิน (ทางหู)

การได้กลิ่น (ทางจมูก)

การสัมผัส (ทางผิวหนัง)

การลิ้มรส (ทางลิ้น)

การส่งสารจึงอาศัยพฤติกรรมของผู้ส่ง เช่น การพูด การเขียน การวาดภาพ การแสดง ท่าทาง หรือกิริยาใด ๆ ที่ใช้แทนความคิด

ผู้รับสาร (Receiver) เป็นองค์ประกอบสุดท้ายในกระบวนการสื่อสาร และถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญไม่น้อยไปกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ เพราะการสื่อสารจะไม่ประสบความสำเร็จเลย

หรืออาจประสบความสำเร็จได้ไม่เต็มที่ หากผู้รับสารไม่เข้าใจหน้าที่และบทบาทของตนเองในการรับสารและตีความข้อมูลอย่างถูกต้อง (ศุภรศมี จิตติกุลเจริญ, 2564, หน้า 65-74)

องค์ประกอบสำคัญของการสื่อสาร จึงมีชื่อย่อว่า SMCR (ภัสวาลี นิติเกษตรสุนทร, 2564, หน้า 50) ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป โดยการสื่อสารสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. การสื่อสารระหว่างบุคคล
2. การสื่อสารกลุ่ม
3. การสื่อสารมวลชน

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีการสื่อสารยังคงต้องอิงหรือหยิบยกทฤษฎีจากศาสตร์สาขาอื่น ๆ มาใช้ประกอบด้วย เช่น ทฤษฎีทางจิตวิทยา ทฤษฎีทางสังคมวิทยา เป็นต้น ดังนี้

1. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social Exchange Theory)

ทฤษฎีนี้เสนอโดย จอห์น ทิเบอท์ (John Thibaut) ศาสตราจารย์ด้านจิตวิทยา จากมหาวิทยาลัยนอร์ทแคโรไลนา และ ฮาร์โรลด์ เคลลี (Harold Kelley) จากมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา

สาระสำคัญของทฤษฎีนี้ คือคนเราจะกระทำการใด ๆ ก็เพื่อให้ได้รับผลตอบแทนสูงสุด และเสียต้นทุนน้อยที่สุด ความพึงพอใจในความสัมพันธ์ต่อกันขึ้นอยู่กับ “ความคาดหวัง” และ “ผลตอบแทนที่ได้รับ” ส่วนความคงอยู่ของความสัมพันธ์นั้นก็ขึ้นอยู่กับผลตอบแทนที่ได้รับเช่นกัน

ทฤษฎีนี้ยังเสนอว่า ความขัดแย้งสามารถแก้ไขได้ดีที่สุด โดยการควบคุมพฤติกรรมร่วมกัน และการเปลี่ยนแปลงผลที่ได้รับเพื่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างกัน (วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์, 2564, หน้า 21)

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนเมื่อจะทำสิ่งใดก็มักมุ่งหวังผลตอบแทนเพื่อประโยชน์ของตนเองเป็นอันดับแรก และการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นไม่ว่าจะในด้านใด ย่อมมีแรงจูงใจที่เกิดจากผลตอบแทน หากไม่มีสิ่งตอบแทน ความสัมพันธ์นั้นก็ค่อย ๆ เลือนหายไป

ดังนั้น การสื่อสาร หากผู้ส่งสารหรือผู้รับสารไม่ได้รับผลประโยชน์ใด ๆ ตอบแทน ย่อมไม่มีแรงจูงใจที่จะเกิดการติดต่อหรือสื่อสารระหว่างกัน

ทฤษฎีนี้ชี้ให้เห็นชัดว่า คนทุกคนเมื่อจะทำสิ่งใด ก็มุ่งหวังผลตอบแทนเพื่อประโยชน์ของตนเองเป็นอันดับแรก และการมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นไปในด้านใด ก็มุ่งเน้นผลตอบแทนที่จะได้รับ หากไม่มีสิ่งตอบแทน ความสัมพันธ์ก็จะห่างเหินและเลือนลางไป ดังนั้น การสื่อสาร หากผู้ส่งสารหรือผู้รับสารไม่ได้รับผลประโยชน์หรือสิ่งใดเป็นการตอบแทน ย่อมไม่มีเหตุจูงใจให้เกิดการติดต่อหรือการสื่อสารระหว่างกันและกัน

2.2.5 ทฤษฎีการพิจารณาทางสังคม (Social Judgment Involvement)

ทฤษฎีนี้นำเสนอโดย มูซาเฟอ เซอริฟ (Muzaffer Sherif) นักจิตวิทยาของมหาวิทยาลัยโอคลาโฮมา สารสำคัญของทฤษฎีนี้คือ การรับรู้เรื่องการจูงใจ คือ การให้ความแตกต่างหรือความไม่ตรงกันระหว่างจุดยืนของผู้พูดกับทัศนคติของผู้ฟังมากเพียงใด ย่อมทำให้ผู้ฟังต้องปรับเปลี่ยนเจตคติมากขึ้น เท่าที่เนื้อหา (เหตุผล) อยู่ในขอบเขตที่ผู้ฟังยอมรับได้

คนที่ให้ความสำคัญต่อชีวิตตนเองสูง (High Ego Involvement) ปกติจะมีขอบเขตของการไม่ยอมรับกว้าง เนื้อหาที่ตกอยู่ในขอบเขตดังกล่าว อาจก่อให้เกิดปฏิกิริยาย้อนกลับ

เซอริฟได้สรุปว่า อิทธิพลระหว่างบุคคลแท้จริงคือเรื่องของ "ระยะห่าง" ระหว่างเนื้อหา กับตำแหน่งหรือจุดยืนของผู้ฟัง

ดังนั้น การจะพูดจูงใจใคร ต้องรู้จุดยืนของผู้ฟัง รู้เนื้อหา (เหตุผล) ที่อยู่ในขอบเขตที่บุคคลนั้นยอมรับได้ และมูซาเฟอ เซอริฟ (Muzaffer Sherif) ยังได้ให้ข้อคิดเพิ่มเติมว่าผู้พูดที่มีความเชื่อถือสูง สามารถขยายขอบเขตการยอมรับของผู้ฟังได้กว้างขึ้น ความกำกวมบางครั้งสามารถให้ผลดีกว่าความชัดเจนคนที่มีอัตตาสูง มีความยึดมั่นไม่เปลี่ยนแปลง บุคคลกลุ่มนี้จะมีขอบเขตการไม่ยอมรับกว้างกว่าบุคคลทั่วไป (วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์, 2542, หน้า 25)

2.2.6 ทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการของการเข้าสู่กลุ่ม ถูกหล่อหลอมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมกระบวนการขัดเกลาทางสังคมแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ แบบเป็นทางการ และแบบไม่เป็นทางการ แบบเป็นทางการ คือ การเรียนรู้จากแหล่งการศึกษาโดยตรง จากการประชุม อบรม หรือการฝึกปฏิบัติงาน แบบไม่เป็นทางการ คือ การเรียนรู้จากบิดามารดา ญาติพี่น้อง เพื่อน สื่อมวลชน ประเภทต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัว สังคมไทยปัจจุบัน สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สื่อมวลชนจึงเปรียบเสมือนเสียงที่มีอิทธิพล เป็นหนึ่งในตัวแทนทางสังคมที่มีความสำคัญในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (พิชณี เขยจรรยา และคณะ, 2541, หน้า 129-130)

สรุปได้ว่า ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม เป็นทฤษฎีที่ส่งเสริมการเปิดโอกาสให้บุคลากรหรือคนในองค์กรได้มีส่วนในการร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ร่วมตัดสินใจ ร่วมสนับสนุน รวมทั้งร่วมติดตามและตรวจสอบการปฏิบัติงานได้ โดยทฤษฎีที่ได้ยกมาแสดง ได้แก่ (1) ทฤษฎีการสร้างภาวะผู้นำ ผู้นำเป็นจุดศูนย์กลางของกระบวนการกลุ่ม มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงและกิจกรรมของกลุ่ม (2) ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อม (ชักจูงใจ) มวลชน เป็นทฤษฎีที่ต้องการสร้างความสนใจในเรื่งนั้นให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ให้เกิดศรัทธา และตรงกับความต้องการของเขา (3) ทฤษฎีการใช้วิธีและระบบทางการบริหาร เป็นทฤษฎีของการใช้กฎหมาย ระเบียบ แบบแผน เป็นเครื่องมือในการดำเนินงาน โดยการกระจายอำนาจการบริหารงานไปยังท้องถิ่น และใช้วิธีการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนด

นโยบายและการตัดสินใจ รวมทั้งประเมินผลด้วย (4) ทฤษฎีการสื่อสาร เป็นทฤษฎีที่เน้นกระบวนการในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างมนุษย์ภายใต้สภาพแวดล้อม ซึ่งประกอบด้วยทฤษฎีย่อยที่สำคัญ คือ ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม กล่าวถึงการจูงใจโดยสิ่งแลกเปลี่ยน ทฤษฎีการพิจารณาทางสังคม กล่าวถึงการจูงใจด้วยการพูด และทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม กล่าวว่างสังคมคือเป้าหมายขนาดใหญ่สำหรับหล่อหลอมแนวคิดและพฤติกรรมของคนในสังคม ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งในส่วนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชนสะท้อนให้เห็นว่าการมีผู้นำที่น่าเชื่อถือและมีภาวะผู้นำที่สามารถจูงใจและบริหารความสัมพันธ์ในกลุ่มได้ดี เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม ขณะเดียวกัน การชักจูงใจมวลชนต้องอาศัยความเข้าใจศรัทธาและการสื่อสารที่เหมาะสม เพื่อให้ชุมชนเกิดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ การใช้ระบบบริหารที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของโครงการก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งช่วยเสริมสร้างความร่วมมือในชุมชน การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในรูปแบบที่เหมาะสมกับ บริบทของกลุ่มเป้าหมาย ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม ขณะเดียวกัน การโน้มน้าวที่คำนึงถึงจุดยืนและความเชื่อของผู้ฟังก็สามารถช่วยลดแรงต้านและเพิ่มการเปิดรับความคิดเห็นใหม่ ๆ และท้ายที่สุด การขัดเกลาทางสังคมทั้งในระบบทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การอบรมครอบครัว หรือสื่อมวลชน มีบทบาทสำคัญในการสร้างค่านิยมและทัศนคติที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างยั่งยืน

2.3 แนวคิดการพัฒนาชุมชน

ชุมชนเป็นหน่วยการพัฒนาในระดับล่างสุดในโครงสร้างการบริหารจัดการ และเป็นพื้นที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด จึงมีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนการพัฒนา ทั้งยังสะท้อนผลลัพธ์ของนโยบายภาครัฐได้อย่างชัดเจน หากการดำเนินนโยบายขาดความเข้าใจบริบทและสภาพจริงของชุมชน ย่อมทำให้การพัฒนาไร้ประสิทธิภาพและก่อผลกระทบต่อบุคคลในพื้นที่ ส่งผลให้การพัฒนาประเทศโดยรวมยากจะประสบความสำเร็จ ดังนั้น การพัฒนาควรยึดความต้องการของชุมชนเป็นศูนย์กลาง เริ่มจากการทำความเข้าใจบริบทและความต้องการที่แท้จริง เพื่อให้การขับเคลื่อนเกิดทิศทางที่ชัดเจนและยั่งยืนอย่างแท้จริง

2.3.1 ความหมายของการพัฒนาชุมชน

จินตวีร์ เกษมสุข, (2557, หน้า 55) ให้ความหมายการพัฒนาชุมชนไว้ว่า กระบวนการพัฒนาความคิดและความสามารถของประชาชน เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นในการช่วยเหลือตนเอง เพื่อนบ้าน และชุมชน เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตให้มีมาตรฐานที่ดีขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างประชาชนและหน่วยงานรัฐ ผ่านวิธีการหรือโครงการที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งของความสัมพันธ์

ภายในชุมชน การพัฒนาจิตใจ การเสริมศักยภาพ และการเรียนรู้ร่วมกัน ล้วนช่วยให้ชุมชนสามารถ แก้ไขปัญหาและพัฒนาด้วยตนเองได้อย่างยั่งยืน

สนธยา พลศรี. (2547, หน้า 36) ได้ให้คำจำกัดความการบริหารจัดการชุมชนหมายถึง กระบวนการที่ชุมชนใช้ในการจัดการ การพัฒนา และการแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยมีระบบข้อมูล แผนชุมชน และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน พร้อมทั้งนำแผนไปใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม ชุมชนยังมีการจัดการความรู้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชน และใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบในการพัฒนา โดยมีผู้นำ กลุ่มองค์กร และเครือข่ายที่ได้มาตรฐาน ซึ่งล้วนส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืน

จากนิยามดังกล่าวผู้วิจัยสรุปว่า การพัฒนาชุมชน หมายถึงกระบวนการเสริมสร้างความคิด ความสามารถ และศักยภาพของประชาชนเพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองและร่วมแก้ไขปัญหาของ ชุมชนได้ โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างคนในพื้นที่และหน่วยงานรัฐ ผ่านการจัดทำแผน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการจัดการความรู้ โดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบในการ ดำเนินงาน ทั้งหมดนี้มุ่งให้ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และพัฒนาอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนด้วยพลัง ของชุมชนเอง

2.3.2 การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

การพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต้องคำนึงถึงกรอบแนวคิดการพัฒนาในแต่ละ องค์ประกอบ ตามที่สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เสนอไว้ดังนี้ (สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565, หน้า 120-121)

1. การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ต้องคำนึงถึงความสมดุล ระหว่างจำนวนประชากรและทรัพยากร การใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาควรให้ความสำคัญ กับระยะเวลาและปริมาณที่ธรรมชาติสามารถฟื้นตัวได้ รวมถึงคำนึงถึงระดับมลพิษที่สิ่งแวดล้อมและ ระบบนิเวศรองรับได้ เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์และคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการดำรงชีวิตของ คนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยมีกรอบและแนวทางในการดำเนินการพัฒนาที่สำคัญ ดังนี้

1) ปรับกระบวนการทัศน์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในระดับนโยบาย ระดับ ปฏิบัติ และประชาชนทั่วไป ให้ตระหนักและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนา ฐานทรัพยากรในชุมชนท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการเพิ่มพูนทางทรัพยากรธรรมชาติให้สามารถใช้ ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

2) ใช้กลยุทธ์เชิงรุกในการดำเนินการป้องกันทรัพยากรชุมชน เช่น การมีนโยบาย การใช้ ทรัพยากรในชุมชนที่ชัดเจน การสร้างจิตสำนึกและจริยธรรมด้านสิ่งแวดล้อม

3) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในการจัดการทรัพยากร โดย สนับสนุน การรวมตัวเป็นเครือข่ายของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม แกไขกฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมและ การสร้าง องค์ความรู้ด้านการบริหารการจัดการเทคโนโลยีที่เหมาะสม

2. การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชนให้เจริญเติบโตอย่างมี คุณภาพ มีเสถียรภาพ มีความสมดุลและกระจายความมั่นคง เพื่อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่และเป็น การเติบโตที่ยั่งยืนโดยมีกรอบแนวทาง การดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

1) การเจริญเติบโตของชุมชนอย่างมีคุณภาพ โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพ การผลิตในชุมชน ทั้งการพัฒนาคุณภาพแรงงานและทุนมนุษย์ การเพิ่มประสิทธิภาพการลงทุนและ การบริหารจัดการในทุกกระดับให้เกิดการบริหารจัดการที่ดี

2) การเติบโตของชุมชนอย่างมีเสถียรภาพและยั่งยืน โดยการบริหารเศรษฐกิจอย่างมี ประสิทธิภาพ สร้างระบบเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง มั่นคง พึ่งตนเองได้มีภูมิคุ้มกันสามารถเชื่อมโยง กับเศรษฐกิจโลกได้อย่างรู้เท่าทัน รวมทั้งมีกระบวนการผลิตและกระบวนการบริโภคที่เหมาะสม ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

3) การกระจายความมั่นคงของชุมชน มุ่งกระจายโอกาสการพัฒนาทางเศรษฐกิจให้เอื้อ ประโยชน์ให้ชุมชนสามารถเข้าถึงการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรธรรมชาติและบริหารโครงสร้างพื้นฐาน ของตัวอย่างเท่าเทียม

3. การพัฒนาสังคมในชุมชน รวมถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตของ สังคมที่ให้มนุษย์ปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นได้โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การพัฒนาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมีการพัฒนาคนและชุมชนให้เชื่อมโยงกับ การพัฒนาเศรษฐกิจทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลโดยมีกรอบแนวทางการ ดำเนินงานที่สำคัญ ดังนี้

1) พัฒนาคุณภาพประชาชนในชุมชนให้มีผลิตภัณธ์สูงขึ้น รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีจิตสำนึก พฤติกรรม และวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) ประชาชนในชุมชนมีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์ จากการพัฒนาและได้รับการคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

3) มีระบบการจัดการทางสังคมในชุมชนที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ในกระบวนการพัฒนาชุมชน

4) นำทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน มาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วย การนำทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่หลากหลายมาปรับใช้ให้เกิด ประโยชน์ อย่างเหมาะสม เช่น 1) การพัฒนาคุณภาพคนในชุมชน (ทุนมนุษย์) ให้มีความรู้ มีสมรรถนะและมีผลิต ภาพลสูงชัน สามารถปรับตัวได้ทันการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี

มีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพฤติกรรมการผลิตการออมและการบริโภคที่เหมาะสม 2) การพัฒนาและใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในชุมชนโดยเลือกอาชีพที่พัฒนาธรรมค่านิยมที่ดีงาม และภูมิปัญญาที่มีอยู่อย่างหลากหลาย โดยผสมผสานกับเทคโนโลยีหรือวิทยาการใหม่ ๆ รวมทั้งการเสริมสร้างทุนทางสังคมในชุมชน และการหาทางลดละเลิกพฤติกรรมค่านิยมที่ไม่เหมาะสม

จากการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัย สรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และกระบวนการพัฒนาที่เป็นลำดับขั้น โดยให้ความสำคัญกับบริบทของชุมชน วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการที่แท้จริง เพื่อให้ชุมชนเติบโตอย่างมั่นคง ทั้งยังต้องนำทุนทางสังคมและทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ พร้อมวางแผนการใช้ทรัพยากรเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ โดยไม่ก่อผลกระทบต่อสังคมและชุมชนในอนาคต

2.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน มีสาระสำคัญ ดังนี้

ปรีดา เจษฎารางกุล (2550, หน้า 26) ได้สรุปปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการรักษาการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 11 ประการ ดังนี้

1. การปฏิบัติตนให้สอดคล้องตามความเชื่อถือพื้นฐาน กล่าวคือ บุคคลและกลุ่มบุคคลเหมือนจะเลือกแบบวิธีการปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องและคล้ายคลึงกับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง
2. มาตรฐานคุณค่า บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับมาตรฐานคุณค่าของตนเอง
3. เป้าหมาย บุคคลและกลุ่มบุคคลดูเหมือนจะส่งเสริมป้องกันและรักษาเป้าหมายตน
4. ประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา พฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลบางครั้งมีรากฐานมาจากประสบการณ์ที่ผิดปกติธรรมดา
5. ความคาดหวัง บุคคลและกลุ่มบุคคลจะประพฤติตามแบบที่ตนคาดหวังว่าจะต้องประพฤติในสถานการณ์เช่นนั้น ทั้งยังชอบปฏิบัติต่อผู้อื่นในลักษณะที่ตนคาดหวังจากผู้อื่นด้วยเช่นกัน
6. การมองแต่ตนเอง บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่าง ๆ ซึ่งคิดว่าตนเองสมควรกระทำเช่นนั้น
7. การบีบบังคับ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำ ด้วยความรู้สึกว่าตนถูกบังคับให้ทำ
8. นิสัยและประเพณี บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะทำสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเรามีนิสัยชอบกระทำอยู่ในสถานการณ์นั้น ๆ

9. โอกาส บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการปฏิบัติของสังคม โดยเฉพาะในทางที่เกี่ยวข้องกับจำนวนและชนิดของโอกาส ซึ่งโครงการของสังคมเอื้ออำนวยเข้ามามีส่วนร่วมกันในการกระทำเช่นนั้นเท่าที่พวกเขาได้รับรู้

10. ความสามารถ บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเข้ามามีส่วนร่วมกันในกิจกรรมบางอย่างที่ตนเห็นว่าสามารถทำในสิ่งที่ต้องการให้เขาทำในสถานการณ์เช่นนั้น

11. การสนับสนุน บุคคลและกลุ่มบุคคลมักจะเริ่มปฏิบัติเมื่อเขารู้สึกว่าเขาได้รับการสนับสนุนที่ดีพอให้กระทำการเช่นนั้น

อภิชัย พันธเสน. (2532, หน้า 60-65) ได้กล่าวถึง แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมว่า

1. ต้องยึดหลักปัญหาและความต้องการของประชาชนซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม หากกิจกรรมนั้นเป็นเรื่องใหม่ ก็ต้องใช้เวลากระตุ้น เร่งเร้า สร้างความสนใจ จนกระทั่งเป็นที่ยอมรับต่อกิจกรรมนั้น

2. กิจกรรมต้องดำเนินการตามลักษณะของกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และปลูกฝังทัศนคติและพฤติกรรมที่เห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าการเห็นแก่ตัว

3. แนวทางการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชน และหลีกเลี่ยงการพึ่งพามากจากภายนอกให้มากที่สุด โดยเฉพาะในขั้นเริ่มต้น ต้องทำให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรมนั้น และเน้นการช่วยเหลือตนเองรวมถึงสมาชิกในสังคมด้วยกัน

4. กิจกรรมการพัฒนาที่ดำเนินการในชุมชนต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม สอดคล้องกับศักยภาพของทรัพยากรในชุมชน และสอดคล้องกับประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

5. การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำในชุมชน ได้แก่ ผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ผู้นำทางศาสนา และผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากราชการ

6. ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น กล่าวคือ ร่วมหาข้อมูล หาสาเหตุของปัญหา ร่วมปรึกษาหารือและกำหนดแนวทางการแก้ไข ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน และร่วมติดตามประเมินผล

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization อ้างถึงใน ยุพิน ระพีพันธุ์, (2544, หน้า 21-22) เสนอปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ

1. ปัจจัยของสิ่งจูงใจจากสภาพความเป็นจริงชาวบ้านที่จะเข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ทั้งในแง่การร่วมแรง ร่วมทรัพยากร หรืออื่น ๆ นั้น มีเหตุผลอยู่ 2 ประการ คือ

1.1 การมองเห็นว่าตนจะได้ประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป ซึ่งถือเป็นเรื่องการกระตุ้นให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

1.2 การได้รับคำบอกกล่าวหรือชักชวนจากเพื่อนบ้านให้เข้าร่วม โดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องของการก่อให้เกิดมีสิ่งจูงใจ

2. ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าชาวชนบทเป็นจำนวนมาก จะเห็นประโยชน์ของการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาแต่ก็ไม่อาจเข้าร่วมกิจกรรมได้

เนื่องจากไม่เห็นช่องทางของการมีส่วนร่วม หรือเข้าร่วมแล้วก็ไม่ได้รับดังที่คาดคิดเอาไว้ เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมนั้นมิได้จัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ ลักษณะการทำงานกฎระเบียบ แบบแผน เป็นต้น ดังนั้นปัจจัยพื้นฐานทางด้านโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมจึงควรมีลักษณะ

2.1 เปิดโอกาสให้ทุกคนและทุกกลุ่มในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง โดยการเข้าร่วมอาจอยู่ในรูปของการมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยมีตัวแทนก็ได้

2.2 ควรมีกำหนดเวลาที่แน่ชัด เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองได้

2.3 กำหนดลักษณะกิจกรรมที่แน่นอน

3. ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมาในกิจกรรมหนึ่ง แม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วยและมีโอกาสเข้าร่วม แต่ไม่อาจกำหนดเป้าหมาย วิธีการหรือผลประโยชน์ของกิจกรรม เพราะสิ่งเหล่านี้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กระทำ

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2558, หน้า 183) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่

1. ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร

2. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศ ตำแหน่ง ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรง ผู้น้อยก็ช่วยแรง

3. อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ เช่น บีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส ฯลฯ

พัทธา สายหู (2529, หน้า 246) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีความสำคัญและส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ได้ดำเนินการอยู่ในชุมชน ซึ่งความสำเร็จของโครงการพัฒนาชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยที่เป็นลักษณะของโครงการ เช่น โครงการที่ประชาชนต้องการ

2. ปัจจัยที่มีลักษณะของชาวบ้านเอง เช่น ขยันขันแข็ง สามัคคี มีผู้นำดี

3. ปัจจัยที่มาจากทางราชการ เช่น ถือเป็นโครงการสำคัญ มีงบประมาณเหลือเพียงพอ มีเจ้าหน้าที่วิชาการสนับสนุน

4. ปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบ เช่น การคมนาคมสะดวก วัสดุพร้อม เป็นต้น

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528, หน้า 170) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญซึ่งผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชนบท ดังนี้

1. ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองและความปลอดภัย
2. ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
3. ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทนได้แก่ ค่าตอบแทนแรงงาน เงินปันผลจากสหกรณ์ออมทรัพย์
4. ปัจจัยภายในตัวบุคคลได้แก่ ความคาดหวังในประโยชน์ส่วนร่วม ความรู้สึกเกรงใจ ไม่กล้าปฏิเสธเมื่อถูกชักชวน หรือความรู้สึกว่าเป็นพันธะที่ต้องเข้าร่วม เพื่อให้เกิดความสามัคคี

นิวสตรอม (Newstrom, 1993 อ้างถึงใน ณรงค์ วารีชล, 2550, หน้า 10) พบว่า ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม คือ

1. ลักษณะขององค์กร โครงสร้างขององค์กร วัฒนธรรมขององค์กร หากองค์กรมีโครงสร้างใหญ่ ขั้นตอนการปฏิบัติมาก เช่น ระบบราชการ จะเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมได้
2. นโยบายองค์กรที่ขาดความชัดเจน จะทำให้บุคลากรไม่แน่ใจเป้าหมาย แนวทางการปฏิบัติ จึงเกิดความลังเลที่จะเข้าไปมีส่วนร่วม
3. ภาวะผู้นำ ซึ่งถ้าหากว่าผู้นำเชื่อว่าผู้ใต้บังคับบัญชาเป็นผู้ไม่มีศักยภาพ ไม่มีความก้าวหน้า ขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน งานจะสำเร็จได้ต้องควบคุม ภาวะผู้นำประเภทนี้จะเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมได้
4. ลักษณะงาน ซึ่งหากว่างานที่สามารถทำสำเร็จได้ด้วยตัวเอง เช่น งานในห้องทดลอง ลักษณะงานเช่นนี้จะทำให้บุคลากรไม่เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม
5. ความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น ระดับการศึกษา วิชาชีพ โดยถ้าหากบุคลากรที่มีระดับการศึกษาที่สูงอยู่ในตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบมาก ก็จะมีแสงหาการมีส่วนร่วมมากกว่า บุคลากรที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า และหน้าที่ความรับผิดชอบที่น้อยกว่าด้วย

โคเฮน และ อัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, 1980 อ้างถึงใน ณรงค์ วารีชล, 2550, หน้า 9) กล่าวว่าปัจจัยหลายอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่

1. เพศ
2. อายุ
3. สถานภาพสมรส
4. ระดับการศึกษา
5. อาชีพ
6. รายได้
7. ระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่น

8. สถานภาพการทำงาน

อรพรรณ ภูมรสุวรรณ (2524, หน้า 30-31) กล่าวว่า การที่ประชาชนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาใด ๆ มากน้อยแค่ไหนขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ทั้งปัจจัยภายนอกชุมชน และปัจจัยภายในชุมชน เช่น แบบแผนการดำเนินชีวิต ความรู้และทัศนคติต่อกิจกรรมนั้น ๆ การมีโอกาสและการได้รับการสนับสนุนจากภายนอก นโยบายการพัฒนาของรัฐ บทบาทของทางราชการ ต่อการพัฒนา โครงสร้างทางการเมืองและสังคม เป็นต้น

เพราะฉะนั้น ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยหลายปัจจัย ทั้งจากตัวบุคคล ชุมชน สภาพแวดล้อม และ โครงสร้างองค์กร โดยสามารถสรุปใจความสำคัญได้ดังนี้ 1. ปัจจัยส่วนบุคคล บุคคลมีแนวโน้มเข้าร่วม กิจกรรมเมื่อพฤติกรรมสอดคล้องกับความเชื่อ ค่านิยม เป้าหมาย ความคาดหวัง ประสบการณ์ หรือ แรงผลักดันภายใน เช่น ความศรัทธา ความเกรงใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความสามารถ และแรงจูงใจ จากผลตอบแทน รวมถึงการสนับสนุนจากครอบครัวหรือชุมชน 2. ปัจจัยด้านชุมชนและสังคม การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อกิจกรรมตรงกับความต้องการของชุมชน สอดคล้อง กับวัฒนธรรมท้องถิ่น และขับเคลื่อนโดยผู้นำที่ชาวบ้านเคารพ เช่น ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำศาสนา หรือผู้นำจากทางการ ทั้งยังต้องสร้างพลังกลุ่ม สร้างทัศนคติที่เห็นแก่ส่วนรวม และลดการพึ่งพาจาก ภายนอก 3. ปัจจัยจากโครงสร้างและนโยบายภายนอก ช่องทางการมีส่วนร่วมต้องชัดเจน เข้าถึงได้ จริง และเปิดโอกาสให้ทุกคนมีบทบาท พร้อมทั้งมีการกำหนดเวลาที่เหมาะสม ลักษณะกิจกรรม ชัดเจน และจัดสรรอำนาจให้ประชาชนมีส่วนกำหนดทิศทางกิจกรรม ไม่ใช่เพียงปฏิบัติตามนโยบาย ของรัฐเท่านั้น 4. สิ่งแวดล้อมและบริบทอื่น ๆ สภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความปลอดภัย โครงสร้างพื้นฐาน เช่น การคมนาคม วัสดุ และงบประมาณ ล้วนเป็นปัจจัยเสริมให้การมีส่วนร่วม เกิดขึ้นได้ง่ายและยั่งยืน 5. อุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่ โครงสร้างองค์กรที่ซับซ้อน นโยบาย ไม่ชัดเจน ผู้นำที่ขาดศรัทธาในประชาชน งานที่ไม่เอื้อต่อการทำงานร่วมกัน และความเหลื่อมล้ำ ด้านการศึกษา รายได้ อาชีพ หรือสถานภาพ 6. ปัจจัยประชากรศาสตร์ เช่น เพศ อายุ ระดับ การศึกษา อาชีพ รายได้ และระยะเวลาที่อยู่ในชุมชน ล้วนมีผลต่อโอกาสและแนวโน้มในการเข้าร่วม กิจกรรมพัฒนา ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนต้องอาศัยการออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับ บริบททั้งภายในและภายนอกชุมชน เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามาอย่างเต็มที่ และต้องมีการส่งเสริม สนับสนุน และเชื่อมั่นในศักยภาพของประชาชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริงและยั่งยืน

2.5 รูปแบบและระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการศึกษารูปแบบและระดับของการมีส่วนร่วมของชุมชน มีสาระสำคัญ ดังนี้

2.5.1 รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคส่วนอื่นในสังคม จำเป็นต้องมีการเปิดโอกาสให้หลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการความร่วมมือในรูปแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นแบบชั่วคราว แบ่งปันกันช่วยเหลือ หรือร่วมกันในภาพรวมทั้งหมดด้วยกัน (ถวิลวดี บุรีกุล, 2551, หน้า 33) การมีส่วนร่วมถือเป็นกิจกรรมที่ต้องมีรูปแบบที่ชัดเจน ซึ่งอาจไม่จำเป็นต้องเป็นรูปธรรมก็ได้ แต่ต้องสามารถกำหนดลักษณะของกิจกรรมการมีส่วนร่วมนั้นๆ ไว้ด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้ค้นคว้ามาเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

อนงค์ พัฒนจักร (2535, หน้า 41) นอกจากนี้ ยังได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมแบบแข็งขัน (Active Participation) หมายถึง การเข้าร่วมตั้งแต่เริ่มต้นและติดตามในทุกกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดความต้องการ การวางแผน ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ และการให้ความสนใจในผลลัพธ์ของการพัฒนา
2. การมีส่วนร่วมแบบไม่แข็งขัน (Passive Participation) หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมโดยไม่ให้ความสำคัญกับการกำหนดแผนงานหรือนโยบาย และไม่สนใจผลลัพธ์ของการดำเนินงาน
3. การมีส่วนร่วมแบบเฉื่อยชา (Insert Participation) หมายถึง การเข้าร่วมโดยถูกชักจูงยินยอม หรือถูกบังคับจากสภาพแวดล้อมหรือบุคคลอื่น การมีส่วนร่วมลักษณะนี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

ผลการวิจัยรูปแบบการมีส่วนร่วมเสนอไว้ว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไปสามารถสรุปได้เป็น 4 รูปแบบ (จินตวิริ์ เกษมสุข, 2557, หน้า 3-6) คือ

1. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องได้รับการแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการ รวมทั้งผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้ การได้รับแจ้งข่าวสารดังกล่าวจะต้องเป็นการแจ้งก่อนที่จะมีการตัดสินใจดำเนินโครงการ
2. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่มีการจัดการหารือระหว่างผู้ดำเนินการโครงการกับประชาชนที่เกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในโครงการและกิจกรรมมากขึ้น
3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนและฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรม และผู้มีอำนาจตัดสินใจในการทำโครงการหรือกิจกรรมนั้นได้ใช้เวทีสาธารณะในการทำความเข้าใจ และค้นหาเหตุผลในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมในพื้นที่นั้น ซึ่งมีหลายรูปแบบ ได้แก่

3.1 การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) โดยจัดขึ้นในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยเจ้าของโครงการหรือกิจกรรมจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วม เพื่ออธิบายให้ที่ประชุมทราบถึงลักษณะโครงการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นและตอบข้อซักถาม

3.2 การประชุมรับฟังความคิดเห็นในเชิงวิชาการ (Technical Hearing) สำหรับโครงการที่มีข้อโต้แย้งในเชิงวิชาการ จำเป็นจะต้องเชิญผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาจากภายนอกมาช่วยอธิบายและให้ความเห็นต่อโครงการ ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมต้องได้รับทราบผลดังกล่าวด้วย

3.3 การประชาพิจารณ์ (Public Hearing) เป็นเวทีในการเสนอข้อมูลอย่างเปิดเผยไม่มีการปิดบังทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการและฝ่ายผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ ซึ่งจะต้องมีองค์ประกอบของผู้เข้าร่วมที่เป็นที่ยอมรับ มีหลักเกณฑ์และประเด็นในการพิจารณาที่ชัดเจน และแจ้งให้ทุกฝ่ายทราบทั่วกัน

4. การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) เป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งประชาชนจะมีบทบาทในการตัดสินใจได้เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของคณะกรรมการที่เป็นผู้แทนประชาชนในพื้นที่

นอกจากนี้รูปแบบการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของกระบวนการ ซึ่งมีขั้นตอนของการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอนหลัก ๆ ดังนี้

1. มีส่วนร่วมในการคิด ศึกษา ค้นคว้าหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. มีส่วนร่วมในการวางนโยบาย หรือแผนงาน โครงการ หรือกิจกรรม เพื่อลดและแก้ไข ปัญหา
3. มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมาย
4. มีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน

โดยมีการวิจัยที่เป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ เรื่องรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่พบว่า มีรูปแบบเป็น 3 PR-Model ซึ่งประกอบด้วยการดำเนินงานใน 4 ขั้นตอน (คำนิ้ง สิงห์เอี่ยม, 2560, หน้า 334) ดังนี้

- ขั้นที่ 1 P = Policy เป็นขั้นตอนการกำหนดนโยบาย
- ขั้นที่ 2 P = Project เป็นขั้นตอนการกำหนดโครงการ
- ขั้นที่ 3 P = Proceeding เป็นขั้นตอนการดำเนินงานตามโครงการ
- ขั้นที่ 4 R = Report เป็นขั้นตอนการติดตามและรายงานผลการดำเนินงาน

นอกจากนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องของการพัฒนา จะต้องมีการให้โอกาสประชาชนเป็นฝ่ายการตัดสินใจ กำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการเสริมพลังอำนาจให้แก่ประชาชน/กลุ่ม/องค์กรชุมชนให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ และควบคุมดูแลกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ และประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างมีอิสระ การทำงานต้องเน้นในรูปแบบกลุ่ม หรือองค์กรชุมชน

ที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน ทั้งนี้ การจะเกิดสภาพของการมีส่วนร่วมของประชาชน ตามความหมายที่กล่าวถึงข้างต้น จะต้องเกิดสภาพการณ์หรือเงื่อนไขสำคัญคือ การมีความตระหนัก และความเห็นพ้องต้องกันของประชาชนที่มีจำนวนมากพอต่อการริเริ่มโครงการหรือกิจกรรมหนึ่ง กิจกรรมใดเพื่อที่จะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นความต้องการของส่วนรวม โดยจะต้องมีลักษณะเป็นการกระทำผ่านกลุ่ม หรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ (ชัย ภูโยธิน, 2553 หน้า 113)

ดังนั้น พอสรุปได้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นจึงนำมาปรึกษาหารือและร่วมประชุมแสดงความคิดเห็นและร่วมกัน ตัดสินใจในที่สุด ซึ่งการมีส่วนร่วมในรูปแบบดังกล่าวนี้จะเน้นไปที่ภาคประชาชนเป็นหลัก ซึ่งอาจจะมี ความเกี่ยวข้องกับภาครัฐด้วยก็ได้แล้วแต่บางกรณี และยังเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วมเพื่อให้ได้มา ซึ่งนโยบาย หรือข้อเรียกร้องต่าง ๆ เพื่อนำเสนอต่อภาครัฐ และในท้ายที่สุดจึงจะมีการร่วมประเมินผล การดำเนินงานของกิจกรรมการมีส่วนร่วมนั้น ๆ ด้วย

ประภาพร ศรีสถิตธรรม (2543, หน้า 57) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วม ว่าเป็นกระบวนการ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีอิทธิพลซึ่งกันและกันในการตัดสินใจ ซึ่งการตัดสินใจนั้นจะส่งผลกระทบต่อพวกเขาในอนาคต โดยอาจเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ หรือได้รับการสนับสนุนอย่างไม่เป็นทางการ ก็ได้ จากการสำรวจพบว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วมจากทั่วโลกมีอยู่ 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การรับทราบผลงานจากการดำเนินงาน
3. การมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ เพื่อใช้ ประกอบการตัดสินใจ
4. การรับรองสิทธิส่วนบุคคล
5. การมีเสรีภาพในการโต้แย้ง
6. การมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย

ดังนั้นกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามา มีบทบาทในการตัดสินใจและพัฒนาชุมชนโดยสามารถแบ่งรูปแบบหลักได้เป็น 3 ระดับ คือ แบบแข็ง ชัน (มีส่วนร่วมทุกขั้นตอน) แบบไม่แข็งชัน (มีส่วนร่วมบางส่วน) และแบบเฉื่อยชา (ถูกชักนำหรือ บังคับให้เข้าร่วม) ในเชิงกระบวนการ การมีส่วนร่วมครอบคลุม 4 ขั้นตอน ได้แก่ การร่วมคิดค้นหา และวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนและกำหนดนโยบาย การร่วมดำเนินกิจกรรม และการติดตาม ประเมินผล อีกทั้งยังสามารถจัดรูปแบบเป็น “3P-R Model” ได้แก่ Policy (นโยบาย), Project (โครงการ), Proceeding (ดำเนินการ) และ Report (รายงานผล) นอกจากนี้ ยังมีรูปแบบเฉพาะ ที่มักพบในชุมชน เช่น การรับรู้ข่าวสาร การปรึกษาหารือ การประชุม (ทั้งระดับชุมชน วิชาการ

และประชาพิจารณ์) และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยทั้งหมดนี้ต้องเน้นที่การให้ประชาชนมีอิสระ ความชัดเจนในเป้าหมาย และความตระหนักร่วมกันในปัญหา เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน และเสริมพลังให้ประชาชนสามารถจัดการตนเองได้อย่างแท้จริงในระบบประชาธิปไตย

2.5.2 ระดับของการมีส่วนร่วม

เมื่อการที่บุคคลได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานทั้งในด้านการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติการมีส่วนร่วมจะช่วยสร้างพลังจิตให้ร่วมกันปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ที่มีประสิทธิภาพมากกว่า การยินยอมปฏิบัติตามคำสั่งนอกจากนี้ การมีส่วนร่วมจะช่วยกระตุ้นให้บุคคลสนับสนุนเป้าหมายตลอดจนวัตถุประสงค์ร่วมขององค์กรด้วยนอกจากความหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมปฏิบัติงานในองค์การประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ (บุญส่ง แก้วอินทร์, 2546, หน้า 45)

1. การมีส่วนร่วมในด้านแสดงความคิดเห็น
 2. การมีส่วนร่วมช่วยให้เกิดการยอมรับในเป้าหมาย
 3. การมีส่วนร่วมช่วยให้การเกิดความสำนึกในหน้าที่ความรับผิดชอบ
- ระดับของการมีส่วนร่วมด้านหลักการทั่วไปว่าแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ

1. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ของตน/ครอบครัว/ชุมชนของตน
2. การมีส่วนร่วมรับข้อมูลข่าวสาร
3. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ โดยเฉพาะในโครงการที่ตนมีส่วนได้เสีย โดยแบ่งเป็น 3 กรณี

แล้วแต่กิจกรรมในตนอยู่ในขั้นตอนใด ต่อไปนี้

- 3.1 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ
- 3.2 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจเท่ากับเจ้าของโครงการ
- 3.3 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ
4. การมีส่วนร่วมทำ คือ ร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด
5. การมีส่วนร่วมสนับสนุน คือ อาจไม่มีโอกาสร่วมทำแต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ

นอกจากนี้ยังได้มีการแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมเป็นระดับของการมีส่วนร่วม ตามแนวทางพัฒนาชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้แบ่งไว้ดังนี้

1. ร่วมค้นหาปัญหาของตนให้เห็นว่าสิ่งใดที่เป็นปัญหารากเหง้าของปัญหา
2. ร่วมค้นหาสิ่งที่จำเป็นของตนในปัจจุบันคืออะไร
- 2.1 ร่วมคิดช่วยตนเองในการจัดระดับปัญหา เพื่อจะแก้ไขสิ่งใดก่อนหลัง
- 2.2 วางแผนแก้ไขปัญหาเป็นเรื่อง ๆ
- 2.3 ร่วมระดมความคิด ถึงทางเลือกต่าง ๆ และเลือกทางเลือกที่เหมาะสม เพื่อแก้ไขปัญหาก

ที่วางแผนนั้น

- 2.4 ร่วมพัฒนาเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้

2.5 ร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหานั้น ๆ

2.6 ร่วมติดตามการดำเนินงานและประเมินผลการดำเนินงาน

2.7 ร่วมรับผลประโยชน์/หรือร่วมเสียผลประโยชน์จากการดำเนินงาน

จากการศึกษาเกี่ยวกับระดับของการมีส่วนร่วม พบว่า มีสาระสำคัญดังนี้
ระดับของการมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของผู้ได้บังคับบัญชา ผู้มีส่วนได้เสีย และ
ผู้รับบริการ สามารถจัดลำดับได้ดังนี้ (สุวิทย์ ชันธาโรจน์, 2545, หน้า 103)

1. การมีส่วนร่วมในการระบุปัญหาและสาเหตุของปัญหาในแต่ละท้องถิ่น
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน
3. การมีส่วนร่วมในการนำแผนไปปฏิบัติ
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและควบคุม
5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

สอดคล้องกับแนวคิดในการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องจากทุกภาคส่วน
ของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการ (International for Participation) ซึ่งสามารถแบ่ง
ออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้ (กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร, ออนไลน์, สืบค้นเมื่อ 21 กรกฎาคม 2568)

ระดับที่ 1 การให้ข้อมูลข่าวสาร ถือเป็น การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับต่ำที่สุด
แต่เป็นระดับที่สำคัญมาก เพราะเป็นก้าวแรกที่ภาคราชการจะเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าสู่
กระบวนการรับรู้ข้อมูล ความคิดเห็น และความต้องการของประชาชน

ระดับที่ 2 การรับฟังความคิดเห็น เป็นกระบวนการที่เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้
ข้อมูล ข้อเท็จจริง และความคิดเห็น เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจของหน่วยงานภาครัฐ โดยอาศัย
วิธีการที่หลากหลาย

ระดับที่ 3 การเกี่ยวข้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานหรือ
ร่วมเสนอแนะทางเลือก ซึ่งจะนำไปสู่การตัดสินใจ เพื่อสร้างความมั่นใจว่าความต้องการของประชาชน
จะได้รับการพิจารณา

ระดับที่ 4 ความร่วมมือ เป็นการให้กลุ่มประชาชนหรือผู้แทนจากภาคสาธารณะมีส่วนร่วม
อย่างเป็นทางการกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่าง
ต่อเนื่อง

ระดับที่ 5 การเสริมอำนาจแก่ประชาชน เป็นระดับที่ประชาชนมีบทบาทสูงสุด โดย
ประชาชนเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายในกระบวนการต่าง ๆ

อาจกล่าวได้ว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับใหญ่ ๆ
คือ (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์, 2544, หน้า 56-57)

1. การมีส่วนร่วมในระดับต่ำ หมายถึง หน่วยงานของรัฐเป็นฝ่ายริเริ่ม คิด ตัดสินใจ จัดทำโครงการหรือกิจกรรมขึ้นมา และเห็นสมควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการร่วมด้วย
2. การมีส่วนร่วมในระดับสูง หมายถึง ประชาชนเป็นฝ่ายริเริ่ม คิด ตัดสินใจ และดำเนินการโครงการหรือกิจกรรมนั้น ๆ ด้วยตนเอง

กระบวนการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ระดับ ดังนี้ (เสรี พงศ์พิศ, สืบค้นข้อมูล 21 กรกฎาคม 2568)

1. ร่วมรับรู้ ได้แก่ ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับโครงการหรือกิจกรรม
2. ร่วมปรึกษาหารือ ได้แก่ ประชาชนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ
3. ร่วมตัดสินใจ ได้แก่ ประชาชนมีบทบาทในการกำหนดแนวทางหรือแผนงาน
4. ร่วมลงประชามติ ได้แก่ ประชาชนมีสิทธิลงคะแนนเสียงเพื่อตัดสินใจในเรื่องสำคัญ

สรุปได้ว่า ระดับของการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกได้หลากหลายระดับ ซึ่งการจำแนกแต่ละระดับนั้น จะคำนึงถึงการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน อาทิ การมีส่วนร่วมในการถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การค้นหาปัญหา การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน การวางแผนร่วมกัน การปฏิบัติตามแผนโดยการทำงานร่วมกัน การประเมินผลร่วมกัน ตลอดจนการรับผลประโยชน์ร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า การแบ่งระดับการมีส่วนร่วมนี้ เริ่มตั้งแต่ระดับต่ำหรือระดับเบื้องต้นไปจนถึงระดับที่สูงขึ้นตามลำดับ

ผลวิจัยระดับการมีส่วนร่วมที่พบว่า เป็นขั้นตอน หรือลำดับขั้นของการมีส่วนร่วม ในด้านต่าง ๆ ของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งจะเริ่มตั้งแต่ระดับต้นไปจนถึงระดับสูงสุด คือ เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ อย่างเต็มที่ และมีบทบาทสูงสุดต่อกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมนั้นเป็นกระบวนการที่เป็นประชาธิปไตย มีความเท่าเทียมกัน การถ่ายทอด และการรับรู้ปัญหาให้กลายเป็นเป้าหมายในการดำเนินการ มีการเลือกแก้ปัญหาาร่วมกัน ระดับของการมีส่วนร่วมนั้นขึ้นอยู่กับความเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้นโดยไม่มีการบังคับขู่เข็ญ หรือกดดันใด ๆ และการมีส่วนร่วมนั้นควรที่ทุกคนได้ทำกิจกรรมอย่างแข็งขันและกระตือรือร้น การมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพมากคือ การร่วมกระทำตั้งแต่การร่วมคิดวางแผน การกำหนดวิธีการทำงาน การลงมือทำงาน และการประเมินผลการทำงาน (ประภาศ ปานเจียง และคณะ, 2561, หน้า 964-965)

มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาถึงระดับการมีส่วนร่วมและสรุปเสนอไว้ว่า การจัดระดับการมีส่วนร่วมแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้ (International Association for Public Participation (IAP2), (2006). หน้า 10-12)

1. การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) ซึ่งเป็นระดับเริ่มต้นประชาชนมีบทบาทน้อย เป้าหมาย คือ การให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้องแก่ประชาชน รวมทั้งเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหา ทางเลือกและทางเลือก ตัวอย่างเช่น การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์

เช่น แผ่นพับ เสียงตามสาย ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและถูกต้อง

2. การมีส่วนร่วมในระดับปรึกษาหารือ (Consult) ระดับนี้ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลข้อเท็จจริง ความรู้สึก และแสดงความคิดเห็นประกอบการตัดสินใจ เป้าหมายคือ การได้รับข้อมูลและรับความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับสภาพปัญหา ทางเลือก และแนวทางแก้ไข ตัวอย่างเช่น การสำรวจความคิดเห็น การสนทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีสาธารณะ ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชนทั้งผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยการรับฟังความคิดเห็นตระหนักถึงข้อมูล และความคิดเห็นของประชาชนในการตัดสินใจ

3. การมีส่วนร่วมในระดับการเข้ามามีบทบาท (Involve) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำงาน ตลอดกระบวนการตัดสินใจมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลข่าวสารระหว่างรัฐและประชาชนอย่างจริงจัง เป้าหมายคือ การทำงานร่วมกับประชาชนเพื่อสร้างความมั่นใจว่า ความต้องการและความคิดเห็นของประชาชนจะได้รับการพิจารณา ตัวอย่างเช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ การสำรวจความคิดเห็นโดยการปรึกษาหารือ ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การทำงานกับประชาชนเพื่อให้ความคิดเห็นและข้อมูลจากประชาชนสะท้อนในทางเลือก

4. การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ (Collaborate) เป็นการให้บทบาทแก่ประชาชนในระดับสูง โดยประชาชนและรัฐทำงานร่วมกันในกระบวนการตัดสินใจ เป้าหมายคือ การเป็นหุ้นส่วนกับประชาชนในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจตั้งแต่การระบุปัญหา พัฒนาทางเลือกและแนวทางแก้ไข ตัวอย่างเช่น การตั้งเป็นคณะที่ปรึกษาฝ่ายประชาชน การสร้างฉันทามติ กระบวนการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม ฯลฯ คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การร่วมงานกับประชาชน เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะและแนวคิดใหม่จากประชาชน โดยสัญญาว่าจะนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้ในการตัดสินใจทางออกของปัญหาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

5. การมีส่วนร่วมในระดับให้อำนาจแก่ประชาชน (Empower) ถือเป็นขั้นที่ประชาชนมีส่วนร่วมสูงที่สุด เป้าหมายคือ การให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจลงมือด้วยตนเอง โดยรัฐจะดำเนินการตามการตัดสินใจในรูปแบบการมีส่วนร่วม คือ การลงประชามติ และการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งโดยกระบวนการระดมความคิดเห็นที่มีผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง ประโยชน์ของการตัดสินใจขั้นนี้ คือ การสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน เข้าใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน คำสัญญาที่หน่วยงานให้กับประชาชน คือ การปฏิบัติตามสิ่งที่ประชาชนตัดสินใจเลือก

การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น อาจสามารถจัดระดับจากระดับต่ำสุดไปสู่ระดับสูงสุดได้ 7 ระดับดังนี้ (จุฑารัตน์ ชมพันธ์, 2555 หน้า133-134)

1. ระดับการให้ข้อมูล (Informing) เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่ต่ำที่สุด โดยรัฐหรือเจ้าของโครงการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประชาชนเมื่อกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาต่างๆ ได้ถูกคิดริเริ่มแล้ว

โดยประชาชนมีสิทธิเพียงการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเท่านั้น โดยไม่มีช่องทางในการแสดงความคิดเห็นหรือเกี่ยวข้องใดๆ กับการตัดสินใจนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่าระดับการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียนั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม วิธีการให้ข้อมูลมีได้หลายเทคนิควิธีการ เช่น การประกาศผ่านหนังสือพิมพ์ การแจกแผ่นพับ การแสดงนิทรรศการ เป็นต้น

2. ระดับการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (Information Provision) เป็นระดับที่สูงขึ้นซึ่งเมื่อประชาชน ผู้มีส่วนได้เสียได้รับข้อมูลข่าวสารแล้ว พวกเขาจะสามารถที่จะค้นหาสาเหตุของปัญหา วิเคราะห์ความจำเป็นและความต้องการของกิจกรรมหรือโครงการ และพิจารณาถึงข้อดีข้อเสียของทางเลือกต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น โดยที่รัฐหรือผู้มีอำนาจตัดสินใจเชิญชวนให้ประชาชน ผู้มีส่วนได้เสียได้ร่วมแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ เพื่อให้ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจต่อไป

3. ระดับการปรึกษาหารือ (Consultation) เป็นระดับขั้นที่มีการเปิดโอกาสให้มีการเจรจากันอย่างเป็นรูปแบบระหว่างผู้กำหนดนโยบาย เจ้าของโครงการ ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบและสาธารณชนมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำข้อมูล และผลการศึกษามาปรึกษาหารือกับประชาชนในประเด็นปัญหา ทางเลือก ทางแก้ไขที่เกี่ยวข้องกับนโยบายหรือโครงการนั้น ๆ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้ แต่ไม่มีหลักประกันว่าแนวความคิดเหล่านั้นจะถูกนำเข้าสู่กระบวนการพิจารณาอย่างเหมาะสม และมีผลต่อการตัดสินใจเพียงใด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมในประเทศไทยส่วนใหญ่อยู่ในระดับนี้ โดยประเทศไทยได้ให้มีการดำเนินการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการที่มีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนและคุณภาพของสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับนี้ผ่านทางกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ. 2548 และประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2553

4. ระดับการสร้างความร่วมมือ การวางแผนร่วมกัน (Involvement) เป็นระดับที่เปิดโอกาสให้มีการสื่อสารแบบสองทาง มีขอบเขตที่กว้างขึ้น มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับโครงการ เปิดโอกาสให้มีการวางแผนร่วมกันในการเตรียมหรือการดำเนินโครงการ โดยเฉพาะความคิดเห็นที่นำไปสู่การลดผลกระทบที่อาจเกิดจากการดำเนินโครงการหรือการลดปัญหาความขัดแย้งเหมาะสำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อน หรือมีข้อโต้แย้งมาก อย่างไรก็ตาม ผู้มีอำนาจตัดสินใจยังคงอำนาจการตัดสินใจขั้นสุดท้าย วิธีการมีส่วนร่วม เช่น การประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วม กลุ่มที่ปรึกษา

5. ระดับการร่วมดำเนินการ (Partnership) ระดับนี้ผู้มีอำนาจตัดสินใจ ผู้ดำเนินนโยบาย หรือโครงการ และประชาชนร่วมกันจัดทำหรือดำเนินการตามนโยบายหรือโครงการนั้น ๆ เป็นการปฏิบัติตามนโยบาย หรือดำเนินโครงการร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่วางไว้

6. ระดับการร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามตรวจสอบและประเมินผล (Delegated Power) เป็นระดับที่ประชาชนมีสิทธิในการแลกเปลี่ยนกับผู้มีอำนาจตัดสินใจ และสามารถเข้าร่วมตรวจสอบและติดตามผลการดำเนินการกิจกรรม/โครงการนั้น ๆ ว่าบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินนโยบายและโครงการพัฒนา

7. ระดับการควบคุมโดยประชาชน (Citizen Control) เป็นระดับการมีส่วนร่วมขั้นสูงสุด โดยประชาชนสามารถริเริ่มนโยบาย วางแผนและดำเนินโครงการต่าง ๆ ได้เองตั้งแต่ต้น โดยเจ้าหน้าที่/หน่วยงานของรัฐเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานมีการวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดของระดับการมีส่วนร่วมและได้เสนอผลการแยกระดับการมีส่วนร่วมออกได้ดังนี้ 1) ระดับการให้ข้อมูล 2) ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน 3) ระดับการปรึกษาหารือ 4) ระดับการวางแผนร่วมกัน 5) ระดับการร่วมปฏิบัติ และ 6) ระดับการควบคุมโดยประชาชน (ภุริวัจน์ ปุณยวุฒิปริดา, 2563, หน้า384-385) ซึ่งวิธีการแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดของการแบ่งเป็นสำคัญ หรือการแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้จากระดับต่ำสุดไปหาระดับสูงสุด ซึ่งจำนวนประชาชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในแต่ละระดับจะเป็นปฏิภาคกับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2551 หน้า 10-11)

1. ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุดและเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้กำหนดนโยบายหรือผู้วางแผนโครงการกับประชาชน เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้กำหนดนโยบายหรือผู้วางแผนโครงการ แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใด ๆ วิธีการให้ข้อมูลอาจกระทำได้หลายวิธี เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าว การแสดงนิทรรศการ และการทำหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจน การใช้สื่ออื่น ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ สื่อบุคคล และหอกระจายข่าว เป็นต้น

2. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือผู้กำหนดนโยบายหรือผู้วางแผนโครงการเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ได้ข้อมูลมากขึ้น และประเด็นในการประเมินข้อดีข้อเสียชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการริเริ่มโครงการต่าง ๆ และการบรรยายให้ประชาชนฟังเกี่ยวกับโครงการต่าง ๆ

แล้วขอความคิดเห็นจากผู้ฟัง เป็นต้น อนึ่ง การรับฟังความคิดเห็นนี้ จะกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ก็ต่อเมื่อประชาชนผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย ได้มีข้อมูลที่ถูกต้องและพอเพียง

3. ระดับการปรึกษาหารือ เป็นระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนที่สูงกว่าการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นการเจรจากันอย่างเป็นทางการระหว่างผู้กำหนดนโยบายและผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่าง ๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ตลอดจน การเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น โดยใช้รูปแบบต่าง ๆ อาทิ การสนทนากลุ่ม และประชาเสวนา เป็นต้น

4. ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าการปรึกษาหารือ กล่าวคือ เป็นเรื่องการมีส่วนร่วมที่มีขอบเขตกว้างมากขึ้น มีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ เหมาะสมที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยาก ซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้อินชูลาโทตุลาการเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกันการประชุมวางแผนแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น

5. ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับขั้นที่สูงถัดไปจากระดับการวางแผนร่วมกัน คือ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบนโยบายหรือโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินการตามนโยบายหรือโครงการเป็นขั้นน่านโยบายไปปฏิบัติร่วมกันดำเนินตามหรือโครงการร่วมกันเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

6. ร่วมติดตามตรวจสอบ ประเมินผล เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่มีผู้เข้าร่วมน้อย แต่มีประโยชน์ที่ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบสามารถมาคอยติดตามการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ ได้รูปแบบของการติดตามตรวจสอบหรือประเมินผล อาจอยู่ในรูปแบบของการจัดตั้งคณะกรรมการติดตามประเมินผลที่มาจากหลายฝ่าย การสอบถามประชาชน โดยการทำการสำรวจเพื่อให้ประชาชนประเมิน การประเมินผลนี้ มีความสำคัญมาก เพราะ จะมีผลต่อการพิจารณาจัดสรรประโยชน์ การยุติหรือคงไว้ ตลอดจนปรับปรุงนโยบายหรือโครงการ

7. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ เป็นต้น ข้อสังเกตเกี่ยวกับการลงประชามติ มี 2 ประการ คือ ประการแรกการลงประชามติจะสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนได้ดีเพียงใด อย่างน้อยขึ้นอยู่กับความชัดเจนของประเด็นที่จะลงประชามติและการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของประเด็นดังกล่าวให้ประชาชนเข้าใจอย่างสมบูรณ์และทั่วถึง และประการที่สองในประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองแล้ว ผลของการลงประชามติจะมีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม

ดังนั้น สรุปได้ว่า ระดับการมีส่วนร่วมนั้นเป็นทั้งการมีส่วนร่วมจากระดับต้นเรื่อยไปจนถึงระดับสูงหรือเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ เป็นการสร้างระดับอำนาจของการต่อรองและผลประโยชน์

ของประชาชนให้เพิ่มมากขึ้นไปเรื่อย ๆ จนสามารถกำหนดนโยบายได้ในที่สุด จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในแต่ละระดับจะเป็นปฏิภาคกับระดับของการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ ของการมีส่วนร่วมนั้นจะเน้นความสำคัญไปที่การให้ข้อมูลข่าวสาร การปรึกษาหารือ และการตัดสินใจร่วมกันเป็นสำคัญ และการมีส่วนร่วมในขั้นสูงสุดนั้นจะเป็นไปในรูปแบบตัวแทนมากกว่าจำนวนของสมาชิกทั้งหมดเข้าไปดำเนินการ และประชาชนจะมีอำนาจสูงสุดในการกำหนดนโยบายหรือมีข้อเรียกร้องต่าง ๆ นำเสนอต่อรัฐ เพื่อให้ดำเนินการตามข้อเสนอหรือนโยบายนั้น ๆ โดยที่รัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุนเท่านั้น เพราะในที่สุดแห่งการมีส่วนร่วมนั้น ผลประโยชน์จะกลับมาสู่ประชาชนหรือกลุ่มองค์กรเป็นส่วนใหญ่ เพียงแต่รัฐเป็นผู้ดำเนินการในการจัดหาทรัพยากรมาดำเนินการตามนโยบายหรือข้อเรียกร้องตามวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วม เพื่อสนองต่อความต้องการของประชาชน ซึ่งรัฐเองอาจมีความไม่คุ้มค่าเกิดขึ้นกับรัฐในการดำเนินนโยบายนั้น ๆ แต่ความคุ้มค่ากลับตกอยู่ที่ประชาชนก็ตาม รัฐก็จำเป็นที่จะต้องดำเนินการตามนั้นโดยที่ไม่อาจปฏิเสธได้ เพราะหากเมื่อใดก็ตามที่รัฐไม่สนองต่อวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมนั้น ๆ การมีส่วนร่วมที่รุนแรงและไม่พึงประสงค์ก็อาจเกิดขึ้นได้ เช่น การชุมนุมเรียกร้อง การประท้วง การก่อจลาจล เป็นต้น ซึ่งอาจเป็นปัญหาสำคัญของรัฐและเป็นการสูญเสียโอกาสในหลาย ๆ มิติของรัฐ มากกว่าที่จะดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.5.3 การพัฒนาศักยภาพในการมีส่วนร่วม

การพัฒนาศักยภาพในการมีส่วนร่วม หมายถึง การพัฒนาความสามารถของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีช่องทางในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วม เช่น การแสดงความคิดเห็น การไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ หรือการลงประชามติในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น

กรณีศึกษาหนึ่งในประเทศแคนาดา พบว่า เมืองเคเวเบค ซึ่งมีประชากรครึ่งหนึ่งพูดภาษาอังกฤษ และอีกครึ่งหนึ่งพูดภาษาฝรั่งเศส ได้มีการทำประชามติเพื่อแยกตัว เนื่องจากกลุ่มที่พูดภาษาฝรั่งเศสไม่ต้องการอยู่กับประเทศที่คนส่วนใหญ่พูดภาษาอังกฤษ แต่ผลการลงประชามติปรากฏว่า ฝ่ายที่พูดภาษาอังกฤษยังคงได้รับชัยชนะ แม้จะชนะไม่มากนัก และไม่มีเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้น (สถาบันพระปกเกล้า, 2550, หน้า 79) ต่างจากกรณีของประเทศติมอร์ตะวันออก ซึ่งทำประชามติเพื่อแยกตัวจากอินโดนีเซีย แม้ผลจะออกมาให้เป็นอิสระ แต่กลับเกิดความรุนแรงจากกลุ่มที่ยังต้องการอยู่กับอินโดนีเซีย จนต้องอาศัยกองกำลังต่างชาติ เช่น จากประเทศไทย เข้าไปกำกับดูแล อีกตัวอย่างคือ เมืองโอกินาวาในประเทศญี่ปุ่น ที่จัดประชามติเกี่ยวกับการมีหรือไม่มีฐานทัพอเมริกา ซึ่งจบลงโดยไม่มีเหตุการณ์รุนแรง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างเสรีควรมาพร้อมกับเสรีภาพของสื่อมวลชนและประชาชนในการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้

ประชาชนมีส่วนร่วมได้ดี คือ รูปแบบการปกครองและการบริหารงานที่เน้นการกระจายอำนาจ (สมานรังสีโยกฤษฎีกา, 2543, หน้า 11-12) หากพิจารณากระบวนการมีส่วนร่วมในลักษณะพลวัต (Dynamic Participation) จะสามารถแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนหลักที่เชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมแบบพลวัต (สถาบันพระปกเกล้า, 2550, หน้า 84)

รายละเอียดของแต่ละขั้นตอนมีดังนี้:

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการวางแผน

ประกอบด้วยการรับรู้ เข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน และร่วมวางแผนโครงการ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการตัดสินใจร่วมกัน

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์

หมายถึงการแบ่งปันผลประโยชน์หรือผลลัพธ์จากโครงการหรือการตัดสินใจร่วมกัน

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์การประเมิน และผลการประเมินจะถูกนำกลับมาใช้ในการวางแผนรอบถัดไป

นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการพัฒนา ยังสามารถแบ่งออกเป็น ๕ ขั้นตอน ดังนี้:

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มโครงการ

ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา กำหนดความต้องการของชุมชน และจัดลำดับความสำคัญ

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนโครงการ

ประชาชนร่วมกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน และทรัพยากรที่ใช้

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินโครงการ

ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการลงแรง สนับสนุนทรัพยากร และบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นรับผลของโครงการ

ประชาชนได้รับผลประโยชน์หรือผลกระทบจากโครงการ ทั้งทางกายภาพและจิตใจ

ขั้นที่ 5 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

ประชาชนมีบทบาทในการประเมินผลว่าโครงการบรรลุเป้าหมายหรือไม่ ทั้งในรูปแบบของการประเมินระหว่างดำเนินงาน (Formative Evaluation) และการประเมินผลรวม (Summative Evaluation)

สรุปว่า การปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วม คือ การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจ การบริหารจัดการ และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในองค์กร โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน ซึ่งขึ้นอยู่กับพลังร่วมของบุคคลที่เกี่ยวข้อง วิธีหนึ่งในการดึงพลังเหล่านี้ออกมา คือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในทุกระดับ

เพราะฉะนั้น การพัฒนาศักยภาพในการมีส่วนร่วมหมายถึงการเสริมสร้างความสามารถให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ เช่น การไต่สวนสาธารณะ ประชาพิจารณ์ หรือประชามติ ตัวอย่างจากต่างประเทศ เช่น แคนาดา ญี่ปุ่น และติมอร์ตะวันออก แสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมที่เสรีและโปร่งใสช่วยลดความขัดแย้ง แต่ต้องควบคู่กับเสรีภาพของสื่อและการกระจายอำนาจ กระบวนการมีส่วนร่วมที่มีพลวัตแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) วางแผนร่วมกัน 2) ปฏิบัติงานร่วมกัน 3) จัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน 4) ติดตามและประเมินผลร่วมกัน อีกแนวทางคือกระบวนการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนา ซึ่งมี 5 ขั้นตอน คือ 1) ริเริ่มโครงการ 2) วางแผน 3) ดำเนินการ 4) รับผล 5) ประเมินผล โดยประชาชนมีบทบาทในทุกขั้นตอน โดยสรุปการพัฒนาการมีส่วนร่วมต้องอาศัยระบบการบริหารแบบเปิดที่ให้ประชาชนมีบทบาทจริง และส่งเสริมพลังของคนในชุมชนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.6 สรุป

การมีส่วนร่วมแบบพลวัต (Dynamic Participation) เป็นรูปแบบการบริหารจัดการชุมชนที่ให้ประชาชนมีบทบาทแท้จริงในการตัดสินใจ การดำเนินงาน การจัดสรรผลประโยชน์ และการประเมินผล โดยเป็นกระบวนการต่อเนื่องเป็นวัฏจักร ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การวางแผน การปฏิบัติ การจัดสรรผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล สะท้อนหลักการสำคัญว่าประชาชนต้องเป็นผู้กำหนดทิศทาง ผู้ปฏิบัติ และผู้รับผิดชอบต่อความสำเร็จของการพัฒนา ไม่ใช่เพียงผู้รับบริการเท่านั้น

ขั้นแรก การมีส่วนร่วมในการวางแผน เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่สุด ประกอบด้วย การเพิ่มพูนความตระหนักรู้ของประชาชนเกี่ยวกับปัญหา การเข้าถึงข้อมูลที่ถูกต้องและเพียงพอ และการร่วมกำหนดแผนการ เป้าหมาย วิธีการ ระยะเวลา และทรัพยากร การวางแผนแบบนี้ส่งผลให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการและมีความผูกพัน

ขั้นที่สอง การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ประชาชนลงแรงทั้งกำลังคน ทักษะ และทรัพยากรต่างๆ โดยสัจจะ สำคัญคือประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร่วมกัน ไม่ใช่เพียงปฏิบัติตามคำสั่ง

การประชุมหารือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นช่วยให้ปรับแผนให้เหมาะสมและแก้ไขปัญหาได้ทันที

ขั้นที่สาม การจัดสรรผลประโยชน์ ประชาชนมีส่วนตัดสินใจว่าผลประโยชน์ (เศรษฐกิจ สังคม หรือจิตใจ) จะแบ่งปันให้ใคร อย่างไร ตามหลักความเป็นธรรม โดยคำนึงถึงความพยายาม ความต้องการ และระดับรายได้ การมีส่วนร่วมลดความขัดแย้ง สร้างความพึงพอใจ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมต่อเนื่อง

ขั้นสุดท้าย การติดตามและประเมินผล ประชาชนกำหนดเกณฑ์การประเมินร่วมกัน มีส่วนในการรวบรวมข้อมูล ทั้งระหว่างดำเนินการและหลังสิ้นสุด และนำผลการประเมินมาปรับปรุงแผนรอบถัดไป ทำให้เกิดวัฏจักรต่อเนื่องของการเรียนรู้และการพัฒนา

กระบวนการมีส่วนร่วมแบบพลวัตสร้างพลังให้ประชาชนในการกำหนดทิศทาง การสร้างสรรค์ และการตัดสินใจ เพื่อให้ประสบความสำเร็จ จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากระบบการบริหารจัดการที่เปิดกว้าง มีการแบ่งปันอำนาจ มีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และมีความเชื่อมั่นระหว่างภาครัฐและประชาชน เมื่อปัจจัยทั้งหมดนี้มารวมกัน ประชาชนจะกลายเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเพื่อที่จะได้นำการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ด้านนี้ไปพัฒนาพระธาตุนาขาม ซึ่งจะเขียนในบทที่ 3 ต่อไป

บทที่ 3

การพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

บทนี้จะได้นำเสนอการพัฒนาพระธาตุนาขาม เริ่มตั้งแต่แนวคิดเกี่ยวกับการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเพื่อให้มีหลักคิดสำหรับพิจารณา และจะได้กล่าวถึงความ เป็นมาของพระธาตุนาขาม รวมถึงบทบาทของพระธาตุนาขามต่อชุมชนหลังจากที่ได้พัฒนาหรือสร้างพระธาตุนาขาม จากเอกสาร ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีหัวข้อและรายละเอียด ดังต่อไปนี้

- 3.1 แนวคิดเกี่ยวกับพระธาตุเจดีย์
- 3.2 ความเป็นมาพระธาตุนาขาม
- 3.3 บทบาทของพระธาตุนาขามต่อชุมชน
- 3.4 สภาพทั่วไปของเทศบาลตำบลนาขาม
- 3.5 สรุป

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับพระธาตุเจดีย์

3.1.1 ความหมายของพระธาตุ

พระธาตุเจดีย์ ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้ถูกสร้างขึ้นมาเป็นเวลายาวนาน ซึ่งในปัจจุบัน อาจมีความหมายที่แตกต่างกันออกไป โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมายของพระธาตุเจดีย์ไว้ ดังนี้ สันติ เล็กสุขุม, (2552, หน้า 16) ได้ให้ความหมายของสถูปเจดีย์ไว้ว่า พระเจดีย์ หรือเรียก สั้น ๆ ว่า “เจดีย์” มี 4 ประเภท คือ ธาตุเจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของ พระพุทธเจ้า หรือของพระมหากษัตริย์จักรพรรดิ บริโกดเจดีย์ หมายถึง สิ่งขะนิยสถาน อันเป็น สถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยประทับ เช่น สถานที่ประสูติ ตรัสรู้ ปฐมเทศนา และปรินิพพาน ธรรมเจดีย์ หมายถึง คำสอน หรือคาถาแสดงพระอริยสัจ เช่น คัมภีร์ พระไตรปิฎก อุเทสิกเจดีย์ หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้า ไม่กำหนดว่าจะต้อง ทำเป็นลักษณะใด เช่น รูปเคารพ หรือสิ่งก่อสร้างที่ระลึกถึงพระองค์ คำว่า “เจดีย์” จึงมีความหมาย กว้าง ครอบคลุมถึงสิ่งสร้างขึ้นด้วยเจตนาเพื่อแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า คำว่า “สถูป” ก็มี ความหมายเช่นเดียวกัน คือ สิ่งก่อสร้างที่อยู่เหนือหลุมฝังศพ หรือสร้างเพื่อบรรจุอัฐิธาตุ ด้วยเหตุนี้ คำว่า “สถูป” จึงสามารถใช้แทนคำว่า “เจดีย์” ได้ โดยเฉพาะในประเทศอินเดียสมัยโบราณ

ธนิต อยุ์โพธิ์, (2524, หน้า 46) กล่าวไว้ว่า “พระธาตุ” ที่พูดกันโดยสามัญนั้น มีความหมาย อยู่สองประการ คือพระธาตุ หมายถึง สถูปเจดีย์ที่บรรจุพระสรีระธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระธาตุ ซึ่งหมายถึง พระศรีระธาตุ หรือพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้าโดยตรง เพื่อให้ความหมายแน่นอน จึงมีการเรียกยกย่องพระศรีระธาตุของพระพุทธเจ้าว่า “พระบรมธาตุ” ดังนั้น พระบรมธาตุ จึงหมายถึง พระธาตุที่นับเนื่องเป็นส่วนหนึ่งของพระกาย หรือพระวรกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวข้องกับธาตุของอริยสาวก และไม่ได้หมายถึง “พระธาตุเจดีย์” ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่บรรจุพระธาตุนั้น

พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง), (2546, หน้า 2) กล่าวว่าพระธาตุเจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างในพระพุทธศาสนาอันควรแก่การเคารพบูชา ซึ่งอาจสร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิธาตุ เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป เพื่อเป็นที่ระลึก หรือใช้ในลักษณะเป็น “สัญลักษณ์” กล่าวคือ สิ่งใดก็ตามที่ใช้เพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า หรือคำสอนของพระองค์ สิ่งนั้นเรียกได้ว่าเป็น “เจดีย์”

ศ. ธรรมรัตน์ (2551, หน้า 45) ได้กล่าวไว้ว่าพระธาตุ หมายถึง พระอัฐิของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และ พระอรหันต์ ซึ่งหากเป็นอัฐิของพระพุทธเจ้า จะเรียกว่า พระบรมสารีริกธาตุ หรือ พระบรมธาตุ แต่ถ้าเป็นอัฐิของพระอรหันต์ จะเรียกว่า พระธาตุ อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปมักเรียกรวมว่า พระธาตุแต่สำหรับคำว่า “พระธาตุ” ในที่นี้ หมายถึง ส่วนสำคัญของพระสถูปหรือพระปราสาทที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรือพระธาตุไว้ภายใน ซึ่งเรียกว่า พระธาตุเจดีย์พระธาตุเจดีย์แต่ละแห่งมักมีตำนานเล่าขานถึงมูลเหตุแห่งการสร้าง ซึ่งสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดสัตว์ในดินแดนต่าง ๆ และมีข้อสังเกตว่า สถานที่ที่มีการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ มักจะกลายเป็นเมืองสำคัญในเวลาต่อมา

น. ณ ปากน้ำ (2538, หน้า 42) ได้กล่าวไว้ว่า “สถูป” มาจากคำบาลีว่า *สฺถูปะ* ซึ่งแปลว่า “มูลดินเป็นกอง” คาดว่าเกิดจากการเผาศพ แล้วรวบรวมเถ้าถ่านไว้เป็นกอง จากนั้นจึงนำดินหรือหินมาทับให้เป็นเนินสูง เพื่อเป็นเครื่องหมายให้เห็นชัดในสมัยก่อน การก่อมูลดินเป็นเนินสูงเป็นประเพณีที่นิยมมาแต่โบราณ แม้กระทั่งในสมัยพุทธกาล ก็ยังคงนิยมสร้าง สถูป สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและพระอังคารของพระพุทธองค์อยู่

ปัญญา เทพสิงห์ (2548, หน้า 31) ได้กล่าวไว้ว่าสถูป มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เจดีย์” ทั้งสถูปและเจดีย์ หากพิจารณาในด้านรูปแบบโครงสร้างจะไม่แตกต่างกันมากนักแต่หากมองในแง่ของความหมาย จะมีความแตกต่างกันความหมายเดิมของ “สถูป” คือ สถานที่ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุกระดูกหรืออัฐิของผู้ล่วงลับ เพื่อให้ผู้เคารพนับถือได้สักการบูชาเช่น เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าปรินิพพาน กษัตริย์จากเมืองต่าง ๆ ได้ร่วมพิธีถวายพระเพลิง และขอรับพระบรมสารีริกธาตุไปบูชายังเมืองของตน จึงได้สร้าง “สถูป” ขึ้นสำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วน “เจดีย์” หรือ “เจดีย์” หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึง หรือเพื่อเคารพบูชา

ปลาย บุรพาทิต, (2551, หน้า 1) ได้กล่าวไว้ว่า พระบรมธาตุเจดีย์ คือ เจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนต่าง ๆ ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมสารีริกธาตุนี้ในตำนาน

มูลศาสนา ซึ่ง พระเถระชาวล้านนาได้รจนาขึ้นไว้แต่โบราณ ได้กล่าวว่า: “กุนีจักหนีสู่นิพพานแล้ว ศาสนากุฎแก้วขวางนัก เหตุธาตุกุกทั้ง 7 ประการ คือ กระจกหน้าผาก 1 เขี้ยวทั้ง 4 และกระดูกตั้ง มี 2 อันนี้ อย่าให้แตก ให้ย้อมเถิด ธาตุอันกว้างนี้ จงแตก จงย่อย เเท่าเม็ดถั่วถิม (ถั่วเขียว) เเท่าเม็ดข้าวสารหักกิ่ง เเท่าเมล็ดพรรณผักกาด เพื่อให้คนทั้งหลายผูกอันประกอบด้วยศรัทธา เอาไปอุปัฏฐาก บูชาในที่อยู่แห่งตน เพื่อเป็นเหตุให้ได้ถึงสุคติแก่เขาเถิด”

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (2547, หน้า 1) ได้ศึกษาเรื่อง “พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย” ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า “พระธาตุ” มีความหมายเหมือนกับคำว่า “ธาตุ” แต่มีข้อพิเศออกไป คือ เป็นส่วนต่าง ๆ ของร่างกายของผู้ที่บรรลุธรรม มีจิตใจบริสุทธิ์ หมตกิเลส เป็นพระอรหันต์ ซึ่งเหลือจากการถูกเผา บางทีเรียกว่า “พระอรหันต์ธาตุ” ได้แก่ พระสาวกสาวิกาของพระพุทธเจ้า (หมายรวมถึงพระปัจเจกพุทธเจ้า และอุบาสก อุบาสิกาผู้เป็นพระอรหันต์ด้วย) คำว่า “พระบรมสารีริกธาตุ” หมายถึง กระจกของพระพุทธเจ้า (พระสัมมาสัมพุทธเจ้า) เผ่าพันธุ์ชนทั้งหลายในอดีตถือว่ากระดูกคนเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นประเพณีนิยมในพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะในยุคของพระพุทธเจ้าองค์ใด นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าพระนามว่า “ทีปังกร” จนถึงพระพุทธเจ้าพระนามว่า “โคตม” การเก็บกระดูกไว้บูชาสักการะปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป

พิบูลย์ ลี้มพานิชย์ (2549, หน้า 11) ได้กล่าวไว้ว่า “สฤป” กับ “เจดีย์” มีความหมายแตกต่างกัน คือ สฤป หมายถึงเฉพาะสิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรม แต่ เจดีย์ นั้นมีความหมายกว้างกว่าสฤป กล่าวคือ ไม่ได้หมายถึงเฉพาะสิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น แต่คำว่า “เจดีย์” ยังมีความหมายรวมถึงวัตถุหรือสิ่งของต่าง ๆ ที่ควรแก่การสักการบูชาทุกอย่าง เช่น พระพุทธรูป วิหาร ต้นโพธิ์ เป็นต้น ส่วนเจดีย์ที่มีความหมายตรงกับสฤปก็คือ “เจดีย์ประเภทธาตุเจดีย์” ซึ่งมีลักษณะเป็นสิ่งก่อสร้างในทางสถาปัตยกรรมเหมือนกับสฤป ดังนั้น สฤปกับเจดีย์ประเภทธาตุเจดีย์ จึงสามารถใช้เรียกแทนกันได้

พระธาตุเจดีย์นั้น ในอดีตจนถึงปัจจุบันมีวิวัฒนาการในหลาย ๆ ด้าน ทั้งความหมาย ชื่อที่ใช้เรียก ลักษณะ รูปแบบทางสถาปัตยกรรม รวมถึงวัตถุประสงค์ในการสร้าง จากความหมายข้างต้น นั้น พอสรุปได้ว่า พระธาตุ หมายถึง สถานที่สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมถึงอัฐิธาตุ ของพระอรหันต์สาวก และในปัจจุบัน หมายถึง สถานที่บรรจุอัฐิธาตุของพระอริยสงฆ์ พร้อมทั้งอัฐบริวาร เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้สักการะบูชา

3.1.2 ความเป็นมาของพระธาตุเจดีย์

สฤปหรือเจดีย์ นั้น ในพระพุทธศาสนา ถ้าจะให้ถูกต้องจริง ๆ ต้องเรียกว่า พระสฤป ต้องใช้คำว่า พระ นำหน้าด้วย เพราะเป็นของสูง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุด เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ การสร้างสฤปหรือเจดีย์เป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชน ซึ่งมีได้มีเฉพาะในสมัยพระโคตมพุทธเจ้า

เท่านั้น ในสมัยของพระพุทธเจ้าองค์อื่น ๆ ชาวพุทธก็สร้างสถูปหรือเจดีย์เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์เช่นกัน เพื่อเป็นที่บูชาสักการะทั้งสิ้น (พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺเฑ, (ออนไลน์, 2547, หน้า 1) สถูปเจดีย์แต่เดิมนั้นสร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อพระสงฆ์สาวกเดินทางไปประกาศพระศาสนา ณ ที่ใด หากนำพระบรมสารีริกธาตุไปด้วย ก็จะนำพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุในสถูปเจดีย์ที่ก่อไว้ เพื่อให้ประชาชนเคารพบูชา เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจในประเทศนั้น ๆ พระสถูปจึงเกิดขึ้นก่อนพระพุทธรูป (น.ณ ปากน้ำ, 2538, หน้า 4) ต่อมาจึงมีการนิยมนำพระธาตุเจดีย์ โดยมีความเป็นมาดังต่อไปนี้

การสร้างพระธาตุเจดีย์ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญมากสำหรับพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นเอกอัครราชูปถัมภก การสร้างเจดีย์ในยุคแรกนั้น จุดหมายที่สำคัญคือเพื่อเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่สมณทูตนำมาจากประเทศอินเดีย โดยผู้มอบได้ตระหนักว่า การมอบพระธาตุซึ่งเป็นวัตถุมงคลอันมีค่าควรเมืองเช่นนั้น จะช่วยเปิดทางไปสู่มิตรภาพอันดีระหว่างประเทศ หรือถ้าหากมีความสัมพันธ์กันอยู่โดยปกติแล้ว ก็จะช่วยกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องสร้างกำแพงป้องกันศัตรูจากภายนอก และทำให้ประเทศกลายเป็นเมืองขึ้นทางวัฒนธรรม พระธาตุเป็นส่วนประกอบสำคัญมากในการประกาศพระพุทธศาสนา และการประกาศพระพุทธศาสนาให้ผู้อื่นได้เห็นธรรมและพันธุคุณนั้น เป็นนโยบายหลักประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งจะได้รับการยกย่องจากปวงชนว่าเป็น “มหาธรรมิกราช” การที่จะสถาปนาพระพุทธศาสนาให้มั่นคงในประเทศใดประเทศหนึ่ง จำเป็นต้องมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ผู้ที่หันมานับถือได้กราบไหว้บูชา แทนการไหว้ผีสังนางไม้ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม เมื่อพระธาตุกลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของศาสนิกชนทั้งหลาย การสร้างสถูปเจดีย์เพื่อบรรจุพระธาตุจึงมีความเกี่ยวข้องโดยตรง (สมหมาย เปรมจิตต์, 2524, หน้า 21- 22)

ในมหาปริณีพพานสูตร นั้น พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ไว้ตอนหนึ่งว่า “ไม่ควรชวนชวายนในสรีระของพระองค์ ดังนี้ “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์จะพึงปฏิบัติในพระสรีระของพระตถาคตอย่างไร?” พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูกรอานนท์ พวกเธอจงอย่าชวนชวายนเพื่อบูชาสรีระของตถาคตเลย จงสืบทอดพยายามในประโยชน์ของตน ๆ เกิด จึงเป็นผู้ไม่ประมาทในประโยชน์ของตน ๆ มีความเพียร มีตนอันสงบแล้วอยู่เถิด กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี คฤหบดีผู้เป็นบัณฑิตก็ดี ผู้เลื่อมใสยิ่งในตถาคตมีอยู่ เขาทั้งหลายจักกระทำการบูชาสรีระของตถาคตเจ้า” พระอานนท์จึงทูลถามอีกว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เขาทั้งหลายจะพึงปฏิบัติในพระสรีระของตถาคตอย่างไร?” พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “ดูกรอานนท์ พึงปฏิบัติในสรีระของตถาคตเหมือนที่เขาปฏิบัติในพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิ” พระอานนท์ทูลถามต่อว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เขาปฏิบัติในพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร?” พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูกรอานนท์ เขาห่อพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าไหม แล้วซับด้วยสาลี แล้วห่อด้วยผ้าไหมอีก โดยอุบายนี้ ห่อพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้า 500 คู่ แล้วเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กอันเต็มด้วยน้ำมัน

ครอบด้วยรางเหล็กอีกใบหนึ่ง แล้วกระทำจิตภาวนาด้วยไม้หอมล้วน ถวายพระเพลิงพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิ สร้างสถูปของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ที่หนทางใหญ่ 4 แพร่ง เขาปฏิบัติในพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยประการฉะนี้แล พวกกษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตเป็นต้น พึงปฏิบัติในสรีระของตถาคตเหมือนที่เขาปฏิบัติในพระสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่หนทางใหญ่ 4 แพร่ง คนเหล่าใดจักยกขึ้นซึ่งมัลลย์ ของหอม หรือจุน จักอภิวาท หรือจักยงจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น การกระทำเช่นนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน” (ที.ม. 10/133/115) พระธาตุเจดีย์ จึงถือเป็นศูนย์กลางของจักรวาลที่สำคัญและยิ่งใหญ่กว่าสิ่งอื่นใด แม้แต่เทวดาและอมนุษย์ทั้งหลายยังมีอิทธิฤทธิ์น้อยกว่าพระธาตุ ซึ่งเปรียบเสมือน “กายที่สอง” ของพระพุทธองค์ มูลเหตุในการสร้างเจดีย์ ก็เพื่อหาสถานที่สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ หรืออัฐิธาตุของบุคคลสำคัญให้เป็นสัดส่วน และเพื่อให้ประชาชนได้ระลึกถึงและบูชาสักการะคุณงามความดีของบุคคลนั้น ซึ่งมักนิยมสร้างไว้ ณ หนทางสี่แพร่ง หรือสี่มุมเมือง เพื่อความสะดวกแก่การไปกราบไหว้บูชา โดยยกเอาสิ่งที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ เช่น พระบรมสารีริกธาตุ เป็นต้น ซึ่งประชาชนนับถือมากในสมัยนั้น และมีการสร้างเจดีย์บรรจุไว้ ดังที่ยังปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

ในสมัยพุทธกาลนั้น พุทธศาสนิกชนทั้งหลายยังนับถือเฉพาะพระพุทธเจ้า พระธรรม (คำสอนของพระพุทธเจ้า) และพระสงฆ์พุทธสาวกทั้งหลายเป็นหลักของศาสนา ซึ่งเรียกรวมกันว่า “ไตรสรณคมน์” ในขณะนั้นยังไม่มีวัดถุกอื่นใดเป็นเจดีย์ในพระพุทธศาสนาเลยบรรดาเจดีย์ทั้งหลายในพระพุทธศาสนา นอกเหนือจาก ไตรสรณคมน์ นั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงดับขันธปรินิพพานแล้วทั้งสิ้นเจดีย์ในพระพุทธศาสนา มีการกำหนดประเภทไว้ 4 อย่าง คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุเทศิกเจดีย์ ซึ่งปรากฏใน มหาปรินิพพานสูตรและมีลินทปัญหา เป็นต้น (สมเด็จพระยามหาราชานุภาพ, 2503, หน้า 40)

3.1.3 มูลเหตุของการสร้างเจดีย์

การสร้างพระธาตุเจดีย์นั้นมีมาก่อนสมัยพุทธกาล และได้มีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนานจนถึงยุคสมัยของพระพุทธเจ้า โดยมีหลักฐานปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนาในหลายพระคัมภีร์ ดังต่อไปนี้

ได้มีการสร้างพระธาตุเจดีย์เพื่อเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ตั้งแต่ภายหลังการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้ว และต่อมาได้กลายเป็นประเพณีนิยมในการสร้างพระพุทธรูปเจดีย์ เพื่อเป็นพุทธบูชาและสืบทอดพระพุทธศาสนาเรื่อยมา (ที.ม. 10/204-205/152) ได้กล่าวถึงพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระบรมศพและการสร้างพระสถูปว่า ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “พวกข้าพระองค์จะปฏิบัติต่อพระสรีระของพระตถาคตอย่างไร?” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พวกเธออย่ากังวลเพื่อบูชาสรีระของตถาคต จงพยายามชวนชวาททำหน้าที่ของตนเอง อย่าประมาทในหน้าที่ มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่เถิด

ส่วนกษัตริย์ พราหมณ์ คหบดี ผู้เป็นบัณฑิตผู้เลื่อมใสในตถาคต จะทำการบูชาสรีระของตถาคตเอง” ท่านพระอานนท์ทูลถามต่อว่า “พวกเขาพึงปฏิบัติต่อพระสรีระของพระตถาคตอย่างไร?” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พึงปฏิบัติต่อสรีระของตถาคต เหมือนอย่างที่เขาปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ” ท่านพระอานนท์ทูลถามว่า “พวกเขาปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร?” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พวกเขาใช้ผ้าไหมห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิเสร็จแล้ว จึงห่อด้วยสำลีบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง”

ทำโดยวิธีนี้จนห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าและสำลีได้ 1,000 ชั้น แล้วอัญเชิญพระบรมศพลงในรางเหล็กที่เต็มไปด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบ แล้วทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน จากนั้นจึงถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิสร้างสถูปของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ขนเหล่าใดจักยกประทีป ดอกไม้ ของหอม หรือจุมเจือ จักอภิวาทหรือจักทำจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น การกระทำนั้นจักเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเหล่านั้น ตลอดกาลนาน ในมหาปรินิพพานสูตรยังได้กล่าวถึงเหตุการณ์ภายหลังจากการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้ว สรุปความว่า พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่า “อชาตศัตรู เวเทหิบุตร” พวกเจ้าลิฉวีผู้ครองกรุงเวสาลี พวกเจ้าศากยะชาวกบิลพัสดุ์ พวกเจ้าอุลลิสัฏฐิผู้ครองกรุงอัลลกะปิยะ พวกเจ้าโกลิยะผู้ครองกรุงรามคาม พราหมณ์ผู้ครองกรุงเวฏฐทีปกะ และพวกเจ้ามัลละ ผู้ครองกรุงปาวา ได้ทรงสดับว่า พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในกรุงกุสินารา จึงทรงส่งทูตไปถึงพวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินารา แจ้งความว่า “พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ พวกเราก็เป็นกษัตริย์ จึงควรจะได้รับส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบ้าง เพื่อจะได้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลอง” พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราได้ตรัสตอบว่า “พระผู้มีพระภาคปรินิพพานในเขตบ้านเมืองของเรา พวกเราจะไม่ให้ส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ”

ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องเจดีย์หรือสถูปที่ควรทำเพื่อผู้ใด ซึ่งเป็นที่เคารพบูชาในฐานะปูชนียบุคคล ดังปรากฏในคัมภีร์ว่ากล่าวด้วยอุปรหบุคคล 4 “ดูกรอานนท์ อุปรหบุคคล 4 จำพวก อุปรหบุคคล 4 จำพวก เป็นไฉน? คือ 1) พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นอุปรหบุคคลจำพวกหนึ่ง 2) พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า เป็นอุปรหบุคคลจำพวกหนึ่ง 3) สาวกของพระตถาคต เป็นอุปรหบุคคลจำพวกหนึ่ง 4) พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นอุปรหบุคคลจำพวกหนึ่ง” (ที.ปา. 10/134/115)

ในชมพูทวีปมีผู้สร้างพระธาตุเจดีย์ไว้เพื่อสักการบูชา ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์ ไม่ใช่มีเฉพาะในแคว้นเจติเท่านั้น แคว้นอื่นก็มีเช่นกัน เช่น ที่นครเวสาลี ดังปรากฏว่า “สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สารณเจดีย์ ใกล้พระนครเวสาลี ครั้งนั้นแล เจ้าลิฉวีหลายพระองค์ด้วยกัน พวกเข้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับทรงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง” (อง.อฎก. 23/19/16)

มูลเหตุสำคัญของการสร้างพระธาตุเจดีย์นั้น มีความเป็นมาที่ยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พุทธศาสนิกชนมีความศรัทธาในพระพุทธเจ้า และให้ความสำคัญกับการสร้างพระธาตุเจดีย์เพื่อใช้เป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุของพระอรหันต์ เพื่อการสักการบูชาและระลึกถึงพระพุทธเจ้าและเหล่าพุทธสาวก เมื่อเวลาผ่านไป การสร้างพระธาตุเจดีย์ก็ได้วิวัฒนาการไปตามยุคสมัย แต่ยังคงมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ เป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนมาจนถึงปัจจุบัน

3.1.4 ลักษณะของพระธาตุเจดีย์

ลักษณะของพระธาตุเจดีย์ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และเปลี่ยนไปตามบริบทของพื้นที่นั้น ๆ ดังต่อไปนี้

พระเจดีย์เป็น ชื่อเรียกสิ่งก่อสร้างในงานสถาปัตยกรรมไทยประเภทหนึ่ง มีรูปทรงสี่เหลี่ยม คล้ายรูปกรวยแหลม นิยมใช้เป็นหลักประธานของวัด ในฐานะที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า หรือในฐานะสื่อสัญลักษณ์แทนพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คำว่า “เจดีย์” มีที่มาจากคำว่า “เจติยะ” ในภาษาบาลี หรือ “เจตยะ” ในภาษาสันสกฤต ซึ่งมีความหมายกว้าง เพราะหมายถึงสิ่งที่ใช้เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึง หรือสิ่งที่สร้างขึ้นเป็นเครื่องรำลึกทั้งนี้ เฉพาะเจดีย์ที่สร้างขึ้นหลังพุทธกาลและเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนา มีการกำหนดให้สร้างขึ้นได้ 4 ลักษณะ ดังนี้

1. **ธาตุเจดีย์** คือ สิ่งก่อสร้างที่เรียกว่า “พระธาตุ” ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

2. **ธรรมเจดีย์** คือ พระธรรมคำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า ทั้งที่จารึกลงเป็นพระคัมภีร์หรือหนังสือ เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎก หรือแผ่นจารึกอักษรธรรม เป็นต้น

3. **บริโศกเจดีย์** คือ สถานที่สำคัญ 4 แห่งที่เคยเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธองค์เมื่อครั้งยังมีพระชนม์ชีพ ซึ่งพระองค์ทรงอนุญาตให้ใช้เป็นสังเวชนียสถานสำหรับพุทธศาสนิกชนใช้เป็นที่รำลึกถึงพระองค์ ได้แก่

ณ ปาลุมพินีวัน เมืองกบิลพัสดุ์ สถานที่ทรงประสูติ

ณ ต้นโพธิ์ ตำบลพุทธคยา สถานที่ทรงตรัสรู้

ณ ตำบลอิสิปตนะ มฤคทายวัน เมืองพาราณสี สถานที่ทรงปฐมเทศนา

ณ ตำบลสาละวันนทยาน เมืองกุสินารา สถานที่ทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน

4. **อุเทสิกเจดีย์** คือ สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่ออุทิศต่อพระพุทธองค์ เช่น พระพิมพ์ดินเผา พระพุทธบัลลังก์ เป็นต้น

เชื่อกันว่ารูปแบบลักษณะเดิมของ “พระสถูป” นั้น มาจากลักษณะของเนินดินที่พูนเป็นโคก ณ จุดฝังอัฐิธาตุตามวัฒนธรรมของชาวอินเดีย ซึ่งนิยมปกรมหรือฉัตรไว้บนโคกนั้นเพื่อแสดงเกียรติยศแก่บุคคลสำคัญในเวลาต่อมา เมื่อมีการสร้างพระสถูป ก็อาศัยรูปแบบลักษณะเช่นนั้น โดยเฉพาะ

พระสถูปของพระพุทธองค์ มักสร้างเป็นรูปโดมกลมใหญ่บนฐานสูง และทำเป็นเสาหินรองรับแผ่นหินกลมที่เรียกว่า “ฉัตร” นอกจากนี้ ยังมีการสร้างบัลลังก์รูปสี่เหลี่ยมเหนือยอดพระสถูปกลมเพื่อรองรับฉัตร ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างสัญลักษณ์หมายถึง “พระรัตนบัลลังก์” แห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรงองค์ประกอบดังกล่าวนี้เอง คือ ที่มาของการพัฒนารูปแบบพระสถูปเจดีย์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อกลุ่มประเทศต่าง ๆ ที่รับและนับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อจากอินเดียในเวลาต่อมา (ฤทธิมะหันธ์ ว, 2024)

1) ลักษณะและรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

พระเจดีย์ในประเทศไทย จากหลักฐานที่ปรากฏซึ่งมีอายุเก่าแก่ที่สุดเท่าที่พบได้ในปัจจุบันคือสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 11–18) ซึ่งส่วนใหญ่พังทลาย เหลือเพียงแนวฐาน จึงต้องสันนิษฐานรูปแบบจาก พระสถูปจำลองขนาดเล็ก หรือจากภาพปูนปั้นเหนือผนังถ้ำบางแห่ง หรือจากภาพสลักบนใบเสมาสมัยเดียวกัน ทำให้พอเห็นได้ว่ามีองค์ประกอบสำคัญ 4 อย่าง คือ ฐาน องค์ระฆัง บัลลังก์ และยอด ซึ่งเป็นแบบแผนที่รับมาจากต้นแบบในอินเดีย สมัยต่อ ๆ มาจึงได้พัฒนารูปแบบต่าง ๆ ไปตามยุคสมัย จวบจนถึงปัจจุบัน ภายใต้รูปแบบและลักษณะที่ตั้งอยู่บนกรอบโครงสร้างรูปทรงหลักที่มีอยู่ 4 แบบ คือ

1) เจดีย์ทรงกลม หมายถึง พระเจดีย์ซึ่งมีโครงสร้างรูปทรงลักษณะโดยรวมเป็นรูปกรวยกลม พระเจดีย์ทรงกลมนี้ถือเป็นแบบแผนเฉพาะของพระเจดีย์ในประเทศไทยที่นิยมสร้างกันมาแทบทุกสมัย เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดราชสิทธาราม ธนบุรี (สันติ เล็กสุขุม, 2552, หน้า 18-19)

2) เจดีย์ 8 เหลี่ยม หมายถึง พระเจดีย์ที่มีโครงสร้างรูปทรงลักษณะโดยรวมเป็นรูปกรวยแหลมแปดเหลี่ยม มีองค์ประกอบที่ใช้แบบแผนคล้ายกับพระเจดีย์ทรงกลมทั่วไป พระเจดีย์ทรงนี้มีพัฒนาการจากรูปแบบเจดีย์ทรงกลมอีกชั้นหนึ่ง โดยแทนที่จะเน้นที่ตัวองค์ระฆัง กลับเน้นที่ส่วนฐานแทน ด้วยการยึดฐานขึ้นจนกลายเป็นส่วนสำคัญ เช่น วัดธรรมิกราช อุดรธานี วัดสุพรรณาวาส อุดรธานี

3) เจดีย์ 4 เหลี่ยม หมายถึง พระเจดีย์ที่มีโครงสร้างรูปทรงลักษณะโดยรวมเป็นรูปกรวย 4 เหลี่ยม แบ่งเป็น

(1) เจดีย์ 4 เหลี่ยมย่อมุม เป็นการนำองค์ประกอบและรูปทรงของเจดีย์ทรงกลมมาปรับเป็นเจดีย์ 4 เหลี่ยมย่อมุม มีทั้งย่อเหลี่ยมไม้ 12, 16 และ 20 ในเวลาต่อมา ได้พัฒนารูปทรงเส้นกรอบนอกของโครงสร้างให้เรียวแหลมยิ่งขึ้น เรียกรูปทรงอย่างนี้ว่า “ทรงจอมแห” หรือ “ไม้เรียวหวดฟ้า”

(2) เจดีย์ 4 เหลี่ยมฐานสูง เป็นแบบอย่างที่ใช้วิธียึดฐานปัทม์ชั้นบนให้สูงขึ้น เพื่อเป็นเรือนธาตุขององค์พระเจดีย์ ประดับซุ้มจรนนำ นอกจากนี้ในบางสมัย เช่น สมัยศรีวิชัยหรือล้านนา ยังนิยมทำเจดีย์จำลองขนาดเล็กประดับที่มุมทั้ง 4 เหนือเรือนธาตุอีกด้วย เช่น เจดีย์รายวัดเจดีย์เจ็ดแถวสุโขทัย เจดีย์รายวัดพระราม อุดรธานี พระบรมธาตุไชยา สุราษฎร์ธานี พระเจดีย์เชียงยืน ลำพูน

4) เจดีย์แบบเบ็ดเตล็ด หมายถึง พระเจดีย์ที่มีรูปแบบลักษณะเฉพาะที่ใช้กันในบางกลุ่ม บางพื้นที่ ที่ไม่จัดให้อยู่ในรูปแบบทั้ง 3 ลักษณะดังกล่าว เช่น

(1) ทรงดอกบัวตูม คือ พระเจดีย์รูปทรงสูง มีฐานเชิงซ้อนลดหลั่นขึ้นไปปรับเรือนธาตุ เเทนปลายยอดด้วยรูปดอกบัวตูม

(2) ทรงปราสาท คือ พระเจดีย์ทรง 4 เหลี่ยม ที่มีรูปแบบของส่วนยอดอาคารทำเป็นชั้น คล้ายหลังคาซ้อนกันหลาย ๆ ชั้น ก่อนรับองค์ระฆังกลมบนส่วนปลาย นิยมกันในกลุ่มพระเจดีย์แถบ ล้านนา เช่น เจดีย์ทรงดอกบัวตูม วัดสวนแก้วอุทยานน้อย สุโขทัย เจดีย์ทรงดอกบัวตูม วัดมหาธาตุ สุโขทัย (ฤทธิ์มะหันทน์ ว, 2024)

พระเจดีย์ มีหลากหลายประเภทและมีตำแหน่งที่ตั้งแตกต่างกัน โดยทั่วไปสามารถแยกออกได้เป็น 5 ประเภท ตามตำแหน่งที่ตั้งและหน้าที่ ดังนี้

1. เจดีย์ประธาน หมายถึง เจดีย์ที่สร้างเป็นหลักของวัด มีขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดาเจดีย์องค์อื่นภายในวัด และสร้างอยู่ในตำแหน่งที่เด่น สมเป็นประธานแก่เจดีย์อื่น ด้วยเหตุนี้เองจึงเรียกว่า *เจดีย์ประธาน* ไม่ได้หมายถึงรูปแบบของเจดีย์เสมอไป ตัวอย่างเช่น

เจดีย์ทรงปราสาท หรือพระปราสาท เป็นเจดีย์ประธานของวัดพระราม วัดไชยวัฒนาราม หรือวัดพุทไธศวรรย์

เจดีย์ทรงระฆัง 3 องค์ เป็นเจดีย์ประธานของวัดพระศรีสรรเพชญ์

เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เป็นเจดีย์ประธานของวัดมหาธาตุ เป็นต้น

2. เจดีย์ราย หมายถึง พระเจดีย์ขนาดย่อมที่ประกอบในผังในฐานะพระเจดีย์รอง โดยจะวางอยู่เรียงรายรอบอาคารประธาน เช่น

เจดีย์ราย วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เจดีย์ราย วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร

3. เจดีย์ทิศ หมายถึง พระเจดีย์รองสำคัญในผัง ที่ถูกกำหนดให้ตั้งไว้ในทิศทั้ง 4 หรือมุมทั้ง 4 ของผัง ซึ่งเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เจดีย์มุม เช่น เจดีย์ทิศ วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

4. เจดีย์คู่ หมายถึง พระเจดีย์ที่สร้างเป็นคู่ ตั้งอยู่ด้านหน้าอาคารสำคัญ เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร หรือพระปราสาท เช่น เจดีย์คู่ วัดชินวรสาราม เขตธนบุรี เจดีย์คู่ วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5. เจดีย์หมู่ หมายถึง พระเจดีย์ที่สร้างเป็นกลุ่มหรือหมู่ในบริเวณเดียวกัน โดยเน้นความสำคัญของทั้งกลุ่ม ไม่ได้เน้นที่องค์ใดองค์หนึ่งโดยเฉพาะ (สันติ เล็กสุขุม, 2552, หน้า 18-19)

เจดีย์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้ มีความแตกต่างกันทั้งในด้านรูปแบบ ลักษณะ และตำแหน่งที่ตั้ง แต่ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา และมีที่มาหรือมูลเหตุที่คล้ายคลึงกัน ในปัจจุบัน

เจดีย์เหล่านี้กลายเป็นปูชนียสถานสำคัญทางพระพุทธศาสนา และส่งผลดีต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในพื้นที่นั้น ๆ เช่น วัดมหาธาตุ เจดีย์ทรงปราสาทยอด ซึ่งเป็นเจดีย์ประธานของวัดป่าสัก จังหวัดเชียงราย เป็นต้น

2) รูปแบบหรือทรงต่าง ๆ ของพระธาตุเจดีย์

พระธาตุเจดีย์มีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละพื้นที่หรือภูมิภาค ดังต่อไปนี้

(1) เจดีย์ทรงปราสาท

ปราสาท หมายถึง รูปแบบที่มีหลายชั้นซ้อนกัน (ชั้นซ้อน) หรือที่มีหลังคาลาดหลายชั้นซ้อนลดหลั่นกัน (หลังคาซ้อน) ตอนกลางของเจดีย์ทรงปราสาทอาจมีหรือไม่มีห้องคูหาก็ได้ เรียกส่วนนี้ว่า เรือนธาตุ เป็นส่วนสำคัญที่ไว้ประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ที่คูหา หรือ ชุ่มจรณะ ที่ผนัง เรือนธาตุมักมีทรงสี่เหลี่ยมตั้งอยู่เหนือฐานเรือนธาตุเป็นชั้นซ้อน หากชั้นซ้อนนั้นเป็นหลังคาลาด ก็ต่อยอดเป็นกรวย และมีทรงระฆังเป็นส่วนประกอบสำคัญ แม้ว่าปราสาทมีแต่เรือนชั้น โดยไม่จำเป็นต้องมียอดแหลม แต่การทำหลังคาซ้อนและต่อยอดแหลม ก็เป็นปราสาทแบบหนึ่งด้วย เรียกว่า กุฎาคาร หรือ เรือนยอด (สันติ เล็กสุขุม, 2552, หน้า 21)

เจดีย์ทรงปราสาทแบบหริภุญชัย

เจดีย์ทรงปราสาทแบบหริภุญชัย หรือ เจดีย์กู่กุด อยู่ในวัดจามเทวี หรือวัดกู่กุด จังหวัดลำพูน ชื่อเรียกที่รู้จักกันดีคือ เจดีย์กู่กุด หรือ เจดีย์กู่กู่ อยู่ในวัดจามเทวี หรือวัดกู่กุด จังหวัดลำพูน ที่เรียกกู่กุด เพราะมีส่วนยอดหลุดหรือหัก มีลักษณะแปลกแตกต่างไปจากเจดีย์ทรงปราสาทในศิลปะล้านนาและศิลปะขอม คือนับจากส่วนฐานทรงสี่เหลี่ยมมาเป็นเรือนธาตุทรงสี่เหลี่ยมเช่นกัน ตั้งซ้อนกันลดขนาดเป็นลำดับขึ้นไป 5 ชั้น แต่ละชั้นมีเจดีย์ประดับทิศทั้งสี่ และด้านทั้งสี่ของแต่ละชั้นมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ใน ชุ่มจรณะ (เป็นช่องตันสี่เหลี่ยม ใช้ประดิษฐานพระพุทธรูป) และยอดแหลมที่หักหายคงเป็นกรวยเหลี่ยม

เจดีย์ทรงปราสาทแบบหริภุญชัยอีกแบบหนึ่งมีทรงแปดเหลี่ยม จึงนิยมเรียกตามทรงว่า เจดีย์แปดเหลี่ยม เป็นเจดีย์ขนาดเล็ก อยู่ในวัดจามเทวี จังหวัดลำพูน ด้านทั้งแปดของเรือนธาตุเจดีย์องค์นี้ ประดิษฐานพระพุทธรูปยืนไว้ใน ชุ่มจรณะ ผนังเรือนธาตุเป็นหลังคาซ้อนชั้นลดหลั่นขึ้นรับทรงระฆัง เหนือขึ้นไปเป็นยอดซึ่งหักหายแล้ว เจดีย์ลักษณะนี้ได้พบแพร่หลายทางภาคกลางด้วย เช่น วัดพระแก้ว จังหวัดชัยนาท วัดพระรูป จังหวัดสุพรรณบุรี และสืบเนื่องมาจนถึงตอนต้นของกรุงศรีอยุธยา (เสนอ นิลเดช, 2526, หน้า 16)

เจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบล้านนา

เจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบล้านนาแบ่งออกได้หลายรูปแบบ ทั้งที่มียอดเดี่ยวและห้ายอด จึงอาจเรียกว่า เจดีย์ห้ายอด หรือ ปราสาทห้ายอด เจดีย์แบบนี้ล้วนเป็นเรือนยอด หรือ กุฎาคาร เรียกรวมน่า เจดีย์ทรงปราสาทยอด เช่น เจดีย์วัดป่าสัก อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เจดีย์ทรงมณฑป

หรือ กู่ทรงมณฑปในวัดมหาโพธิ์ราม ศิลปะล้านนา ก็จัดเป็นเจดีย์ทรงปราสาทยอดด้วยเช่นกัน (เสนอ นิลเดช, 2526, หน้า 22)

เจดีย์ทรงปราสาทแบบสุโขทัย

มีลักษณะบางประการคล้ายกับพระปรางค์ของกรุงศรีอยุธยา เพราะต่างได้รับแรงบันดาลใจมาจากปราสาทขอม แต่ลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นทำให้เจดีย์ทรงปราสาทแบบสุโขทัยมีระเบียบที่ต่างไปจากเจดีย์ทรงปราสาทของอยุธยา ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าเรียกเจดีย์ทรงปราสาทแบบสุโขทัยว่าเป็นพระปรางค์ เพราะจะเกิดการสับสนกับเจดีย์ทรงปราสาทในศิลปะอยุธยา

ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดคือ ยอดส่วนบนของเจดีย์แบบสุโขทัยซ้อนกันน้อยชั้นกว่าเจดีย์แบบอยุธยา อีกทั้งยังไม่ปรากฏการสร้างเจดีย์ทรงนี้แบบขนาดใหญ่ หรือเป็นองค์ประธานของวัดเหมือนในอยุธยา นอกจากนี้ที่วัดศรีสวาย ซึ่งยังมีปัญหาในการกำหนดอายุ การสร้าง และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบในคราวบูรณะ ซึ่งเชื่อกันว่ามีไม่น้อยกว่า 2-3 ครั้ง ในสมัยสุโขทัยเอง

เจดีย์ทรงปราสาทแบบอื่นที่สร้างในศิลปะสุโขทัย ที่ได้รับแรงบันดาลใจจากเจดีย์ทรงปราสาทยอดแบบล้านนาโดยตรง หรือจากศิลปะพุกามก็มีอยู่ด้วย (อ้างแล้ว) เจดีย์เหล่านี้ไม่มีชื่อเรียกเพื่อระบุลักษณะให้แตกต่างจากเจดีย์ปราสาทยอดแบบล้านนา คงเพราะลักษณะโดยรวมยังสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบจากแรงบันดาลใจที่ค่อนข้างชัดเจน ตัวอย่างเจดีย์แบบนี้มีอยู่หลายองค์ เช่นเจดีย์ วัดศรีสัชชาลัย

(2) เจดีย์ทรงปราสาท

เจดีย์ที่มีทรงคล้ายดอกข้าวโพด ประกอบด้วยส่วนฐานรองรับ ส่วนกลางคือเรือนธาตุ และส่วนบนเป็นชั้นซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป ดังกล่าวนี้ ศิลปะมาจากรูปแบบของปราสาทขอม แต่เจดีย์ทรงปราสาทโปร่งเพรียวกว่าปราสาทแบบขอม นิยมเรียกเจดีย์ทรงปราสาทอย่างสั้น ๆ ว่า พระปรางค์ ทั้งยังใช้เรียกต้นแบบคือปราสาทขอมด้วย การที่นิยมเรียกเจดีย์ทรงปราสาทอย่างสั้น ๆ ว่า พระปรางค์ ก่อให้เกิดความเข้าใจผิด ว่าพระปรางค์ไม่ใช่เจดีย์ ข้าเรียกปราสาทแบบขอมว่า ปรางค์ เข้าด้วยทำให้ชวนสับสนยิ่งขึ้น

คำว่า ปราสาท ใช้เฉพาะศาสนสถานศิลปะขอม เช่น ปราสาทบายันในประเทศกัมพูชา (นริศรานูวัตติวงศ์, 2505, หน้า 9) ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา แต่ ปราสาทสามยอด ที่ลพบุรีกลับนิยมเรียกว่า พระปรางค์สามยอด ทั้งที่เป็นรูปแบบปราสาทขอม นับว่าเรียกตามความคุ้นเคยของผู้คน ปรางค์กับปราสาทในวัฒนธรรมขอมโบราณไม่ใช่สิ่งก่อสร้างที่มีแบบเดียวกัน เพราะข้อความในจารึกที่ทำขึ้นใน พ.ศ. 1664 กล่าวถึงการคลุมศาสนสถานด้วยผ้าเพื่อประกอบพิธี อุทิศถวายว่า “คลุมพระปราสาทปรางค์ และพระถนน” จารึกขอมอีกหลักหนึ่งที่ทำขึ้นใน พ.ศ. 1682 กล่าวถึงการประดิษฐานรูปคังกรนารายณ์ไว้ในพระปรางค์ หากนึกภาพปราสาท พระปรางค์ และพระถนนให้เกี่ยวเนื่องกัน จะได้ว่า ปราสาท คือส่วนที่มียอดชั้น ปรางค์ คือส่วนที่ต่อเนื่องมามีหลังคา

คลุมประดิษฐานรูปเคารพ ต่อมาจึงเป็นทางเดินหรือถนน หากเป็นดังกล่าว ก็อาจเทียบกับปราสาทขอมบางองค์ได้ เช่น ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ (นริศรานุวัตติวงศ์, 2505, หน้า 34-35)

(3) เจดีย์ทรงระฆัง

ลักษณะองค์ระฆังที่มีช้างล้อมที่ฐาน เชื่อกันว่าเป็นอิทธิพลศิลปะที่แพร่หลายมาจากศิลปะลังกา เจดีย์ที่มีองค์ระฆังเป็นลักษณะเด่น โดยมีแท่นฐานรองรับอยู่ส่วนล่าง เหนือองค์ระฆังเป็นส่วนยอด มีบัลลังก์รูปสี่เหลี่ยม ต่อขึ้นไปเป็นทรงกรวย เป็นปล้องไฉน และปลี คำว่า ทรงระฆัง มีที่เรียกว่า ทรงลอม หรือ ทรงลอมฟาง เรียกว่า รูปบาตร ก็มี แต่ไม่เป็นที่คุ้นเคยกันเหมือน ทรงระฆัง เพราะรูปคลี่คล้ายมาใกล้กับระฆัง คำขยายดังกล่าวล้วนบ่งบอกถึงลักษณะสำคัญของเจดีย์ ที่มาของคำแสดงลักษณะของเจดีย์ดังกล่าวมีต้นเค้าคือพุนดินเหนือหลุมฝังศพ พัฒนามาโดยการก่อสร้างให้ถาวร เช่น พระมหาสถูปสาณูจี ประเทศอินเดีย

ครั้งพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกมา รูปแบบของเจดีย์นั้นก็ติดมาเป็นแบบอย่างให้แก่ประเทศที่รับนับถือพระพุทธศาสนาด้วย เจดีย์ทรงระฆังมีค่าแทนโดยใช้ว่า เจดีย์ทรงลังกา หรือ เจดีย์แบบลังกา เพราะมีทรงระฆังที่เด่นชัดเหมือนกัน และสอดคล้องกับที่ทราบกันว่าพระพุทธศาสนาในประเทศไทย นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาว่าแพร่หลายมาจากลังกา แต่หากเรียกว่า เจดีย์ทรงระฆัง ก็จะไม่เป็นการเจาะจงว่าเกี่ยวข้องกับอิทธิพลศิลปะจากลังกา เพราะมีตัวอย่างอยู่มากมายที่แสดงให้เห็นว่า เจดีย์ทรงระฆังแบบสุโขทัย ล้านนา และกรุงศรีอยุธยา เป็นรูปแบบของท้องถิ่น โดยมีส่วนเกี่ยวข้องกับอิทธิพลศิลปะจากแหล่งอื่นนอกเหนือจากศิลปะลังกา เช่น ศิลปะพุกาม (สันติ เล็กสุขุม, 2526, หน้า 40)

เจดีย์ทรงระฆังที่มีช้างล้อมที่ฐาน เช่น เจดีย์ช้างล้อม วัดช้างล้อม เมืองศรีสัชนาลัย ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นอิทธิพลศิลปะที่แพร่หลายมาจากศิลปะลังกา ก็ไม่นิยมเรียกกันว่า เจดีย์แบบลังกา หรือ เจดีย์ทรงลังกา แต่กลับเรียกว่า เจดีย์ช้างล้อม ตามลักษณะเด่นชัดที่มีช้างล้อมที่ฐาน เจดีย์ทรงระฆังที่ทำกลีบเล็ก ๆ เป็นแนวตั้งไว้โดยรอบองค์ระฆังก็มี เรียกว่า ยอดเจดีย์ทรงกลีบมะเฟือง ส่วนเจดีย์ทรงระฆังที่เป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมย่อมุม ยกมุม หรือเพ็ญมุมก็ตาม นิยมเรียกรวม ๆ ว่า เจดีย์ย่อมุม (สันติ เล็กสุขุม, 2562, หน้า 23)

(4) เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

เกิดจากการคลี่คล้ายมาจากเจดีย์ทรงระฆังและปราสาทแบบขอม ชื่อของเจดีย์ทรงนี้เรียกกันหลายอย่าง ที่เรียกตามลักษณะของยอดโดยตรงซึ่งคล้ายกับดอกบัวตูม รูปแบบของเจดีย์เกิดขึ้นในสมัยศิลปะสุโขทัย นิยมสร้างกันเพียงในช่วงเวลาสมัยศิลปะเท่านั้น มีลักษณะเฉพาะของศิลปะสุโขทัยไม่เหมือนเจดีย์แห่งอื่นใด และได้รับความนิยมในช่วงที่กรุงสุโขทัยเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจ ทำให้คิดว่า เป็นเพราะลักษณะเฉพาะที่เด่นชัดของเจดีย์ เป็นสัญลักษณ์ของแคว้นสุโขทัย เป็นเหตุให้ไม่ได้รับ

ความนิยมอีกต่อไปภายหลังจากที่สุโขทัยหมดอำนาจและถูกรวมไว้ภายใต้อาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ซึ่งอาจนับเป็นเหตุผลทางการเมืองอย่างหนึ่งก็เป็นได้ (เสนอ นิลเดช, 2558, หน้า 23-44)

ลักษณะเฉพาะของเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เกิดจากการที่นำเอาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมชนิดต่าง ๆ มาปรับปรุงเข้าด้วยกันให้เป็นเจดีย์ทรงใหม่ ส่วนล่างประกอบด้วยฐาน 2 ชนิด คือ ฐานเขียงซ้อนลดหลั่นเป็นชุด สอดขึ้นรับฐานบัวลูกแก้วอกไก่ซึ่งปรับทรงให้สูงขึ้นต่อจากนั้นไปเป็นส่วนกลางหรือเรือนธาตุ ประกอบด้วยฐานทำซ้อน 2 ฐาน โดยปรับปรุงลักษณะมาจากปราสาทขอมมาก่อน แต่ปรับทรงให้ยึดเพริ้ว มีการประดับกลีบบนตามมุมด้านบนของเรือนธาตุตามแบบแผนของทรงปราสาทขอมอีกด้วย

ส่วนยอดซึ่งเป็นทรงดอกบัวตูม อาจคลี่คลายมาจากทรงระฆัง โดยบีบส่วนล่างของทรงระฆังให้สอบเพื่อตั้งบนเรือนธาตุ ทรงดอกบัวตูมต่อยอดแหลมเรียวยาวให้เป็นรูปกรวย ส่วนล่างของกรวยคว้นเป็นปล้อง ต่อขึ้นไปคือกรวยเรียวอีกอัน เป็นส่วนยอดสุดของเจดีย์ เทียบได้กับส่วนยอดของเจดีย์ทรงระฆัง คือ ปล้องไฉน และปลี (เสนอ นิลเดช, 2558, หน้า 24)

(5) เจดีย์ทรงเครื่อง

เจดีย์ทรงเครื่อง คือ เจดีย์ทรงระฆังกลม หรือทรงระฆังเหลี่ยมย่อมุมก็ตาม ที่มีลักษณะเฉพาะที่เจดีย์ย่อมุมแบบอื่นไม่มี รวมทั้งการตกแต่งด้วยลายปูนปั้นไว้ตามองค์ประกอบต่าง ๆ คาดว่าเกิดขึ้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 22 มีการประดับลวดลายปูนปั้นที่ฐาน ซึ่งเป็นชุดฐานสิงห์มีบัวกลุ่มรองรับองค์ระฆัง ตัวองค์ระฆังเองก็มักมีลวดลายประดับอยู่ด้วย เหนือขึ้นไปเป็นบัลลังก์ไม่มีลักษณะพิเศษแต่อย่างใด ต่อขึ้นไปคือบัวกลุ่มเถา และปลี ลักษณะดังกล่าวบ่งถึงความแตกต่างจากเจดีย์ทรงระฆังกลม และเจดีย์ทรงระฆังเหลี่ยมย่อมุมโดยทั่วไป ที่ไม่มีบัวกลุ่มรองรับองค์ระฆัง และไม่มีบัวกลุ่มเถาแทนปล้องไฉน (เสนอ นิลเดช, 2526, หน้า 24)

(6) เจดีย์ย่อมุม

เจดีย์ทรงระฆังสี่เหลี่ยมย่อมุม การที่เรียก เจดีย์ย่อมุม แสดงถึงลักษณะสำคัญที่แตกต่างจากเจดีย์ทรงระฆังกลม จำนวนมุมที่ย่อก็มักระบุอยู่ด้วย เช่น เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง, เจดีย์ย่อมุมไม้ยี่สิบ ชื่อเรียก เจดีย์ย่อมุม สะท้อนลักษณะที่เปลี่ยนไปของทรงระฆัง จากกลมก็กลายมาเป็นเหลี่ยม ทั้งขนาดขององค์ระฆังเหลี่ยมก็เล็กลง ทำให้ได้รูปทรงเจดีย์ที่โปร่งเพรียวยิ่งกว่า

คำว่า ไม้ ต่อท้ายคำว่า เจดีย์ย่อมุม นั้น เกิดจากการยืมคำของงานไม้มาใช้ แต่เจดีย์ล้วนเป็นงานก่อ จึงทำให้เกิดความเข้าใจสับสน สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงใช้คำที่เป็นงานช่างไม้แทนงานก่อ เช่น ทรงใช้คำว่า ฟัน เป็นกริยาของงานก่อ ดังตัวอย่างที่ทรงกล่าวถึงงานก่ออิฐของพระปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง ตรงส่วนของบัวเชิงและบัวรัดเกล้า ซึ่งทรงเรียกว่า บัวต้นเสา และ บัวปลายเสา ว่า “ปลายเสานั้นเห็นได้ว่าที่ฟันหลายชั้นเพราะเป็นของใหญ่” หรือแม้แต่ภาพปราสาทหรือเรือนแก้วที่ทรงคัดลอกมาจากงานจิตรกรรมที่ผนังคูหาปราสาทวัดมหาธาตุ

จังหวัดราชบุรี พระองค์ก็ทรงใช้คำว่า “ซุ้มเรือนแก้ว ได้ขีดเส้นฟันไม้ทรงนอกมาดูนี้แล้ว” เจดียย์ย่อมุมไม้สิบสอง ระยะแรกยังมีมุมขนาดใหญ่ นิยมในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ต่อมาเมื่อนานเข้าจึงคลี่คลายจนมุมมีขนาดเล็กลง และทำจำนวนมุมเพิ่มขึ้นเป็น ไม้สิบหก, ไม้ยี่สิบ หรืออาจถึง ไม้สามสิบหก เจดียย์บางองค์มีการประดับตกแต่ง เรียกว่า เจดียย์ทรงเครื่อง และยังมีชื่อเรียกเปรียบเทียบว่า ทรงจอมแห เนื่องจากทรงเพรียวชะลูด คำอธิบาย ย่อมุม โดยพิจารณาจากแผนผังของเจดียย์ คือการแตกมุมใหญ่แต่ละมุมให้เป็นมุมย่อย ๆ มุมที่แตกออกนี้มีขนาดเท่ากัน เช่น หากแตกมุมย่อยเป็นจำนวน 3 มุม รวมมุมใหญ่ 4 มุม แยกเป็นมุมย่อยทั้งหมด 12 มุม มีขนาดเท่า ๆ กัน เรียกว่า เจดียย์ย่อมุมไม้สิบสอง เป็นต้น (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2528, หน้า 37)

แต่คำว่า ย่อมุม นั้น ความจริงคือ ยกมุม ดังลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ว่า “ไม้สิบสอง ซึ่งเราเรียกกันว่าปากเป็นไม้สิบสองนั้นเข้าใจผิด ที่จริงเดิมไม่ใช่ปากเป็นเสาสิบสองต้น ธรรมดาเรือนจะต้องเป็นสี่เหลี่ยมทั้งนั้น เมื่อยกมุมออกมาสี่ด้าน ก็เป็นเสาเพิ่มขึ้นอีกแปดต้น รวมทั้งเสาเรือนเดิมสี่ เป็นสิบสองต้น” อย่างไรก็ตามที่บางครั้งพระองค์กลับทรงใช้คำว่า ย่อมุม แทน ยกมุม ก็คงมีพระประสงค์จะอนุโลมตามภาษาช่างที่เรียกกันมาจนติดปากแล้ว แผนผังยกมุมหรือเพิ่มมุม เกิดจากเจดียย์ที่มีเรือนธาตุเป็นห้องสี่เหลี่ยม โดยเพิ่มพื้นที่ที่ย่านกลางของด้านทั้งสี่ ทำให้เกิดเป็นมุมเพิ่มขึ้น เป็นมุมขนาดเล็กขนาบมุมเดิมซึ่งเป็นมุมประธาน มุมขนาดเล็กที่ขนาบข้างมุมประธานมีจำนวนข้างละเท่า ๆ กัน และมีระเบียบชัดเจนแน่นอน คือ ต้องเป็นกลุ่มมุมที่มีจำนวนคี่ ซึ่งต่างจากแผนผังที่เรียกว่า ย่อมุม ที่อาจมีกลุ่มมุมเป็นจำนวนคี่หรือคู่ก็ได้ และมุมทุกมุมนั้นมีขนาดเท่ากัน แผนผังรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสยกมุมเดิม เป็นแบบแผนตายตัวสำหรับปราสาทแบบขอม สืบต่อมาเป็นกฎเกณฑ์สำหรับแผนผังของปราสาทที่สร้างขึ้นในระยะแรกของกรุงศรีอยุธยา รวมทั้งเจดียย์องค์อื่น ๆ ในพุทธศตวรรษที่ 22 เช่น เจดียย์ศรีสุริยเทย์ (สันติ เล็กสุขุม, 2526, หน้า 53)

3.1.5 องค์ประกอบของเจดียย์

เจดียย์มีส่วนประกอบสำคัญ 3 ตอน ดังนี้

ตอนล่าง-ฐาน ฐานมีหลายประเภท เรียกชื่อต่าง ๆ กันตามการใช้งาน ได้แก่ ฐานไพที หรือ ฐานเวที ซึ่งรองรับสิ่งก่อสร้างหลายชนิดรวมกัน เช่น ฐานไพทีรองรับพระศรีรัตนเจดียย์ (เจดียย์ทอง) วัดพระศรีรัตนศาสดาราม, ฐานเชิงบาตร หรือฐานบัวเชิงบาตร เช่น ฐานบัวเชิงบาตรของปราสาทประธาน วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ฐานเขียง เป็นต้น

ตอนกลาง-องค์เรือนธาตุ ตอนกลางนี้เรียกตามแบบวัฒนธรรมที่เบตว่า “ครรรธาตุ” เป็นส่วนสำคัญของตอนกลางของเจดียย์ อาจมีห้องหรือซุ้ม (ช่อง-จระนำ) หรือไม่มีก็ได้ ห้องหรือซุ้มนี้ใช้สำหรับประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาจเป็นอัฐิธาตุหรือพระพุทธรูป เช่น เจดียย์บุโรพุทโธ (บรมพุทโธ) มีห้องสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป หรือเจดียย์กู่กุดในวัดจามเทวี จังหวัดลำพูน ทำเป็นรูปซุ้มฝักเพกา

เช่น ชุ่มฝักเพกาของเจดีย์วัดป่าสัก เชียงแสน, ชุ่มหน้านางของเจดีย์แปดเหลี่ยม วัดสะดือเมือง เชียงใหม่, ชุ่มคดโค้งของเจดีย์ราย วัดเจดีย์เจ็ดแถว จังหวัดศรีสะเกษ

ตอนบน-ยอด ตอนบนนี้มีส่วนประกอบสำคัญเหนือครมธาตุขึ้นไป เรียกว่า “บัลลังก์” ซึ่งเป็นฐานเชื่อมต่อระหว่างครมธาตุกับส่วนที่อยู่เหนือขึ้นไป เรียกว่า “ปล้องไฉน” ซึ่งเป็นส่วนที่มีลักษณะเป็นฉัตรหรือร่มซ้อนกันลดหลั่นขึ้นไป วัฒนธรรมที่เบตถือว่าเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงรูปาวจร ภูมิ 16 ชั้น เหนือขึ้นไปอีกเรียกว่า “แจกันลูกแก้ว” หรือ “กลศ” หรือ “เม็ดน้ำค้าง” ซึ่งถือเป็นส่วนบนสุดของเจดีย์ เหนือขึ้นไปเรียกว่า “แดนศุนยตา” (พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, ออนไลน์, 2547, หน้า 4)

3.1.6 รูปแบบโครงสร้างเจดีย์

พระธาตุเจดีย์นั้นมีโครงสร้างที่หลากหลายและมีความแตกต่างกันออกไป ดังนี้

1. โครงสร้างแบบก่อกลวง เป็นส่วนของเจดีย์ที่มีการก่ออิฐขึ้นเป็นรูปทรงเจดีย์ มีลักษณะโครงสร้างแบบผนังรับน้ำหนัก ภายในองค์เจดีย์เว้นช่องว่างเป็นรูปทรงเรขาคณิต เช่น ผังวงกลมหรือทรงเหลี่ยม

2. โครงสร้างแบบคลองราก (โครงสร้างแบบก่อแนวเอ็นผนังอิฐ) เป็นส่วนของเจดีย์ที่มีการก่ออิฐเป็นรูปกากบาท รูปสี่กรงล้อ โดยช่องว่างระหว่างแนวเอ็นอิฐก่อมีการถมดินผสมอิฐหักหรือทรายไว้ภายใน

3. โครงสร้างแบบทึบตัน คือโครงสร้างส่วนต่าง ๆ ของพระเจดีย์ที่ก่ออิฐทึบตัน ซึ่งจะพบในฐานรากและส่วนฐานเหนือระดับพื้นดิน ส่วนเรือนธาตุและส่วนยอดของพระเจดีย์ทุกรูปแบบ โดยเฉพาะพระเจดีย์รายที่มีขนาดกลางถึงขนาดเล็กจะพบมากที่สุด ในส่วนของพระเจดีย์ขนาดใหญ่ จะพบการก่อแบบทึบตันที่ส่วนฐานรากมากกว่าส่วนอื่น ๆ ขององค์พระเจดีย์ เจดีย์แต่ละองค์มักจะมีการใช้โครงสร้างมากกว่า 2 แบบ ยกเว้นเจดีย์ที่ก่อแบบทึบตัน ลักษณะโครงสร้างของเจดีย์ในอดีตใช้การก่อด้วยอิฐดินเผา นำมาจัดวางเรียงเป็นชั้น ๆ ตั้งแต่ฐานและผนังของอาคาร ซึ่งน้ำหนักของเจดีย์จะถ่ายน้ำหนักต่อเนื่องกันลงมาสู่ชั้นดิน ในส่วนของฐานรากเจดีย์พบว่า มีลักษณะเป็นฐานแผ่ที่มีรูปทรงตามรูปแบบเจดีย์ได้สรุปรูปแบบฐานรากแบ่งได้ 4 รูปแบบ คือ

1. ฐานรากแบบก่อทึบตัน
2. ฐานรากแผ่แบบก่อกำแพงอิฐ เฉพาะกรอบโครงตามแบบผังของฐานเจดีย์ ภายในถมดินดินผสมอิฐหัก หรือทรายบดอัดแน่นแทนการก่ออิฐทั้งฐาน
3. ฐานรากแผ่แบบตาราง เป็นการก่อฐานรากเป็นแนวกรอบกำแพง ส่วนใหญ่จะอยู่ในกรอบสี่เหลี่ยม ภายในกรอบก่อเอ็นอิฐไขว้ตัดกัน

4. ฐานรากแผ่แบบผังรัศมี เป็นรากฐานที่ก่ออิฐเป็นแนวกรอบรูปวงกลม แปะเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมตามรูปทรงของเจดีย์ ภายในกรอบมีการก่ออิฐเป็นแกนกลางหรือก่ออิฐเป็นแนวเอ็นตามรัศมี โดยอิงจุดจากจุดศูนย์กลางขององค์พระเจดีย์เป็นสำคัญ (สุวิทย์ เลิศวิมลศักดิ์, 2551, หน้า 289-290)

3.1.6 ความสัมพันธ์ของชาวพุทธต่อพระธาตุเจดีย์

พระธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา พระธาตุเจดีย์เป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา พระธาตุเจดีย์ยังมีมากก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี เป็นตัวชี้วัดที่ชัดเจนที่สุดถึงสถานการณ์ทางศาสนา

ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวพุทธนิยมสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้น เพื่อเป็นสัญลักษณ์แสดงออกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนา แม้พระพุทธเจ้าจะทรงเสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานแล้ว แต่พระธาตุเจดีย์ปูชนียสถานที่ชาวพุทธร่วมกันสร้างขึ้นนี้ ก็เปรียบได้กับเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า เป็นสถานที่สำหรับเข้าเฝ้าพระองค์ ชาวพุทธจึงนิยมสร้างแล้วมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุตั้งแต่เด็กจนตาย มีความผูกพันจนกลายเป็นวิถีชีวิต

เกิดข้อเปรียบเทียบระหว่างพระธาตุเจดีย์กับสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

(1) เจดีย์กับการทำให้เกิดสมาธิ พลังแห่งจิตสามารถบันดาลให้เกิดอัศจรรย์ได้ ดังในพระสูตรว่า “เมื่อพระบิดนพปตยเถระกวาดลานพระเจดีย์ในกัลยาณวิหาร แล้วนั่งที่ลานพระเจดีย์นั้น แทะเหยียดปติมีพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ เริ่มสวดพระสูตรนี้ เวลาจบพระสูตร แผ่นดินได้ไหวไปถึงน้ำร่องแผ่นดินเป็นที่สุด มีสถานที่ชื่ออัมพลัญญิกะอยู่ด้านทิศตะวันออกของโลหะปราสาท พระเถระผู้กล่าวคำมกัรทีฆนิกายนั่งในสถานที่นั้น เริ่มสวดพรหมชาลสูตร แม้ในเวลาทีพระเถระเหล่านั้นสวดจบ แผ่นดินก็ได้ไหวไปถึงน้ำร่องแผ่นดินเป็นที่สุดเหมือนกัน ดังนี้แล” (ที.สี.อ. 11/286)

(2) เจดีย์เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ตัวอย่างพระเจ้าพิมพิสารทรงได้รับกรรมนี้ แต่เมื่อรำลึกถึงพระรัตนตรัยจึงหายจากเวทนานั้น “เล่ากันว่า ในกาลก่อน พระราชาพิมพิสารได้ทรงฉลองพระบาทเข้าไปในลานพระเจดีย์ และเอาพระบาทที่ไม่ได้ชำระเหยียบเสือกกที่เข่าปูไว้สำหรับนั่ง นี่เป็นผลของบาปนั้น พระราชาพิมพิสารทรงเกิดทุกข์เวทนาอย่างรุนแรง ทรงรำลึกอยู่ว่า “โอโห พุทโธ โอโห ธมโม โอโห สงโฆ” เท่านั้น ทรงเหี่ยวแห้งไปเหมือนพวงดอกไม้ที่เขาวางไว้ในลานพระเจดีย์ บังเกิดเป็นยักษ์ชื่อชนวสกะ เป็นผู้รับใช้ของท้าวเวสสุวรรณในเทวโลกชั้นจาตุมหาราช” (ที.สี.อ. 11/344)

(3) เจดีย์กับเรื่องสาตถกสัมปชัญญะ ใคร่ครวญในเรื่องที่เป็นประโยชน์ที่พึงจะได้รับแล้วลงมือทำ ดังในอรรถกถาว่า “เมื่อจิตคิดจะไปเกิดขึ้น ยังไม่ทันไปตามที่คิด ก่อนใคร่ครวญถึงประโยชน์มิใช่ประโยชน์ว่า การไปที่นั่นจะมีประโยชน์แก่เราหรือไม่หนอ แล้วใคร่ครวญประโยชน์ ชื่อสาตถกสัมปชัญญะ คำว่า “ประโยชน์” ในบทว่า “สาตถกสัมปชัญญะ” นั้น คือ ความเจริญฝ่ายธรรม โดยได้เห็นพระเจดีย์ เห็นต้นพระศรีมหาโพธิ์ เห็นพระสงฆ์ เห็นพระเถระ และเห็นอสุภเป็นต้น ด้วยว่าภิกษุ

นั้นยังปีติมีพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ให้เกิดขึ้น แม้เพราะเห็นพระเจดีย์หรือต้นพระศรีมหาโพธิ์ ยังปีติ มีพระสงฆ์เป็นอารมณ์ให้เกิดขึ้นเพราะเห็นพระสงฆ์ พิจารณาปีตินั้นแหละโดยความเป็นของสิ้นไป เสื่อมไป ย่อมบรรลुพระอรหัต” (ที.สี.อ. 11/417)

(4) เจดีย์กับกรณีผีสิง ในเรื่องนี้เจดีย์ก็มีบทบาทสำคัญ อรรถกถาอธิบายเรื่องคาถาภาณยักษ์ หรืออาถรรพณ์ยักสูตรที่ใช้สวดหรือบริกรรมเพื่อปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายจะได้ผลหรือไม่นั้น มีคำตอบคือ “ควรนำไปสู่วิหารให้นอนบนลานเจดีย์ให้ทำอาสนบูชา จุดประทีป ปัดกวาดลานเจดีย์ แล้วสวดมงคลคาถา” ควรสวดพระปริตร นี้เป็นบริกรรมของคฤหัสถ์ก่อนก็ ถ้าภิกษุอุกมนุษย์สิง ควรล้างอาสนะ แล้วประกาศให้ประชุมกันทั้งหมด ให้ส่วนบุญในการบูชาไม้ของหอมและดอกไม้เป็นต้น แล้วพึงสวดพระปริตรนี้เป็นบริกรรมของภิกษุทั้งหลาย (ที.ปา.อ. 16/155)

(5) เจดีย์กับพระชีนาสพ ใช้แต่ปุถุชนเท่านั้นไหว้พระเจดีย์ แม้พระอรหันต์ผู้หลุดพ้นไม่ยึดติดทุกอย่างแล้วยังให้ความสำคัญ เพราะถือเป็นธรรมเจดีย์เป็นต้น “ได้ยินว่าพระเถระผู้เป็นชีนาสพ รูปหนึ่ง คิดว่า เราจักไหว้พระมหาเจดีย์และพระมหาโพธิ์ จึงมายังมหาวิหารจากชนบทกับสามเณร ผู้ถือภัณฑะผู้ได้สมบัติ แล้วเข้าไปยังบริเวณวิหารในตอนเย็น เมื่อภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ไหว้พระเจดีย์อยู่ ไม่ออกไปเพื่อไหว้พระเจดีย์ เพราะพระชีนาสพมีความเคารพอย่างมากในพระรัตนตรัย” (ส.ม.อ. 20/185)

(6) ดอกมะลิกับเจดีย์ “มีเรื่องเล่าว่า พระภาคิยมหาราชสดับเรื่องนี้แล้ว รับสั่งให้อบด้วย กลิ่นดอกไม้ 4 ชนิดในห้องหนึ่ง ด้วยพระประสงค์จะทดลองให้น้ำดอกไม้ไม่มีกลิ่นหอม ตั้งดอกมะลิ กะหนึ่งไว้กลางผอบใบหนึ่ง จัดดอกไม้ที่เหลือกะหนึ่ง ๆ ตั้งไว้โดยรอบดอกมะลินั้น ทรงปิดพระทวาร เสด็จออกไปข้างนอก เมื่อพระองค์รอเวลาผ่านไปครู่หนึ่งจึงเปิดพระทวารเสด็จเข้าไป กลิ่นดอกมะลิ กระทบพระชานะก่อนดอกไม้ทั้งหมด พระองค์เสด็จบายพระพักตร์ตรงไปยังมหาเจดีย์ ทรงหมอบลง ณ พื้นแผ่นดินใหญ่่นั้นเอง ถวายบังคมพระเจดีย์ด้วยทรงพระดำริว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ดอกมะลิเป็นดอกไม้ที่เลิศกว่าดอกไม้ทั้งหลาย เป็นอันพระองค์ตรัสถูกต้องแล้ว ดังนี้” (ส.ม.อ. 30/139)

(7) เจดีย์กับการเวียนรอบ ประเพณีการเวียนเทียนปัจจุบันได้คิดมาจากพระคัมภีร์ดังนี้ “ในภิกษุ 4 จำพวกนั้น ภิกษุใดชำระจิตให้หมดจดจากธรรมเครื่องกังวล ด้วยการจงกรม ด้วยการนั่งตลอดวัน ตลอดปฐมยามแห่งราตรีก็อย่างนั้น สำเร็จการนอนในมัชฌิมยาม แม้ในปัจฉิมยามก็ให้ผ่านไปด้วยการนั่งและจงกรม ตอนเช้าตรู่ กวาดลานเจดีย์และลานโพธิ์ รดน้ำที่ต้นโพธิ์ ตั้งของตี๋มของบริโภค ปฏิบัติอาจริยวัตรและอุปัชฌายวัตร เป็นต้น ภิกษุนั้นชำระร่างกายแล้วเข้าไปสู่เสนาสนะ นั่งขัดสมาธิ 2-3 ครั้ง ให้ถือเอาซึ่งไออุ่นประกอบกรรมฐาน ลุกขึ้นในเวลาภิกขาจาร ถือบาตรและจีวรโดยหัวข้อแห่งกรรมฐาน ออกจากเสนาสนะ มนสิการกรรมฐาน ไปลานเจดีย์ หากพุทธานุสสติกรรมฐานมีไม่สละกรรมฐานนั้น เข้าไปสู่ลานเจดีย์ หากกรรมฐานอื่นมี เว้นกรรมฐานนั้น ดุจยืนอยู่ที่เชิงบันได วางภัณฑะที่ถือไว้ ยึดปีติมีพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ ขึ้นสู่ลานเจดีย์ หากเจดีย์ใหญ่ พึงกระทำประทักษิณ 3 ครั้ง

แล้วฟังไห้วในที่ 4 แห่ง หากเจดีย์เล็ก ฟังกระทำประทักษิณอย่างนั้น แล้วไห้วในที่ 8 แห่ง ครั้นไห้วเจดีย์แล้ว แม่ไปถึงลานโพธิ์ ควรแสดงความเคารพไห้วโพธิ์ดูอยู่ต่อพระพักตร์พระพุทธเจ้าผู้มีพระภาคเจ้า ภิกษุเหล่านั้นไห้วเจดีย์และโพธิ์อย่างนี้แล้ว ยึดกรรมฐานที่เก็บไว้ ดูจนไปยังที่ที่เก็บของไว้ ถือเอาภณฑะที่วางไว้ ห่มจีวรโดยหัวข้อแห่งกรรมฐาน ในที่ใกล้บ้าน เข้าไปบิณฑบาตยังบ้าน” (ส.ม.อ. 30/359)

(8) เจดีย์กับธาตุนิทรธาน เจดีย์มีบทบาทสำคัญแม้ในวันที่พระศาสนากำลังจะสูญ ดั่งข้อความ “เวลาพระศาสนาเสื่อมลง พระธาตุทั้งหลายในตามตัมพปณณทวิป (ศรีลังกา) จักประชุมกันแล้วไปสู่มหาเจดีย์ จากมหาเจดีย์ไปสู่ภาคเจดีย์ แต่นั้นจักไปสู่โพธิ์บัลลังก์ พระธาตุทั้งหลายจากภาคพิภพบ้าง จากเทวโลกบ้าง จากพรหมโลกบ้าง จักไปสู่โพธิ์บัลลังก์แห่งเดียว พระธาตุแม่ประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดจักไม่หายไปในช่วง พระธาตุทั้งหมดจักประชุมกันที่มหาโพธิ์มณฑลสถาน แล้วรวมเป็นพระพุทธรูป แสดงพุทธสรีระประทับนั่งขัดสมาธิ ณ โพธิ์มณฑลสถาน” (อง.ต.ก.อ. 32/171)

สำหรับผู้ใกล้ตายนั้น ตามคติของไทยแต่โบราณก็ยึดหลักพระพุทธศาสนาตามนัยแห่งพระไตรปิฎก ตัวอย่างเช่น ไตยีนว่า บุรุษชื่อนายโคปกสิวลี ยังบุคคลให้สร้างพระเจดีย์ในวิหารชื่อว่า ตาลปิฎกฐิเก เมื่อเขานอนในเตียงจะมรณะ พระเจดีย์ปรากฏแล้ว เขาก็เอาเจดีย์นั้นนั้นแหละเป็นนิมิตทำกาลแล้วไปบังเกิดในเทวโลก” (อภิ.วิ.อ. 77/493)

เห็นได้ว่า เจดีย์ได้มีความสัมพันธ์กับเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมากมาย และเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันจนนำไปสู่ความเชื่อและแนวทางการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทนั้น ๆ มีความลึกซึ้งทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ก่อให้เกิดวัฒนธรรมประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน

3.2 ความเป็นมาของพระธาตุนาขาม

ความเป็นมาของพระธาตุนาขามจะได้นำเสนอเป็นลำดับ (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9 (วัดโนนพองแก้ว), 2558, หน้า 30-39) ดังต่อไปนี้

3.2.1 วัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9)

1. สถาปนาและที่ตั้งวัด

วัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9) หรือชาวบ้านเรียกติดปากว่าวัดปานาขาม ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านโนนพองแก้ว ตำบลนาขามอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ สังกัดคณะสงฆ์ ธรรมยุต หลวงปู่ทิพพยอน อนตตโร ได้เริ่มสร้างวัดเมื่อปี พ.ศ. 2518 เมื่อมีเสนาสนะมั่นคงจึงได้ขอจัดตั้งวัดตามกฎหมาย โดยกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศตั้งเป็นวัดเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2522 มีที่ดินเฉพาะบริเวณที่ตั้งวัด จำนวน 211 ไร่ เป็นบริเวณพื้นที่โคกสูง ประกอบด้วยไม้ขนานชนิดเช่น ไม้ยางนา ไม้แดง ไม้กุง ไม้ซาด ไม้ประดู่ เป็นต้น มีว่านสมุนไพรจำนวนมาก มีสภาพป่าสมบูรณ์แห่งสุดท้ายของผืนป่าดงแม่แฝด ซึ่งเหมาะแก่การปฏิบัติธรรมของผู้ต้องการความสงบในพระพุทธศาสนา มีการพัฒนา

ทางด้านเสนาสนะตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบศาสนกิจของชุมชนในตำบลนาขาม และผู้มีจิตศรัทธาทั่วไปได้แวะเวียนไปมาเพื่อกราบขอพรบารมีพระธาตุนาขาม และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัดเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ที่ตั้งวัดห่างจากตัวจังหวัดกาฬสินธุ์ ประมาณ 79 กิโลเมตร และห่างจากตัวอำเภอภูผามาศ 19 กิโลเมตร การเดินทางไปมาสะดวก ซึ่งจะมองเห็นพระธาตุนาขามได้อย่างเด่นชัดสง่างาม วัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9) ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2524 ขนาดกว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตร

2. ประวัติความเป็นมาของวัดวัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9)

เป็นวัดต้นกำเนิดของวัดป่าสายกรรมฐาน ในแถบชุมชนนี้ ด้วยเพราะข้อวัตรปฏิบัติของหลวงปู่ทิพย์อนุนุตโตร ที่เคยได้ปฏิบัติรับใช้พ่อแม่ครูจารย์สายกรรมฐาน แต่ก่อนบริเวณพื้นที่เป็นป่าช้าของบ้านนาขามและบ้านคำอีหงษ์ (โคกสูงคำอีหงษ์) ในปี พ.ศ. 2517 หลวงปู่ทิพย์อนุนุตโตร ได้รู้จุดศรัทธาจากประเทศลาว เพื่อกลับมาเยี่ยมมารดาในภูมิลำเนาที่อยู่อาศัย และได้มาปลุกกลดถือฤกษ์ปฏิบัติธรรมในป่าช้าแห่งนี้ ญาติโยมในชุมชนทั้ง 7 หมู่บ้านมีความศรัทธาในข้อวัตรปฏิบัติขององค์หลวงปู่ จึงได้พร้อมกันถวายที่ดินตั้งวัด ครั้งนั้นท่านรับไว้พิจารณาแต่ก็ยังไม่ได้อยู่จำพรรษาและได้รู้จุดต่อไป ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2518 หลวงปู่ได้จาริกกลับมาและได้ริเริ่มก่อสร้างเสนาสนะและตั้งวัด อาศัยศรัทธาจากประชาชนในชุมชนและศรัทธาจากกรุงเทพฯ ในการก่อสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ได้เริ่มลงมือก่อสร้างกุฏิ วิหาร โบสถ์ ศาลา บ่อน้ำทิพย์ โรงครัว และอื่น ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ในวัด โดยแรกเริ่มสร้างวัดได้รับความอนุเคราะห์จากคุณสุธรรม ธารินเจริญ (หยกมณี) พร้อมครอบครัว ที่ให้ความอุปถัมภ์ด้านทุนทรัพย์ เพราะท่านมีศรัทธามากในหลวงปู่ทิพย์อนุนุตโตร ถือได้ว่าเป็นแม่บุญธรรมของหลวงปู่ และมีคณะของคุณสุธรรม ธารินเจริญ ได้มาเป็นกำลังหลักสำคัญในการก่อสร้างอุโบสถ พระธาตุนาขาม และวัดคูหาผานิพพาน (ดอยภูแฝก) จนแล้วเสร็จ จนมีหลักฐานมั่นคงตราบเท่าทุกวันนี้ ด้วยสภาพพื้นที่เดิมก่อนสร้างวัดพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าช้า และมีการจับจองเพื่อใช้ทำมาหากินของชาวบ้านปลูกมันสัมปะหลัง ข้าวโพด ปอ บางส่วนก็เป็นที่หัวไร่ปลายนา เมื่อมีการสร้างวัดจึงได้พร้อมใจกันออกทุนซื้อที่ดิน บางส่วนก็บริจาคด้วยใจศรัทธา และมีการตัดถนนรอบวัดและก่อสร้างกำแพงมาตามลำดับ เป็นแนวเขตที่ชัดเจนในปัจจุบันนี้ คำบอกเล่าของผู้ร่วมบุกเบิกสร้างวัด ในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2517 เวลาประมาณ 17.00 น. “ข้าพเจ้านายหนูศรี ตาลพันธ์ กำนันตำบลนาขามในขณะนั้น ได้เดินทางกลับมาจากไปประชุมที่อำเภอภูผามาศ ได้พบกับท่านพระอาจารย์ทิพย์อนุนุตโตร ที่กำลังเดินธุดงค์อยู่ระหว่างร่องนาหนองตุ้ จึงได้นิมนต์ท่านพักนอนอยู่ที่ตรงนั้นชั่วคราว ขณะที่ท่านพักอยู่ตรงนั้นท่านได้ถามถึงเรื่องที่ดินข้างถนนรวมทั้งที่ป่าช้าด้วย ข้าพเจ้าได้ตอบท่านว่ามีประมาณ 200 ไร่ ท่านถามต่อไปว่า อาตมาขอขบิณฑบาตได้ไหม ข้าพเจ้าก็ได้ถามท่านว่าจะเอาไปทำอะไร ท่านตอบว่าจะเอามาตั้งวัด ข้าพเจ้าคิดอยู่สักครู่หนึ่งเห็นว่าเป็นผลดีต่อบ้านเมืองต่อส่วนรวมในการที่จะมีสถานที่ศูนย์รวมศรัทธาของชาวบ้าน ข้าพเจ้าจึงได้กล่าวว่าจะประชุมชาวบ้าน

เพื่อขอมติเอาที่ดินทั้งหมดถวายพระอาจารย์ทิพพย อนุตฺตโร และท่านก็ได้อธิฐานปักกลดอยู่ที่ต้นยางนาต้นใหญ่ระยะหนึ่งก่อนที่จะเดินธุดงค์ต่อไป เมื่อต้นปี พ.ศ. 2518 ท่านพระอาจารย์ทิพพย อนุตฺตโร ได้เดินทางกลับมาทำการก่อสร้างเสนาสนะ มีกุฏิ ศาลา เพื่อใช้เป็นที่ปฏิบัติธรรม และเพ็ญบุญของชาวบ้าน ต่อมามีการประชุมของชาวบ้านนาขาม โนนพองแก้ว สุขสมบุรณ์ คำอิหงษ์ และชาวบ้านใกล้เคียง ประชุมปรึกษาหารือกันในการให้มีผู้จับจองเป็นเจ้าของที่ดิน เพื่อส่งเรื่องให้กรมการศาสนา ขอจัดตั้งเป็นวัดต่อไป ที่ประชุมได้เห็นสมควรให้นายสี โชติไสว นางสาวรณ จิตทวี ราษฎรบ้านนาขาม นางหลง ตาลพันธ์ ราษฎรบ้านโนนพองแก้ว นายนาค สายพิมาย ราษฎรบ้านสุขสมบุรณ์ เป็นตัวแทนของชาวบ้านนาขามเป็นผู้ยื่นขอเอกสาร เป็นหลักฐานเพื่อมอบให้กรมการศาสนาขอจัดตั้งวัด ”

3. ปุชนิยัตถุและเสนาสนะ

ปุชนิยัตถุและเสนาสนะที่สำคัญ ดังนี้

1) อุโบสถ กว้าง 20 เมตร ยาว 40 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2521 เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคามุงด้วยสรวท (เดิมเป็นกระเบื้อง) มีเสาทั้งหมด 40 ต้น ติฝ้าเพดานด้วยไม้ทั้งหมด ฝ้าเพดานประดับด้วยดาวกระจกระยิบทั้งหลังเป็นโบสถ์ที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดกาฬสินธุ์

2) ศาลาการเปรียญ กว้าง 20 เมตร ยาว 40 เมตร สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2530 เป็นแบบก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น เป็นศาลาหอนั้นและหอปฏิบัติธรรม

3) กุฏิสงฆ์ จำนวน 18 หลัง เป็นอาคารไม้ 2 ชั้น 8 หลัง ก่ออิฐชั้นเดียว 9 หลัง ก่ออิฐสองชั้น 1 หลัง

4) วิหารจตุรมุขก่ออิฐถือปูน ประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา และลวดลายปูนปั้น ภายในมีบุษบกแกะสลักจากไม้ทั้งหลัง เป็นที่ประดิษฐานรูปเหมือนของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2518 พร้อมด้วยบรรจุอัฐิธาตุขององค์หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต

5) พระประธานในพระอุโบสถ เป็นปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 79 นิ้ว หล่อด้วยโลหะปิดทองพุทธลักษณะงดงามมาก

6) พระธาตุนาขาม ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุและรวบรวมโบราณวัตถุต่าง ๆ ฐานกว้าง 11 เมตร สูง ประมาณ 49 เมตร ยอดฉัตร 2.50 เมตร รวมเป็น 51.50 เมตร เริ่มสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2532 แล้วเสร็จและเฉลิมฉลองเมื่อปี พ.ศ. 2549

7) ศาลาพิพิธภัณฑ์ เครื่องบริขารขององค์หลวงปู่ทิพพย อนุตฺตโร อดีตเจ้าอาวาสผู้ก่อตั้งวัด ซึ่งจัดแสดงไว้ในตู้กระจก

8) ศาลาธรรมนิมิตบันดาลโชค เป็นศาลาทรงไทยชั้นเดียว เสา 4 ต้น จากไม้เก่าที่เปลี่ยนออกจากเสาโบสถ์ ภายในมีรูปแกะสลักของแม่ย่าตะเคียนทอง ซึ่งแกะสลักจากไม้ตะเคียนทองทั้งต้น

9) ศาลาหอสรง หอเถรภิเษก หรือหอโองหดรตทองคำ เป็นศาลาทรงไทย เป็นสถานที่ประกอบพิธีเถรภิเษกพระสงฆ์ มีรูปปั้นเต่าแบกอ่างน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์และมีบัลลังก์ศิลาอาสน์ ทำมาจากหินเหล็กไหลจากแม่น้ำโขง

10) หอไตร เป็นศาลาทรงไทยบุด้วยไม้กระดานแผ่นใหญ่ ชั้นแรกเป็นปูนชั้นสองเป็นไม้ มีลักษณะโดดเด่น สร้างภายในสระน้ำ เพื่อเก็บรักษาพระไตรปิฎกและคัมภีร์ใบลาน

11) หอระฆังหิน เป็นศาลาที่มีระฆังหินโบราณล้านปี แฉวนไว้ เป็นหินขนาดใหญ่ ไว้ตีส่งสัญญาณ

12) หอโพง เป็นศาลาที่มีโพงแฉวนไว้ ตีบอกสัญญาณ โพงคือระฆังไม้โบราณ

13) ศาลาวิหารหลวงพ่องค์ดำ ภายในมีหลวงพ่องค์ดำ จำลองมาจากพระองค์ดำที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ล้านนา ประเทศอินเดีย

14) ศาลาพิพิธภัณฑน์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ขนาดกว้าง 5 เมตร ยาว 28 เมตร เป็นอาคารทรงไทยชั้นเดียว ประกอบไปด้วยซุ้มฟ้า ไบระกา หางหงส์เป็นที่เก็บรวบรวมโบราณวัตถุของล้ำค่า และภูมิปัญญาชาวบ้าน ภายในมีพระประธานแกะสลักจากไม้ตะเคียนขนาดใหญ่ปางอุ้มบาตร พระนามว่า พระพุทธมุนินทร์มหาชัยมงคล

นอกจากนี้ยังมีศาลโรงครัว ศาลาเรือนเจ้าคุณ ศาลาอุดมมงคล ศาลาพระฤๅษี ศาลารอยพระพุทธบาทจำลอง และมีหอประปา และห้องน้ำ ห้องสุขา ไร่รองรับแก่ผู้มาแสวงบุญและปฏิบัติธรรม มีพระภิกษุจำพรรษาประมาณปีละ 8-10 รูป สามเณร 2 รูป

รายนามเจ้าอาวาส ตั้งแต่รูปแรกจนถึงปัจจุบัน จำนวน 3 รูป

รูปที่ 1 หลวงปู่ทิพพยนต์ อนุตตโร พ.ศ. 2518 ถึง พ.ศ. 2524

รูปที่ 2 พระครูสุธีวธรรม (สุพร อาจารย์สมปนโน) พ.ศ. 2524-2547

รูปที่ 3 พระครูวธรรมสมเษาน (ประชุม ขนดีโก) พ.ศ. 2547 ถึง ปัจจุบัน

3.2.2 ความเป็นมาของพระธาตุนาขาม

ความเป็นมาของของพระธาตุนาขามมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9 (วัดโนนพองแก้ว), 2558, หน้า 80-87)

พระธาตุนาขาม เป็นพระพุทธรูปเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประดิษฐานอยู่ที่ วัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9) ตำบลนาขาม อำเภอภูพาน จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่บริเวณป่าโคกสูงซึ่งสามารถมองเห็นได้แต่ไกล สูงจากพื้นดินถึงยอดพระธาตุ 49 เมตร และยอดฉัตรอีก 2.50 เมตร รวมเป็น 51.50 เมตร ฐานชั้นแรกกว้าง 11 เมตร ชั้นบนสุดของพระธาตุเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุในถอบจำนวน 13 พระองค์ ได้มาจากศรีลังกา 4 พระองค์ และสมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราชประธานเพิ่มอีก 9 พระองค์ เมื่อประมาณปี พ.ศ.2528 หลวงปู่ทิพพยนต์ อนุตตโร เจ้าอาวาสผู้สร้างวัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9)

องค์แรกได้จาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนากับคณะพระพรหมมุต ได้จาริกไปถึงประเทศศรีลังกา ซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐานของพระพุทธศาสนาอันมั่นคงอีกประเทศหนึ่ง ได้มีโอกาสกราบคารวะพระมหาเถระในประเทศศรีลังกาองค์หนึ่ง พระมหาเถระได้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุให้กับคณะพระพรหมมุต ซึ่งท่านกล่าวว่าได้มาจากพระสถูปเก่าแก่ที่พังทลายลงมาและไม่สามารถจะซ่อมแซมได้และกำชับให้ไปสร้างพระธาตุเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้บูชา เพราะที่ประเทศไทยมีผู้มีศรัทธาแรงกล้าจะเป็นแรงสนับสนุนในการก่อสร้างไม่ยากนัก คณะพระพรหมมุต จึงได้รับไว้ และมีมติมอบให้กับหลวงปู่ทิพพยน อนุตฺตโร ซึ่งท่านเป็นผู้อาวุโสในที่นั้น และมีบุญบารมีพอที่ดำเนินการตามวัตถุประสงค์ของพระมหาเถระ หลังจากอัญเชิญเข้ามาในประเทศไทยแล้วได้นำพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานไว้ที่วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานครเป็นการชั่วคราวเพื่อรอการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ เมื่อปี พ.ศ.2529 จึงได้ทำพิธีแห่อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ที่พระอุโบสถวัดโชนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9) เพื่อรอการบรรจุได้บนยอดพระธาตุเจดีย์ พระธาตุนาขามสร้างเมื่อปี พ.ศ.2532 สร้างจำลองมาจากพระธาตุพนม โครงสร้างมีเสาแกนกลางรับน้ำหนักองค์พระธาตุ ก่ออิฐถือปูน มีฐานลดหลั่นกัน 3 ชั้น แต่ละชั้นมีซุ้มพระ จำนวน 12 ซุ้ม ซึ่งมีพระพุทธรูปปางมารวิชัยประดิษฐานอยู่ภายใน ซึ่งออกแบบและดำเนินการควบคุมงานโดยองค์หลวงปู่ทิพพยน อนุตฺตโร ผู้อุปถัมภ์และดำเนินการก่อสร้างโดยคุณสุธรรมา ชารินเจริญ (หยกมณี) ซึ่งได้เสียชีวิตก่อนที่จะแล้วเสร็จ และได้มีผู้อุปถัมภ์ต่อมาคือคณะบุตรธิดาและญาติมิตร โดยมีนายสมนึก ชารินเจริญ นางสุวรรณา ร้ายบำรุง นายทรงพล ชารินเจริญ นายสมบัติ ชารินเจริญ เป็นประธานดำเนินการสืบต่อมา ซึ่งได้วางศิลาฤกษ์เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2531 ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 5 ปีเถาะ ได้แล้วเสร็จและบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เมื่อปี พ.ศ.2549 โดยมีสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ วัดสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานครเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ นายสวัสดิ์ คำประกอบ ประธานวุฒิสภาเป็นประธานฝ่ายฆราวาส

พระธาตุนาขาม เดิมเรียกว่าพระธาตุเจดีย์ มีการจัดงานนมัสการพระธาตุประจำปี แต่ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายจนกระทั่งมีการจัดงานนมัสการพระธาตุประจำปี 2552 จึงได้มีมติร่วมกันของผู้นำท้องถิ่น กำหนดผู้ใหญ่บ้าน ชาวบ้านในเขตตำบลนาขาม ในการที่จะให้พระธาตุเจดีย์เป็นตัวแทนเป็นสัญลักษณ์ของชุมชนตำบลนาขาม จึงได้เรียกพระธาตุเจดีย์นี้ว่า พระธาตุนาขาม เมื่อปี พ.ศ.2552 และมีการจัดงานนมัสการพระธาตุนาขาม ในวันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ร่วมทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ บวชนกขัมมะบารมี สรงน้ำพระพุทธรูป นมัสการขอพรพระธาตุนาขามเพื่อความเป็นสิริมงคลสืบทอดเป็นประเพณีที่ติงามของชุมชนสืบต่อไป

3.2.3 ประวัติหลวงปู่ทิพพย อนุตตโร

ประวัติหลวงปู่ทิพพย อนุตตโร (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9 (วัดโนนพองแก้ว), 2558, หน้า 10-13) อดีตเจ้าอาวาสผู้ก่อตั้งวัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9 วัดคูหาผานิพพาน (ดอยภูแฝก) ชาตีกำเนิด หลวงปู่ทิพพย อนุตตโร ได้ถือกำเนิดเมื่อวันที่ 3 เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2473 ตรงกับวันแรม 10 ค่ำ เดือน 9 ปีตาชื่อนายแก้ว วรรณโส มารดาชื่อนางสุวรรณา วรรณโส มีพี่น้องร่วมท้องเดียวกัน 5 คน ดังนี้

1. หลวงปู่ทิพพย อนุตตโร
2. นายทองไล สิงห์ภักดี
3. นางสมัย อนันตภูมิ
4. นางเพียร โชติสวัสดิ์
5. นายสมเดช วรรณพฤษ

ปัจจุบันทุกคนมีภูมิลำเนาอยู่ที่ บ้านนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ หลวงปู่ทิพพย อนุตตโร ท่านสอนให้ญาติทุกคนมีความซื่อสัตย์ และขยันทำมาหากิน อย่างไม่เกียจคร้าน โดยท่านจะทำเป็นตัวอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลามีงานมีกิจกรรมที่วัด ท่านจะลงมือควบคุม ทำให้เป็นตัวอย่างอยู่เสมอ พระอุปัชฌาย์ พระครูศรีภูมานุรักษ์ วัดนาเหมือง อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร โดยความอุปถัมภ์ของหลวงปู่ฝัน อาจาโร วัดป่าอุดมสมพร และวัดถ้ำขาม เมื่อบวชแล้วท่านได้ศึกษาข้อวัตรปฏิบัติจากครูบาอาจารย์ต่าง ๆ อาทิ เช่น หลวงปู่ขาว วัดถ้ำกลองเพล จังหวัดอุดรธานี หลวงปู่หล้า เขมปัตโต จังหวัดมุกดาหาร และเพราะหลวงปู่หล้า องค์กรนี้ท่านมีความรักเมตตาต่อหลวงปู่ทิพพย เป็นอย่างมาก ท่านจะไปมาหาสู่ถามสุข ทุกข์ กันอยู่ตลอดเวลา จนถึงกาลที่หลวงปู่ทิพพย อนุตตโร มรณภาพ ดังจะเห็นได้จากวันประชุมเพลิงของหลวงปู่ทิพพย หลวงปู่หล้า เขมปัตโต ได้ส่งพระเถรมาช่วยงานหมดทั้งวัด และช่วยปัจจัยมาใช้จ่ายในงาน ประมาณ 40,000 บาท และยังมีองค์อื่น ๆ ที่ท่านได้ไปปฏิบัติธรรมอย่างใกล้ชิด เช่น หลวงปู่เทศน์ เทศร์สี วัดหินหมากเป้ง จังหวัดหนองคาย หลวงตามหาบัว ญาณสัมปันโน วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ วัดดอยแม่ปิ้ง จังหวัดเชียงใหม่ หลวงปู่สิม พุทธาจาโร วัดถ้ำผาป่อง จังหวัดเชียงใหม่

หลวงปู่ทิพพย อนุตตโร ท่านมีความสามารถในทางวิทยาคมด้วย ถ้ามีความจำเป็นท่านก็จะใช้วิชานี้ในการช่วยเหลือปลดเปลื้องทุกข์ให้แก่ญาติโยมโดยท่านเคยได้ไปศึกษาอย่างใกล้ชิดกับ หลวงปู่ทองมา ถาวโร วัดสว่างท่าสี อำเภอสกลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ความสามารถนี้เป็นที่ประจักษ์ของศิษยานุศิษย์และญาติโยมเป็นอย่างดี เมื่อครั้งงานวางศิลาฤกษ์สร้างอุโบสถ ก็ได้รับความเมตตาจากหลวงปู่สิม พุทธาจาโร หลวงปู่วัน อุตตโม หลวงปู่จวน กุลเชฏฺฐ หลวงปู่ศรี มหาวีโร หลวงปู่มหาเชียน ฉิตสีโล หลวงปู่หล้า เขมปัตโต เป็นต้น

ในช่วงบั้นปลายชีวิตของหลวงปู่ทิพพายน อนุตตโร ท่านมีศิษย์และฆราวาสจำนวนมากที่เคารพนับถือเพราะท่านเป็นพระผู้กว้างขวางมีเมตตาสูงมาก ลูกศิษย์ที่เป็นบรรพชิตเท่าที่จะนำมากล่าวได้ เช่น พระครูประสาทธรรมคุณ (พระอาจารย์ประสาท) วัดนาเมือง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด พระครูจุลธรรมานุศาสน์ (พระอาจารย์จอม จุลธมโม) วัดบูรพาภิรมย์ บ้านโนนสว่าง ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ พระครูสุธีวธรรม (พระอาจารย์สุพร อาจารย์สมปนโน) อดีตเจ้าอาวาสวัดป่า 2 พระครูวธรรมสโมธาน (พระอาจารย์ประชุม ขนติโก) เจ้าอาวาสวัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9) รูปปัจจุบัน พระครูฐิติธรรมโกวิท (พระอาจารย์บุคดี ฐิตวิริโย) วัดคูหาพานิพพาน อำเภอห้วยผึ้ง จังหวัดกาฬสินธุ์ พระครูวิชิตตโสภณ (สมยงค์ วชิรจิตโต) เจ้าอาวาสวัดบวรมงคลธรรมวนาราม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และนอกจากนี้ยังมีพระอาจารย์สมพงษ์ สังกัดวัดภูจ้อก้อ จังหวัดมุกดาหาร

วิทยฐานะและสาธารณูปการ หลวงปู่ทิพพายน อนุตตโร ท่านเรียนจบชั้นปีที่ 4 ซึ่งเป็นการศึกษาชั้นสูงสุดของโรงเรียนในขณะนั้นท่านมีความรู้ความสามารถในงานช่างหลายอย่าง แม้แต่การออกแบบโบสถ์ พระเจดีย์และสิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ล้วนเกิดจากภูมิปัญญางานช่างของท่านทั้งหมด ความรู้ทางปริยัติธรรม จบ้นกธรรมเอก และสามารถสวดพระปาฏิโมกข์ได้ และชอบออกเดินธุดงค์จาริกไปตามที่ต่าง ๆ แสวงหาครูบาอาจารย์ ไปจนถึงประเทศลาว ท่านล้วนธุดงค์ไปถึงไม่ว่าจะเป็นเวียงจันทน์ หลวงพระบาง จำปาศักดิ์ และสถานที่สลับป่าเยต่าง ๆ ในประเทศไทย แทบทุกภาค หลังจากการธุดงค์ท่านก็จะมาช่วยงานบูรณปฏิสังขรณ์วัดหลายแห่ง เช่น วัดสว่างท่าสี ของหลวงปู่ทองมา ถาวโร และยังมีผู้มีจิตศรัทธาถวายที่ดินสร้างวัด ชื่อว่าวัดเกษตรังสรรค์ จังหวัดอุดรธานี ที่สุดแล้วจึงได้กลับมายังภูมิลำเนาที่อยู่อาศัยของมารดา และญาติพี่น้องของท่าน ที่บ้านนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้เริ่มลงมือสร้างวัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 ท่านก็ไม่ได้ออกเดินธุดงค์ไปจำพรรษาที่ไหนอีก กระทั่งปี พ.ศ. 2527 ท่านได้เริ่มสร้างวัดดอยภูแฝก สิ่งก่อสร้างที่สำคัญคือ โบสถ์ ศาลา กุฏิ สระน้ำ บ้านพักรับรอง ซึ่งงานก่อสร้างทุกอย่างท่านจะควบคุมและดำเนินการเองทุกอย่าง แม้กระทั่งวัดบริเวณรอบ ๆ ท่านก็ช่วยสงเคราะห์ด้วยการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ไปช่วย ที่ขาดแคลนก็จัดจุน ฝ่าป่าไปถวายตามวัดต่าง ๆ ถวายพระพุทธรูปไปเป็นพระประธานประมาณ 100 องค์ สำหรับโรงเรียน โรงพยาบาลก็ช่วยหาทุนตามวาระโอกาสต่าง ๆ

อวสานกาล ในขณะที่ท่านกำลังดำเนินการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์ ที่วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9 และกำลังก่อสร้างเสนาสนะที่วัดดอยภูแฝกควบคู่กันไปด้วย ท่านได้อาพาธด้วยโรคไต จึงได้ย้ายไปพักจำพรรษาที่วัดป่าสิริวันนาราม (วัดป่าหนองใหญ่) จังหวัดขอนแก่น เพราะต้องอยู่ใกล้หมอประจำ แม้ขณะที่ท่านพักรักษาตัวก็ได้สร้างกุฏิและทำระบบน้ำประปา สิ้นงบประมาณล้านกว่าบาท ท่านพักรักษาตัวอยู่ประมาณ 5 ปี จึงได้มรณภาพ ที่โรงพยาบาลศรีนครินทร์ เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2537 ขณะที่ท่านมรณภาพท่านจะไม่พูดจะนั่งสมาธิทั้งวัน มีคนเฝ้าอยู่ในขณะนั้น 2 คน คือมารดาและ

น้องชาย เป็นผู้อุปฐาก ขณะนั้นเป็นช่วงที่พระเณรไม่ได้ไปเฝ้าดูแล สังเกตเห็นท่านั่ง เงียบอยู่ ทุกคน จึงไม่ได้สนใจเพราะถือเป็นเรื่องปกติในการทำสมาธิของหลวงปู่จนนานผิดสังเกตจึงได้จับต้องตัวท่านดู จึงได้รู้ว่าหลวงปู่มรณภาพแล้วในอิริยาบถนั่งสมาธิ หลังจากนั้นจึงได้นำสรีระสังขารของหลวงปู่ ทัพพย อนุตตรโร มาบำเพ็ญกุศล ณ วัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9) ตั้งบำเพ็ญกุศลอยู่ 3 วัน พอถึงวันที่ 3 จึงได้ประชุมเพลิงที่เร่งด่วนแบบนี้ เพราะว่าเป็นคำสั่งเมื่อตอนที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ท่านได้สั่งว่า ไม่ต้องเก็บศพท่านไว้เกิน 3 วัน และไม่ต้องทำพิธีอะไรมากมาย คณะศิษยานุศิษย์จึงได้ ดำเนินการตามเจตนารมณ์ของหลวงปู่ทัพพย อนุตตรโร ส่วนอัฐบริวารของหลวงปู่ทั้งหมดได้เก็บ รวบรวมไว้ที่พิพิธภัณฑสถานของหลวงปู่ทัพพย อนุตตรโร เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ชนรุ่นหลังได้สักการะกราบ ไหว้ต่อไป

3.3 การพัฒนาพระธาตุนาขามกับชุมชน

พระธาตุนาขาม ตั้งอยู่ในวัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9) บริเวณที่ตั้งมีชุมชนหลัก คือ ตำบลนาขาม ที่มีพระธาตุ เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและสังคม พื้นที่เป็นชนบทวิถีชีวิตแบบอีสาน ตั้งเดิม ชุมชนตำบลนาขาม มี 17 หมู่บ้าน ซึ่งรวมประชากรกว่า 12,500 คน ชุมชนนาขามและ ชาวบ้านจากตำบลใกล้เคียงร่วมกันในกิจกรรมประเพณีเทศกาลในวัด ปี พ.ศ. 2552 เริ่มใช้ชื่อ “พระ ธาตุนาขาม” และเริ่มจัดงานนมัสการเป็นประจำ 13-15 เมษายน ของทุกปี ร่วมกับเทศบาลตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด สนับสนุนงบประมาณกิจกรรม มีกิจกรรมเช่น ทำบุญตักบาตร ฟังธรรม บวชนกขัมมะ สรงน้ำพระพุทธรูป สรงน้ำพระสงฆ์ การรำบวงสรวง การจัดขบวนแห่สงกรานต์ ขบวน แห่พระธาตุจำลอง เป็นต้น โดยชุมชนมีส่วนสำคัญในการพัฒนา การดูแลวัดและจัดงานประเพณี เพื่อ ส่งเสริมความสามัคคี ความยั่งยืนของชุมชน ดังนั้น การพัฒนาพระธาตุนาขามกับชุมชน มีดังต่อไปนี้

3.3.1 การพัฒนาด้านศาสนา

(1) เป็นที่สักการะและเคารพ

พระธาตุเจดีย์ถือเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา โดยมีบทบาท เป็นตัวแทนของพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ จึงได้รับการยกย่องให้เป็น สถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่เคารพสักการะของพุทธศาสนิกชนมาอย่างยาวนาน การมีพระธาตุเจดีย์ ประดิษฐานอยู่ในชุมชน ไม่เพียงเป็นการแสดงถึงศรัทธาอันแน่วแน่ของชาวบ้านเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์ รวมแห่งจิตใจ ช่วยยึดเหนี่ยวจิตวิญญาณและเป็นที่พึ่งทางใจในยามทุกข์ยาก ผู้คนมักเดินทาง มานมัสการเพื่อแสดงความเคารพ ขอพร สร้างบุญกุศล และยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธเจ้า นอกจากนี้ พระธาตุยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางศาสนา เช่น การ เวียนเทียนในวันสำคัญทางพุทธศาสนา การบวช และการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่ส่งเสริม

ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา อันก่อให้เกิดความสงบสุข ทั้งในระดับบุคคลและชุมชนอย่างยั่งยืน

(2) เป็นแหล่งปฏิบัติธรรม

พระธาตุนาขามไม่เพียงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในฐานะแหล่งปฏิบัติธรรมของชุมชน โดยเฉพาะในบริบทของพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่เน้นการเจริญสติภาวนาและการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม พระธาตุนาขามเป็นสถานที่ที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ต้องการแสวงหาความสงบทางจิตใจ ฝึกฝนตนเองให้ห่างไกลจากกิเลส และดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า

ในช่วงวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันมาฆบูชา พระธาตุนาขาม มักถูกใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมทางธรรมอย่างหลากหลาย ทั้งการเวียนเทียน การสวดมนต์ ทำวัตรเย็น ฟังธรรม และการอบรมปฏิบัติธรรมสำหรับประชาชนทั่วไปและเยาวชนในชุมชน นอกจากนี้ยังมีโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมที่เชิญชวนให้คนในท้องถิ่น โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ได้เข้าร่วมเพื่อปลูกฝังหลักธรรมทางพุทธศาสนาให้ซึมซับอยู่ในชีวิตประจำวัน การที่พระธาตุนาขามเป็นแหล่งปฏิบัติธรรม ยังช่วยส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนเกิดความรู้สึกร่วมกันในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น เกิดความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และร่วมมือกันในการดำรงไว้ซึ่งศาสนา อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่พระสงฆ์สามารถใช้ในการอบรมสั่งสอนธรรมะได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดกิจกรรมบวชนกขัมมะ การบวชสามเณรภาคฤดูร้อน และการอบรมกรรมฐาน ซึ่งล้วนส่งเสริมให้พระธาตุนาขามมีบทบาทเป็น “แหล่งบ่มเพาะจิตใจ” ของชุมชนอย่างแท้จริง (ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, 2559, ออนไลน์)

ดังนั้น พระธาตุนาขามจึงไม่ใช่เพียงแค่ศาสนสถานหรือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่มีคุณค่าเชิงศาสนาที่ยิ่งใหญ่ เป็นสถานที่ที่ผู้คนมาร่วมกันแสวงหาทางหลุดพ้น ปฏิบัติบำเพ็ญตน และสืบสานพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่ชุมชนต่อไปอย่างมั่นคงและยั่งยืน

3.3.2 การพัฒนาด้านวัฒนธรรม

(1) เป็นศูนย์กลางของประเพณี

พระธาตุนาขามมีบทบาทอย่างลึกซึ้งในด้านวัฒนธรรมของชุมชน โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เป็นสถานที่สำคัญที่รวมเอาทั้งความเชื่อ ศิลปะ วิถีชีวิต และพิธีกรรมพื้นบ้านไว้ในที่เดียวกัน ด้วยเหตุนี้ พระธาตุนาขามจึงไม่ได้เป็นเพียงศาสนสถานเท่านั้น แต่ยังเป็น “หัวใจของวัฒนธรรมชุมชน” ที่หล่อเลี้ยงความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นไว้อย่างมั่นคง

หนึ่งในประเพณีที่สำคัญของชุมชนตำบลนาขามซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีคือ งานนมัสการพระธาตุนาขาม ซึ่งมักจัดขึ้นในช่วงเดือน 4 หรือเดือน 5 ตามปฏิทินจันทรคติไทย งานประเพณีนี้

ถือเป็นโอกาสสำคัญที่ประชาชนในท้องถิ่นและผู้มีเชื้อสายจากพื้นที่ที่ย้ายถิ่นฐานไปยังที่อื่นจะเดินทางกลับมาร่วมงาน เพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ร่วมประกอบพิธีกรรม ทำบุญตักบาตร เวียนเทียน ฟังธรรม และร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่จัดขึ้นอย่างหลากหลาย เช่น ขบวนแห่ผ้าห่มพระธาตุ บายศรีสู่ขวัญ การรำถวายพระธาตุ การแสดงพื้นบ้าน หมอลำ ลำเรื่องต่อกลอน และการละเล่นแบบดั้งเดิม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบที่แสดงถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชน พระธาตุนาขามยังเป็นสถานที่ที่ใช้ในการประกอบ ประเพณีฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ซึ่งเป็นแนวทางประเพณีและจารีตประจําเดือนที่ชาวอีสานยึดถือ เช่น บุญข้าวจ้ บุญผะเหวด บุญบั้งไฟ บุญเข้าพรรษา และบุญออกพรรษา ซึ่งแต่ละงานล้วนเชื่อมโยงกับพระธาตุในฐานะสถานที่จัดพิธีกรรมหลัก เป็นเวทีของการแสดงออกทางวัฒนธรรมและเป็นที่ยอมรับของจิตวิญญาณแห่งชุมชน การจัดงานเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความสามัคคี การมีส่วนร่วม และความภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้าน (สำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์, 2566, ออนไลน์)

นอกจากนี้ พระธาตุนาขามยังมีความเกี่ยวข้องกับ ศิลปกรรมพื้นบ้าน ที่ถ่ายทอดผ่านงานประดับตกแต่งพระธาตุ การทำธง การทำบายศรี และการออกแบบลวดลายที่สะท้อนความงดงามของศิลปะพื้นถิ่น ชาวบ้านจะมีโอกาสได้เรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านี้ผ่าน การมีส่วนร่วมในงานประเพณีอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะเยาวชน ซึ่งได้รับการปลูกฝังคุณค่าของวัฒนธรรมผ่านการร่วมกิจกรรมกับผู้สูงอายุในชุมชน

เพราะฉะนั้น พระธาตุนาขามมีบทบาทสำคัญในฐานะศูนย์กลางของประเพณี ไม่ใช่เพียงแต่เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ที่วัฒนธรรมท้องถิ่นได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟู และส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น เป็นแกนกลางที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของชุมชนไว้อย่างกลมกลืน สร้างความเข้มแข็งให้กับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น และเป็นเสาหลักทางวัฒนธรรมที่ยืนหยัดเคียงคู่ชุมชนมาอย่างยาวนาน

(2) เป็นแหล่งเรียนรู้

พระธาตุนาขามมีคุณค่าอย่างยิ่งในฐานะ “แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม” ของชุมชนท้องถิ่น โดยทำหน้าที่เป็นแหล่งรวบรวม อนุรักษ์ ถ่ายทอด และให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแก่คนทุกเพศทุกวัย ไม่ว่าจะเป็น เยาวชน คนหนุ่มสาว หรือผู้สูงอายุ พระธาตุนาขามจึงไม่ใช่เพียงสถานที่ทางศาสนา แต่ยังเป็น “โรงเรียนกลางชุมชน” ที่บ่มเพาะปัญญาและจิตวิญญาณของประชาชนให้เกิดความตระหนักรู้และภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเองในด้าน การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พระธาตุนาขามเป็นศูนย์กลางที่บอกเล่าเรื่องราวการก่อตั้งชุมชน วิถีชีวิตของบรรพบุรุษ ความเชื่อดั้งเดิม และพัฒนาการของศาสนาในพื้นที่ ผ่านตำนานพื้นบ้าน เรื่องเล่าเกี่ยวกับพระธาตุ และหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้อง เยาวชนสามารถเรียนรู้ได้โดยตรงจากพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และผู้สูงอายุ ซึ่งมีบทบาทเป็น

“ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น” คอยถ่ายทอดความรู้แบบปากต่อปากผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเล่านิทานพื้นบ้าน การอบรมธรรมะ และการเข้าร่วมพิธีกรรมทางวัฒนธรรม ด้าน การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม พระธาตุนาขามเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้สัมผัสกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น การสืบทอดศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน การทำบายศรี การสานผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ การประดิษฐ์เครื่องสักการะ และการแต่งกายพื้นเมืองที่ใช้ในงานประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการจัดเวิร์กช็อป การฝึกอบรม และการแสดงศิลปวัฒนธรรม เช่น หมอลำ ฟ้อนภูไท ลำตัด และลำเรื่องต่อกลอน ที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ฝึกฝนและมีส่วนร่วมโดยตรง (UncleWai ลุงไว, 2563, ออนไลน์)

นอกจากนี้ พระธาตุนาขามยังเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่อง จริยธรรมและคุณธรรม ผ่านกิจกรรมทางศาสนา เช่น การอบรมปฏิบัติธรรม การบวชสามเณรในช่วงปิดภาคเรียน และโครงการเยาวชนทำดีตามรอยธรรม ซึ่งช่วยหล่อหลอมจิตใจของเด็กและเยาวชนให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ เป็นพลเมืองดีของชุมชน มีระเบียบวินัย มีจิตสำนึกสาธารณะ และมีความเคารพต่อวัฒนธรรมของตนเอง

การที่พระธาตุนาขามทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ ยังส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยทุกคนสามารถเป็นผู้เรียนและผู้สอนในเวลาเดียวกัน ก่อให้เกิดพลังของการเรียนรู้ร่วมกัน (community-based learning) ที่เน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การลงมือทำจริง และการเชื่อมโยงองค์ความรู้กับวิถีชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม

ดังนั้น พระธาตุนาขามในฐานะแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางที่ไม่เพียงให้ความรู้ในเชิงวิชาการ แต่ยังหล่อหลอมความคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชนให้ดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีความหมายในโลกยุคใหม่ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตไว้อย่างกลมกลืน และเป็นพลังในการสร้างสังคมแห่งปัญญาและความดีงาม

(3) เป็นสัญลักษณ์ของชุมชน

พระธาตุนาขามมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในฐานะ สัญลักษณ์ของชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาทางศาสนาของผู้คนในพื้นที่เท่านั้น หากแต่ยังเป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นหนึ่งเดียวกัน ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และตัวตนของอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างแท้จริง พระธาตุนาขามจึงเป็นมากกว่าสิ่งปลูกสร้างทางกายภาพ หากแต่มีคุณค่าทางจิตใจและวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง ในบริบทของวัฒนธรรม พระธาตุนาขามเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึง “รากเหง้า” ของชุมชน เป็นศูนย์กลางที่ผูกโยงผู้คนเข้าด้วยกันทั้งในมิติของศาสนา ประเพณี และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชาวบ้านต่างมีความผูกพันกับพระธาตุในฐานะที่เป็นมรดกของบรรพบุรุษ สถานที่ที่หล่อหลอมความเชื่อ ความศรัทธา และวิถีชีวิตของชุมชนมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย พระธาตุจึงเป็น “สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำถิ่น” ที่ทุกคนยึดถือร่วมกัน โดยไม่แบ่งแยกฐานะ เพศ หรือวัย

ความเป็นสัญลักษณ์ของพระธาตุนาขามยังปรากฏอยู่ใน ศิลปะและการแสดงออกทางวัฒนธรรม ของชุมชน เช่น การใช้รูปทรงของพระธาตุเป็นตราสัญลักษณ์ของเทศบาลตำบล โรงเรียน วัด หรือหน่วยงานชุมชนต่าง ๆ การประดับธง ตราผ้า หรือภาพพระธาตุในการจัดงานประเพณีสำคัญ การบรรจุพระธาตุไว้ในคำขวัญท้องถิ่น และการสร้างแบบจำลองพระธาตุในโครงการส่งเสริมการเรียนรู้ ทั้งหมดนี้ล้วนต่อยอดถึงบทบาทของพระธาตุนาขามในฐานะที่เป็นหัวใจและศูนย์รวมของชุมชน นอกจากนี้ พระธาตุนาขามยังเป็น จุดหมายสำคัญของงานบุญประเพณีประจำปี เช่น งานนมัสการพระธาตุ ซึ่งถือเป็นประเพณีใหญ่ที่ดึงดูดชาวบ้านทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ให้กลับมารวมตัวกันอย่างพร้อมเพรียง งานนี้ไม่ได้มีความสำคัญเพียงทางศาสนา แต่ยังเป็นวาระแห่งการ “รวมพลังชุมชน” ที่ทุกคนจะร่วมกันแสดงออกถึงความรัก ความสามัคคี และความเป็นเจ้าของในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน การจัดกิจกรรมเหล่านี้แสดงถึงความผูกพันอันแน่นแฟ้นระหว่างคนกับสถานที่ จนพระธาตุนาขามกลายเป็นตัวแทนของชุมชนอย่างชัดเจน (ก๊อ ก๊อ ก๊อ นิวส์ KokkokNews, 2565, ออนไลน์)

สำหรับคนรุ่นใหม่ พระธาตุนาขามยังทำหน้าที่เป็น เครื่องเตือนใจ ถึงคุณค่าของรากเหง้า และวัฒนธรรมท้องถิ่น ท่ามกลางกระแสของสังคมสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การมีพระธาตุเป็นสัญลักษณ์ที่จับต้องได้และมีตัวตนชัดเจน ช่วยสร้างความรู้สึกภาคภูมิใจในบ้านเกิด เสริมสร้างอัตลักษณ์ของเยาวชน และกระตุ้นให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

กล่าวได้ว่า พระธาตุนาขามในฐานะ สัญลักษณ์ของชุมชน มิใช่เพียงสิ่งปลูกสร้างทางวัตถุ แต่คือศูนย์รวมทางจิตใจ ที่สะท้อนความเป็นมาของชุมชน ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ของผู้คน และความมั่นคงของอัตลักษณ์ท้องถิ่น เป็นเสมือน “เสาหลักทางวัฒนธรรม” ที่ตั้งตระหง่านอยู่กลางใจของผู้คน และจะยังคงมีบทบาทสำคัญต่อไปในอนาคตของชุมชนอย่างไม่มีเสื่อมคลาย

3.3.3 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

(1) เป็นแหล่งท่องเที่ยว

พระธาตุนาขามไม่ได้มีความสำคัญเฉพาะด้านศาสนาและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งใน ด้านเศรษฐกิจ ของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะ “แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนา” ที่ดึงดูดผู้คนจากทั้งในพื้นที่และต่างถิ่นให้เดินทางมาเยี่ยมชมเยือนอย่างต่อเนื่อง ความศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุ ตำนานความเป็นมาอันยาวนาน และกิจกรรมทางศาสนา ประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำ ล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งเสริมให้พระธาตุนาขามกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนโดยตรงและโดยอ้อม

การที่พระธาตุนาขามเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นั่น ส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนของรายได้ภายในชุมชน โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลนมัสการพระธาตุ หรือวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วิสาขบูชา หรือวันขึ้นปีใหม่ไทย ที่มีนักท่องเที่ยวและผู้แสวงบุญหลั่งไหลเข้ามาเป็นจำนวนมาก สร้าง

โอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่คนในท้องถิ่น เช่น การจำหน่ายอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก ผ้าพื้นเมือง ดอกไม้รูปเทียน เครื่องสักการะ ตลอดจนบริการด้านที่พัก การเดินทาง และมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ชาวบ้านในพื้นที่สามารถมีรายได้เสริม จากการจัดซุ้มขายสินค้าและอาหารพื้นเมือง เช่น ข้าวจี๋ ส้มตำ หมูย่าง ข้าวเหนียว และขนมท้องถิ่น ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ บางครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น อย่างเห็นได้ชัดในช่วงที่มีงานประเพณี หรือการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (Spiritual Tourism) ที่กำลังได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการจัดตลาดชุมชนหรือถนนคนเดินในบางโอกาส ซึ่งเปิดพื้นที่ให้ผู้ประกอบการรายย่อยได้มีโอกาสจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นถิ่นอย่างเต็มที่ พระธาตุนาขามยังสามารถ เชื่อมโยงกับเส้นทางการท่องเที่ยวระดับจังหวัด โดยเป็นหนึ่งในจุดหมายสำคัญในแผนส่งเสริมการท่องเที่ยววัฒนธรรมของจังหวัดกาฬสินธุ์ ร่วมกับสถานที่อื่น เช่น พิพิธภัณฑสถานสิรินธร แหล่งไดโนเสาร์ภูแฝก หรือภูพานน้อย ทำให้เกิดการกระจายรายได้ในวงกว้าง ส่งผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, 2564, ออนไลน์)

ในระยะยาว พระธาตุนาขามยังมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการบูรณาการองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมและประเพณีเข้ากับแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) เช่น การจัดโฮมสเตย์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การฝึกอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การจัดการกิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน การพึ่งธรรมชาติในบรรยากาศสงบ หรือการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาที่มีการสวดมนต์ ปฏิบัติธรรม และเยี่ยมชมสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

ดังนั้น บทบาทของพระธาตุนาขามในด้านเศรษฐกิจในฐานะแหล่งท่องเที่ยว มิได้เป็นเพียงช่องทางในการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก ให้เกิดการจ้างงาน การกระจายรายได้ และการส่งเสริมธุรกิจชุมชน สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจอย่างสอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่น นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคมโดยรวม

(2) เป็นแหล่งสร้างรายได้

พระธาตุนาขามมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจของชุมชน โดยเฉพาะในฐานะ “แหล่งสร้างรายได้” ให้กับประชาชนในพื้นที่อย่างหลากหลายและต่อเนื่อง ทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยความที่พระธาตุนาขามเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวัฒนธรรมอันสำคัญของชาวตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีผู้คนเดินทางมานมัสการ สักการบูชา และร่วมกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีอย่างสม่ำเสมอ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในท้องถิ่น และทำให้พระธาตุนาขามกลายเป็น “แหล่งสร้างรายได้หลัก” ของชุมชนอย่างป็นรูปธรรม

ประการแรก พระธาตุนาขาม สร้างรายได้ผ่านกิจกรรมทางศาสนาและประเพณี เช่น งานนมัสการพระธาตุในช่วงเดือน 4 หรือเดือน 5 ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี เป็นงานประเพณีขนาดใหญ่

ที่ดึงดูดผู้คนจำนวนมากมาร่วมงาน ไม่ว่าจะจะเป็นชาวบ้านในพื้นที่ ผู้ที่อาศัยอยู่ต่างถิ่นแต่มีภูมิลำเนาเดิมในชุมชน หรือแม้แต่นักท่องเที่ยวทั่วไป การจัดงานดังกล่าวส่งผลให้มีการจำหน่ายสินค้า การเปิดร้านค้าในชุมชน การให้บริการอาหาร เครื่องดื่ม รวมถึงสินค้าท้องถิ่นและของที่ระลึกต่าง ๆ สร้างรายได้เสริมให้กับครัวเรือนจำนวนมากในแต่ละปี

ประการที่สอง พระราชทานขามส่งเสริม การประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะในด้านหัตถกรรมพื้นบ้านและผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น การทอผ้าไหม ผ้าฝ้ายย้อมคราม การจักสาน การทำบายศรีและเครื่องสักการะ การทำรูปเทียน และการจัดทำผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผลผลิตทางการเกษตร ทั้งหมดนี้สามารถนำมาจำหน่ายในช่วงที่มีนักท่องเที่ยวหรือผู้แสวงบุญเดินทางมาเยือนพระธาตุ ซึ่งช่วยเปิดตลาดให้กับสินค้าท้องถิ่น สร้างรายได้และเสริมความยั่งยืนให้กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ประการที่สาม การมีพระธาตุขามเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนา ยังส่งเสริมให้เกิด อุตสาหกรรมบริการภายในชุมชน เช่น โฮมสเตย์ ที่พัก ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านค้าชุมชน รวมถึงการให้บริการนำเที่ยวโดยมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการกระจายรายได้สู่ครัวเรือนและกลุ่มอาชีพต่าง ๆ อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะกลุ่มสตรี ผู้สูงอายุ และเยาวชนที่สามารถมีบทบาทร่วมในกิจกรรมเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างเหมาะสม

อีกทั้งยังมีโครงการส่งเสริมจากภาครัฐ เช่น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่สนับสนุนการจัดทำผลิตภัณฑ์ OTOP (One Tambon One Product) การจัดตลาดนัดสินค้าชุมชน และการฝึกอบรมอาชีพที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้พระธาตุขามไม่เพียงแต่เป็นแหล่งศรัทธาเท่านั้น แต่ยังคงกลายเป็น “ศูนย์กลางการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก” ของชุมชนอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป พระธาตุขามมีบทบาทด้านเศรษฐกิจในฐานะ แหล่งสร้างรายได้ที่หลากหลาย ให้กับชุมชน ทั้งจากการท่องเที่ยว งานประเพณี การจำหน่ายสินค้าและบริการ การส่งเสริมอาชีพ และการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีรายได้เพิ่มขึ้น ลดการอพยพแรงงาน และสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งยังเป็นแบบอย่างของการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมและศาสนาเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนในระยะยาว

(3) เป็นแหล่งเซตหน้าชูตา

พระธาตุขามมิได้มีคุณค่าเพียงในมิติทางศาสนาและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะ แหล่งเซตหน้าชูตา ที่ส่งเสริมชื่อเสียง สร้างภาพลักษณ์ และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับพื้นที่อย่างยั่งยืน พระธาตุขามเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของตำบลนาขามและอำเภอภูฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นที่รู้จักใน

ระดับท้องถิ่นและภูมิภาคในฐานะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความงามทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

การที่พระธาตุนาขามเป็นจุดเด่นทางศาสนาและวัฒนธรรมของพื้นที่ ได้ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในลักษณะที่เป็น “เศรษฐกิจเชิงสัญลักษณ์” ซึ่งหมายถึงการใช้สถานที่หรือวัตถุที่มีคุณค่าทางจิตใจและวัฒนธรรม มาเสริมสร้างชื่อเสียงและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจแก่พื้นที่ โดยพระธาตุนาขามได้กลายเป็นจุดขาย (selling point) สำคัญในการประชาสัมพันธ์ชุมชนให้เป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอกทั้งในด้านการท่องเที่ยว การลงทุนด้านวัฒนธรรม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น และการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ดึงดูดความสนใจจากผู้คนหลากหลายกลุ่ม งานประเพณีนมัสการพระธาตุนาขาม ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปี กลายเป็นงานเทศกาลสำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว นักแสวงบุญ หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสื่อมวลชนมาร่วมงานอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ชื่อเสียงของพระธาตุนาขามเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง นำไปสู่การสร้างภาพลักษณ์ในเชิงบวกของชุมชน และส่งผลต่อความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น ที่ได้ร่วมกันดูแล อนุรักษ์ และเผยแพร่ความสำคัญของพระธาตุให้เป็นที่รู้จักในระดับภูมิภาค พระธาตุนาขามยังถูกนำมาใช้เป็น ตราสัญลักษณ์หรือจุดเด่นของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น OTOP สินค้าหัตถกรรม ผ้าทอพื้นเมือง หรือบรรจุภัณฑ์อาหารพื้นบ้าน โดยมีการออกแบบโลโก้หรือฉลากสินค้าให้มีภาพพระธาตุนาขาม เพื่อสร้างจุดจำและยกระดับมูลค่าของสินค้าในตลาด ทั้งในแง่ของความน่าเชื่อถือ ความมีเรื่องราว (storytelling) และความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น นับเป็นการใช้พระธาตุในมิติทางเศรษฐกิจที่ชาญฉลาดและยั่งยืน (UncleWai ลุงไว, 2563, ออนไลน์)

นอกจากนี้ พระธาตุนาขามยังส่งผลในเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนา โดย เป็นเหตุผลสำคัญที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ให้ความสนใจในการเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมชุมชน เช่น การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การอนุรักษ์วัฒนธรรม การส่งเสริมการศึกษา และการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพราะพระธาตุนาขามเป็นเหมือน “สมบัติล้ำค่า” ที่มีศักยภาพในการยกระดับชุมชนให้กลายเป็นพื้นที่ต้นแบบในด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจควบคู่กัน

ดังนั้น บทบาทของพระธาตุนาขามในฐานะแหล่งเชิดหน้าชูตาของชุมชน มิใช่เพียงแค่การสร้างชื่อเสียงในเชิงภาพลักษณ์เท่านั้น แต่ยังมีผลเชิงเศรษฐกิจอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในด้านการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ การกระตุ้นการท่องเที่ยว การดึงดูดการลงทุน และการเสริมสร้างความภูมิใจในท้องถิ่น ซึ่งล้วนแล้วแต่ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถเติบโตและพัฒนาได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนในระยะยาว พระธาตุนาขามจึงเปรียบได้กับ “ชุมทรัพย์ทางวัฒนธรรม” ที่ไม่เพียงศักดิ์สิทธิ์ในทางจิตใจ แต่ยังทรงคุณค่าทางเศรษฐกิจต่อชุมชนอย่างแท้จริง

3.4 สภาพทั่วไปของเทศบาลตำบลนาขาม

3.4.1 สภาพทั่วไป

1. ขนาดและที่ตั้ง

เทศบาลตำบลนาขาม ตั้งอยู่ที่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ทิศตะวันตกเฉียงใต้ ของอำเภอกุฉินารายณ์ ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ ประมาณ 63 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอกุฉินารายณ์ 18 กิโลเมตร ที่ทำการสำนักงานเทศบาลตำบลนาขาม ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 272 หมู่ที่ 1 บ้านคำอิ้งษ์ (ติดกับถนนสายนามน-กุฉินารายณ์) ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีเนื้อที่ 109 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 68,125 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ จดกับ ตำบลแจนแลน ตำบลเหล่าใหญ่ อำเภอกุฉินารายณ์
ตำบลหนองอีบุตร ตำบลไค้โนน อำเภอยุventus จังหวัดกาฬสินธุ์
ทิศใต้ จดกับ ตำบลหนองใหญ่ ตำบลคานาดี อำเภอนาคู จังหวัดร้อยเอ็ด
ทิศตะวันออก จดกับ ตำบลแจนแลน ตำบลสามขา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัด
กาฬสินธุ์
ทิศตะวันตก จดกับ ตำบลคำพอง อำเภอนาคู จังหวัดร้อยเอ็ด

2. ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลนาขามมีสภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง สลับที่ราบต่ำ มีลำห้วย สัมป่อย ลำห้วยปลาฝา และลำห้วยสะทวดไหลผ่าน พื้นที่ส่วนมากเหมาะสำหรับการเกษตรกรรม และเลี้ยงสัตว์ อีกทั้งมีถนนสายหลักตัดผ่านคือทางหลวง สายอำเภอนามน-อำเภอกุฉินารายณ์

3. ลักษณะภูมิอากาศ

ตำบลนาขามมีการกระจายตัวของฝนอย่างทั่วถึง จากสถิติน้ำฝนอำเภอกุฉินารายณ์ ปี 2536 ถึง 2546 ฝนตกตั้งแต่เดือนมกราคม เดือนพฤศจิกายน ของทุกปี เดือนที่ฝนตกมากที่สุดคือเดือนกรกฎาคม สิงหาคม และกันยายน ซึ่งมีปริมาณฝนเฉลี่ยประมาณ 384.6, 285.3 และ 279.9 มิลลิเมตรต่อเดือนตามลำดับจากมากไปหาน้อย ในช่วงที่มีปริมาณน้ำฝนน้อยที่สุดคือธันวาคม มกราคม และพฤศจิกายน เฉลี่ย 5.0 และ 26.2 มิลลิเมตร ตามลำดับ (อ้างอิงจากแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลนาขาม ปี 2547)

3.4.2 การเมืองการปกครอง

1. การเมือง

เทศบาลตำบลมีฐานะเป็นนิติบุคคล และเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นได้แบ่งเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลตำบล (ส.ท.) ออกเป็น 2 เขตเลือกตั้ง โดยเขตเลือกตั้งที่ 1 ได้แก่หมู่ที่ 2,

4,6,10,11,14,15,16 เขต 2 ได้แก่ หมู่ที่ 1,3,5,7,8,9,12,13,17 (รวม17 หมู่บ้าน) มีสมาชิกสภาเทศบาลตำบล จำนวน 12 คน แยกเป็นคณะผู้บริหาร 3 คน และกิจการสภา 12 คน

2. การปกครอง

เทศบาลตำบลนาขามมีการปกครองในลักษณะการปกครองท้องถิ่นที่ตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2475 ตำบลนาขามครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 17 หมู่บ้านประกอบด้วย

หมู่ที่ 1	บ้านคำอีหังษ์	ผู้ใหญ่บ้าน	นายพงษ์พิพัฒน์ สัตนาโค
หมู่ที่ 2	นาขาม	ผู้ใหญ่บ้าน	นายบุญนาค ศรีสาคร
หมู่ที่ 3	บ้านโนนพองแก้ว	ผู้ใหญ่บ้าน	นายบุญมี พิศมัย
หมู่ที่ 4	บ้านคำป่าหว้าน	ผู้ใหญ่บ้าน	นายวินิต ไชยโชติ
หมู่ที่ 5	บ้านบอนเขียว	ผู้ใหญ่บ้าน	นายจำลอง หนูนิล
หมู่ที่ 6	บ้านโนนสว่าง	ผู้ใหญ่บ้าน	นายมาทศ ตาลประเสริฐ
หมู่ที่ 7	บ้านสุขเจริญ	ผู้ใหญ่บ้าน	นายสุระชัย เปี้ยจำปา
หมู่ที่ 8	บ้านสุขสมบูรณ์	ผู้ใหญ่บ้าน	นายประจักษ์ บึงใส
หมู่ที่ 9	บ้านบอนเขียว	ผู้ใหญ่บ้าน	นายชมภู ใจกล้า
หมู่ที่ 10	บ้านนาขาม	ผู้ใหญ่บ้าน	นายสุวิทย์ สงจันทร์
หมู่ที่ 11	บ้านคำป่าหว้าน	กำนันตำบลนาขาม	นายทองแดง เสโคตร
หมู่ที่ 12	บ้านคำอีหังษ์	ผู้ใหญ่บ้าน	นางศุภิมาศ แสนแก้ว
หมู่ที่ 13	บ้านบอนเขียว	ผู้ใหญ่บ้าน	นายอรุณ พิมรินทร์
หมู่ที่ 14	บ้านโนนสว่าง	ผู้ใหญ่บ้าน	นายนิวัตร โชติรัตน์
หมู่ที่ 15	บ้านนาขาม	ผู้ใหญ่บ้าน	นายไชยา จิตโสภา
หมู่ที่ 16	บ้านคำป่าหว้าน	ผู้ใหญ่บ้าน	นางนิษา โชติประดับ
หมู่ที่ 17	บ้านสุขเจริญ	ผู้ใหญ่บ้าน	นายสมาน สันงูเหลือม

สภาตำบลนาขาม ได้รับการยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 เมื่อวันที่ 30 มกราคม 2539 มีอำนาจหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในระเบียบ ข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง สังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทยและได้ประกาศปรับขนาดองค์การบริหารส่วนตำบลขนาดเล็กเป็นขนาดกลาง เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ.2551 ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการพนักงานส่วนตำบลจังหวัดกาฬสินธุ์ ในการประชุม ครั้งที่ 6/2551 เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2551 และได้จัดตั้งและเปลี่ยนแปลงฐานะเป็นเทศบาลตำบลนาขามตามประกาศ กระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2551

3. สภาพทางสังคม ด้านประชากร จำนวนครัวเรือนที่สำรวจได้ จำนวน 2,995 ครัวเรือน จำนวนประชากรชาย 6,406 คน จำนวนประชากรหญิง 6,392 คน รวม 12,798 คน

3.4.3 การศึกษา

ประชาชนชาวตำบลนาขาม ได้รับการศึกษากันทุกถ้วนหน้า เพราะมีสถานศึกษาในเขตพื้นที่ สามารถให้การศึกษาแก่ประชาชนในชุมชนอย่างทั่วถึง โดยมีสถานศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

ก. การศึกษาปฐมวัย

1. ศูนย์เด็กเล็ก (ศพด.) จำนวน 4 แห่ง มีผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก จำนวน 17 คน
2. ศูนย์เด็กเล็ก (ศตว.) จำนวน 3 แห่ง มีผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก จำนวน 15 คน
3. ศูนย์เด็กเล็กบ้านสุขสมบูรณ์ จำนวน 1 แห่ง มีผู้ช่วยครูผู้ดูแลเด็ก

จำนวน 3 คน

ข. การศึกษาขั้นพื้นฐาน

1. โรงเรียนโนนคำวิทยา (ระดับมัธยม)	ครู	18	คน
2. โรงเรียนบ้านคำอีหงษ์	ครู	11	คน
3. โรงเรียนบอนเขี้ยวราษฎร์บำรุง	ครู	11	คน
4. โรงเรียนนาขามวิทยา	ครู	23	คน
5. โรงเรียนบ้านสุขเจริญ	ครู	10	คน
6. โรงเรียนบ้านคำป่าหว้าน	ครู	22	คน
ค. ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.)	ครู	3	คน

3.4.4 ด้านสาธารณสุข

การดำเนินการด้านการสาธารณสุขในพื้นที่ของตำบลนาขามมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 2 แห่ง คือ (1) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านโนนพองแก้ว มีบุคลากรทางสาธารณสุข จำนวน 4 คน (2) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านโนนสว่าง มีบุคลากรทางสาธารณสุข จำนวน 3 คน อสม. จำนวน 194 คน และ อช. จำนวน 34 คน โดยมุ่งเน้นการควบคุมและป้องกันโรค การรักษาพยาบาลและการส่งเสริมสุขภาพ การฟื้นฟูสุขภาพของประชาชนให้ได้มาตรฐาน

3.4.5 ระบบบริการพื้นฐาน

1. การคมนาคมขนส่ง

การคมนาคม/ขนส่ง ถนนสายหลักคือ ถนนสายนามน-กุฉินารายณ์ และถนนสายคำป่าหว้าน-ไค่นุ่นซึ่งเป็นทางหลักที่ใช้ขนส่งสินค้าระหว่างอำเภอและจังหวัด

ถนน/การจราจร

1. ถนนลูกรัง ก่อสร้างจำนวน 92 เส้น

2. ถนน คสล. ก่อสร้างจำนวน 83 เส้น
3. ถนนดิน ก่อสร้างจำนวน 39 เส้น
4. ถนนลาดยาง ก่อสร้างจำนวน 12 เส้น

สะพาน

1. สะพานคอนกรีต ก่อสร้างจำนวน 18 แห่ง

3.4.6 ระบบเศรษฐกิจ

1. การเกษตร

ตำบลนาขาม มีพื้นที่ทั้งหมด 66,562 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตรทั้งสิ้น 44,075 ไร่ คิดเป็น (ร้อยละ 66.21 ของพื้นที่ทั้งตำบล) แบ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นพื้นที่ทำนา จำนวน 17,353 ไร่ (ร้อยละ 26.07 ของพื้นที่ทั้งตำบล) พื้นที่ทำไร่ จำนวน 25,032 ไร่ (ร้อยละ 37.60 ของพื้นที่ทั้งตำบล) พื้นที่ทำสวน จำนวน 1,569 ไร่ (ร้อยละ 2.36 ของพื้นที่ทั้งตำบล) พื้นที่ปลูกพืชผัก จำนวน 121 ไร่ (ร้อยละ 0.18 ของพื้นที่ทั้งตำบล) นอกจากนี้ยังมีพื้นที่อื่นๆ (ที่สาธารณะ, ที่อยู่อาศัย) จำนวน 22,451 ไร่ (ร้อยละ 33.73 ของพื้นที่ทั้งตำบล) (อ้างอิงจากแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลนาขาม ปี 2547)

ผลผลิตที่สำคัญของตำบลนาขาม ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน ยางพารา ข้าวโพด และพืชผัก เช่น พริกและหน่อไม้ฝรั่ง เป็นต้น

ตำบลนาขามมีการเลี้ยงสัตว์เป็นจำนวนมากโดยเฉพาะ ไก่, โค, กระบือ, สุกรและสัตว์อื่นๆ

2. การท่องเที่ยว

ตำบลนาขามมีสถานที่ท่องเที่ยว ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ แต่เทศบาลตำบลนาขาม มีสถานที่ที่น่าจะพัฒนาและปรับปรุงให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว คือ สวนป่าดงแม่ผัด วัดป่าถ้ำงูเหลือม แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ติดเขตการปกครองหลายแห่ง ดังนั้น ถ้าจะมีการพัฒนาจะต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย และป่าชุมชนบ้านบอนเขียว ซึ่งมีพืชสมุนไพรนานาชนิดและมีต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่ที่ได้รับรางวัลชนะเลิศและรางวัลรองชนะเลิศ ทั้งในด้านการอนุรักษ์และการฟื้นฟู การดูแลรักษาป่าในระดับประเทศ ซึ่งนอกจากนี้ชาวตำบลนาขามยังมีงานประเพณีที่มีการจัดทำเป็นประจำทุกปี เช่น ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ประเพณีสงกรานต์ งานบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับตำบล และนอกจากนี้ยังมีการจัดงานนมัสการพระบรมสารีริกธาตุทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น

3. การอุตสาหกรรม

ตำบลนาขามมีแหล่งอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น กลุ่มวิสาหกิจเฟอร์นิเจอร์ดอกไม้, กลุ่มอติฐวิทยาศาสตร์, กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ผ้าลายหยาดน้ำฝน ซึ่งเป็นสินค้า OTOP ของชาวตำบลนาขาม ปัจจุบันเป็นที่แพร่หลาย และนิยมกันมากสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

3.4.7 ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม

1. ศาสนา

ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลนาขาม นับถือศาสนาพุทธ จึงมีวัดและสำนักสงฆ์ ในพุทธศาสนากระจายทั่วไปในเขตพื้นที่ จำนวน 15 แห่ง ได้แก่ วัดโพธิสมพร, วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9, วัดศรีบูรพานาขาม, วัดสว่างหงษ์ทอง, วัดสว่างคงคา, วัดป่าคำป่าหว้าน, วัดป่าถ้ำงูเหลือม, วัดป่าหนองแสง, วัดบูรพาภิรมย์ (บ้านสุขเจริญ), วัดป่าหนองแสง, วัดป่าตาดทอง, วัดปานิคมเจริญธรรม, วัดบูรพาภิรมย์ (บ้านโนนสว่าง), สำนักสงฆ์ป่าพนาสวรรค์, สำนักสงฆ์ป่าอีสานเขียว,

2. ประเพณี วัฒนธรรม

ตำบลนาขามเป็นชนเผ่าที่ได้รับวัฒนธรรมและประเพณี จากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง โดยประเพณีที่สืบทอดกันมา และยังถือปฏิบัติกันอยู่จนถึงปัจจุบัน คือ “ฮีดสิบสอง คองสิบสี่ ” ได้แก่ ประเพณีบุญประทายเป็นข้าวเปลือก, เลี้ยงเจ้าปู่ (บุญฉลองเจ้าปู่), บุญกุ่มข้าว, บุญข้าวจี, บุญมหาชาติ, บุญสงฆ์น้ำ, บุญบั้งไฟ, บุญเบิกบ้าน, บุญเข้าพรรษา, บุญข้าวประดับดิน, บุญข้าวสาก, บุญออกพรรษา, บุญกฐิน (บุญเดือน 12) และประกอบกิจกรรมตามความเชื่อ เช่น การเลี้ยงผีตาแฮก, การสู่วัฒข้าว, การสะเดาะเคราะห์การบายศรีสู่วัฒ ฯลฯ

3.5 สรุป

พระธาตุนาขามเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและสังคมของตำบลนาขาม อำเภอภูพาน จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยประชาชนส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนที่มีประเพณี วัฒนธรรม และภาษาท้องถิ่น ที่เป็นเอกลักษณ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 จึงจัดงานนมัสการพระธาตุเป็นประจำทุกปี โดยเป็นงานขนาดใหญ่ในช่วงสงกรานต์ พระธาตุนาขามมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนในสามด้านหลัก ได้แก่ การพัฒนาด้านศาสนา การพัฒนาด้านวัฒนธรรม และการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

การพัฒนาทางศาสนา พระธาตุเป็นสัญลักษณ์ศาสนาที่สำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา แสดงถึงพระรัตนตรัย ทำให้กลายเป็นที่สักการะและเคารพของพุทธศาสนิกชนมาอย่างยาวนาน ประชาชนมาเคารพ ขอบพระ และสร้างบุญกุศล ยึดมั่นในหลักธรรมพระพุทธเจ้า พระธาตุทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทางศาสนา เช่น การเวียนเทียน การบวช และการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา และมาฆบูชา นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งปฏิบัติธรรมสำหรับผู้ที่ต้องการแสวงหาความสงบทางจิตใจและฝึกฝนตนเอง มีโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ทำให้พระธาตุกลายเป็น "แหล่งบ่มเพาะจิตใจ" ของชุมชน ส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และร่วมมือกันอนุรักษ์ศาสนา

การพัฒนาทางวัฒนธรรม พระธาตุเป็นศูนย์กลางของประเพณีท้องถิ่นที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน รวมเอาความเชื่อ ศิลปะ วิถีชีวิต และพิธีกรรมพื้นบ้าน งานนมัสการพระธาตุเป็นโอกาสให้

ประชาชนและผู้ที่อยู่ไปยังที่อื่นกลับมาร่วมงาน ปฏิบัติพิธีกรรม พิธีกรรม และร่วมกิจกรรม วัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น ขบวนแห่ผ้าห่มพระธาตุ บายศรีสู่ขวัญ หมอลำ ลำเรื่องต่อกลอน และการ ประกอบประเพณีฮีตสิบสอง ตามแนวทางชาวอีสาน พระธาตุเป็น "แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม" สำหรับคนทุกเพศทุกวัย ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น โดยเยาวชนสามารถเรียนรู้ผ่านการเล่านิทานพื้นบ้าน การทำบายศรีทำบุญทำพิธี และ การสัมผัส กับศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ทอผ้าไหม จักสาน ทำบายศรี ทำรูปเทียน ทั้งหมดนี้ช่วยสร้างความ แข็งแกร่งให้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นและถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น พระธาตุยังเป็นสัญลักษณ์สำคัญของชุมชน สะท้อนความศรัทธาทางศาสนา ความเป็นหนึ่งเดียวกัน และอัตลักษณ์ชุมชนที่ปรากฏ ในศิลปะและการแสดงออกทางวัฒนธรรมต่าง ๆ

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ พระธาตุมีบทบาทสำคัญในฐานะ "แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และศาสนา" ที่ดึงดูดผู้คนจากทั้งในพื้นที่และต่างถิ่น โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลนมัสการพระธาตุ และสงกรานต์ เมื่อมีนักท่องเที่ยวและผู้แสวงบุญหลั่งไหลเข้าเป็นจำนวนมาก สร้างโอกาสให้ชาวบ้าน จำหน่ายอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก ผ้าพื้นเมือง และเครื่องสักการะ มีรายได้เสริมจากการจัดซุ้ม ขายสินค้าอาหารพื้นเมือง และการจัดตลาดชุมชนส่งเสริมผลิตภัณฑ์ OTOP พระธาตุสนับสนุน การประกอบอาชีพพื้นบ้าน เช่น หัตถกรรมต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์แปรรูป สร้างตลาดให้สินค้าท้องถิ่น และ ส่งเสริมบริการภายในชุมชนเช่น โฮมสเตย์ ร้านกาแฟ ร้านอาหาร และบริการนำเที่ยว ทำให้รายได้ กระจายถึงครัวเรือน กลุ่มสตรี ผู้สูงอายุ และเยาวชน นอกจากนี้พระธาตุยังเป็น "แหล่งเชิดหน้าชูตา" ของชุมชน ส่งเสริมชื่อเสียงและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ กลายเป็นจุดขายสำคัญในการประชาสัมพันธ์ ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นผ่านการออกแบบโลโก้หรือฉลากสินค้าที่มีภาพพระธาตุนาขาม เสริมจุดจำและ ยกกระดับมูลค่าสินค้า จึงเปรียบได้กับ "ชุมทรัพย์ทางวัฒนธรรม" ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจต่อชุมชน

โดยสรุป พระธาตุนาขามมิใช่เพียงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น แต่เป็น "หัวใจของการพัฒนา ชุมชน" ที่สนับสนุนการเติบโตอย่างสมดุลและยั่งยืนในด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจพร้อมกัน ส่งเสริมให้ชุมชนมีความสามัคคี รักษาประเพณีวัฒนธรรม และสร้างรายได้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

บทที่ 4

วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม

ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ผู้วิจัยได้ค้นคว้าจากข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source) และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source) ประกอบด้วยเอกสาร หนังสือ ตำราวิชาการทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน ทั้งหมด 15 รูป/คน และในบทที่ 4 นี้ จะได้บูรณาหลักวิชาการจากบทที่ 2 บทที่ 3 และการสัมภาษณ์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์ ให้ได้ผลออกมาเป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมีเนื้อหา ดังนี้

4.1 วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการวางแผนด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

พระธาตุนาขาม วัดวัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9) ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นศูนย์รวมศรัทธาและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน การพัฒนาพระธาตุไม่เพียงเป็นการบูรณะสถานที่หรือปรับปรุงทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังเป็นโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจร่วมกัน ทำให้การพัฒนาสอดคล้องกับความต้องการของผู้คน และวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 15 ท่านได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ในด้านการวางแผน สามารถวิเคราะห์ ได้ดังต่อไปนี้

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชนในกระบวนการวางแผนช่วยให้การพัฒนาพระธาตุสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา เจ้าอาวาสสามารถให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดพื้นที่ปฏิบัติธรรม การกำหนดกิจกรรมทางศาสนา และการรักษาความเป็นเอกลักษณ์ขององค์พระธาตุ การมีส่วนร่วมนี้ ไม่เพียงรักษาบทบาททางศาสนา แต่ยังช่วยให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นสามารถสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ และสร้างแรงดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงศาสนา ทำให้เกิดมิติทางเศรษฐกิจด้วย ดังที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 1 กล่าวไว้สรุปว่า การที่พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทตั้งแต่ต้นทำให้การพัฒนาพระธาตุเป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการจัดพื้นที่สำหรับปฏิบัติธรรม การกำหนดกิจกรรมทางศาสนา หรือการดูแลรักษาเอกลักษณ์ดั้งเดิมขององค์พระธาตุ สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยความเข้าใจในธรรมวินัยและบริบทวัดเป็นสำคัญ

ประชาชนทั่วไปและผู้ร่วมก่อสร้างพระธาตุ เป็นผู้สนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม มีบทบาทสำคัญในการให้ความเห็นเกี่ยวกับการจัดงานบุญ การฟื้นฟูประเพณี และการบูรณะองค์พระธาตุ การมีส่วนร่วมนี้ช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของในชุมชน ทำให้กิจกรรม

ทางศาสนาและวัฒนธรรมมีชีวิตชีวา และยังสนับสนุนการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว ส่งผลทางเศรษฐกิจโดยตรง ดังที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 3 ประชาชนคือกำลังหลักในการสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นการร่วมจัดงานบุญ การช่วยฟื้นฟูประเพณีดั้งเดิม หรือการให้ความเห็นเกี่ยวกับการบูรณะองค์พระธาตุ เราไม่ได้เป็นเพียงผู้ร่วมแรงกายเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้ร่วมกำหนดทิศทางของกิจกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับวิถีท้องถิ่นด้วย

บทบาทของผู้อำนวยโรงเรียนและคณะครู อยู่ที่การบูรณาการพระธาตุและวัฒนธรรมเข้ากับการศึกษา การมีส่วนร่วมของครูและนักเรียนในการวางแผนกิจกรรม เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์ ศิลปะ และประเพณีท้องถิ่น ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกด้านวัฒนธรรมและศาสนาให้กับเยาวชน นอกจากนี้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ยังสามารถดึงดูดผู้ปกครองและนักท่องเที่ยวเชิงการศึกษา ส่งเสริมเศรษฐกิจท้องถิ่นอีกทางหนึ่ง ดังที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 11 กล่าวไว้สรุปว่า กิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ช่วยให้เยาวชนเกิดจิตสำนึกด้านวัฒนธรรมและศาสนา ขณะเดียวกันก็สร้างความสนใจให้ผู้ปกครองและนักท่องเที่ยวเชิงการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีส่วนช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นไปพร้อมกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอีกด้วย

ส่วนทางด้านกรมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาพระธาตุของผู้บริหารเทศบาลตำบลเน้นไปที่การบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะและการท่องเที่ยว การวางผังพื้นที่ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และการประชาสัมพันธ์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจโดยตรง ในขณะเดียวกันการออกแบบกิจกรรมร่วมกับชุมชนยังช่วยรักษาวัฒนธรรมและสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 6 กล่าวไว้ว่า เราให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะและการท่องเที่ยวเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการวางผังพื้นที่บริเวณพระธาตุ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้มาเยือน และการประชาสัมพันธ์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้มีผลโดยตรงต่อการกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน

ผู้ใหญ่บ้านและประชาชนในหมู่บ้าน เป็นตัวแทนชุมชนที่รู้จักปัญหาและความต้องการของคนในพื้นที่ การมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านช่วยให้การวางแผนการพัฒนาพระธาตุสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน สามารถระบุจุดเด่นและความต้องการเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม อีกทั้งยังช่วยสร้างแรงจูงใจให้คนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาและรักษาพระธาตุ ทำให้การพัฒนาเกิดประโยชน์ทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 8 กล่าวว่า ชาวบ้านมีส่วนร่วมทั้งแรงกาย แรงใจ และความคิดเห็น การที่ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของพระธาตุ ทำให้เกิดแรงจูงใจร่วมกันในการดูแลรักษา และสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้การพัฒนาเกิดประโยชน์ทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

ประชาชนทั่วไปมีบทบาทในการให้ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้พื้นที่การจัดกิจกรรม และการสืบสานประเพณี การมีส่วนร่วมนี้ทำให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและ

ร่วมมือกันรักษาพระธาตุ ประเพณี และวัฒนธรรมของตนเอง พร้อมกับเปิดโอกาสทางเศรษฐกิจ เช่น การค้าขายสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 15 กล่าวไว้ว่า เมื่อกิจกรรมเกี่ยวกับพระธาตุมีความคึกคัก ก็เปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีรายได้จากการค้าขายสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม เช่น อาหารพื้นบ้าน ของที่ระลึก ขายดอกไม้ หรือบริการต่าง ๆ ทำให้ทั้งชุมชนได้ประโยชน์ร่วมกัน จากผลการวิเคราะห์ข้างต้นส่งผลด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ดังนี้

ด้านศาสนา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนทำให้พระธาตุยังคงความเป็นเอกลักษณ์และเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน ชาวบ้านสามารถร่วมเสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมทางศาสนา เช่น การจัดงานนมัสการ การปฏิบัติธรรม พิธีเวียนเทียน งานบุญต่าง ๆ รวมถึงการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นด้วยได้วางแผนร่วมกัน ช่วยให้กิจกรรมมีความเหมาะสมตามหลักพระธรรมวินัย และส่งเสริมให้ผู้คนได้เข้ามาเรียนรู้และปฏิบัติธรรม ทำให้พระธาตุนาขามคงบทบาทเป็นศูนย์รวมศรัทธาและส่งเสริมคุณธรรมในชุมชนอย่างยั่งยืน

ในมิติของวัฒนธรรม การวางแผนพัฒนาพระธาตุโดยชุมชนช่วยให้ประเพณีและศิลปกรรมท้องถิ่นถูกสืบสานอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมประเพณีท้องถิ่น เช่น การฟ้อนรำ การแห่เครื่องสักการะ หรือการจัดนิทรรศการวัฒนธรรมพื้นบ้าน การมีส่วนร่วมนี้ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของตนเอง และทำให้เยาวชนได้เรียนรู้ประเพณีอย่างเป็นรูปธรรม ความร่วมมือดังกล่าวยังช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นปรากฏสู่สายตาผู้มาเยือนอย่างงดงาม

ด้านเศรษฐกิจ การวางแผนพัฒนาพระธาตุโดยชุมชนทำให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากร และกิจกรรมที่เอื้อต่อการสร้างรายได้ เช่น การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงศาสนา การจัดตลาดชุมชน หรือผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน การวางแผนผังพื้นที่สำหรับการบริการนักท่องเที่ยวล้วนเกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชน การร่วมคิดร่วมตัดสินใจเช่นนี้ไม่เพียงสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ แต่ยังทำให้คนในชุมชนมีแรงจูงใจร่วมกันรักษาพระธาตุและวัฒนธรรมของตน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนพัฒนาพระธาตุนาขามเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวม ชุมชนสามารถรักษาเอกลักษณ์ของศาสนา สืบสานวัฒนธรรม และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจควบคู่กันไป การร่วมมือในกระบวนการวางแผนจึงไม่ใช่เพียงการตัดสินใจเชิงโครงสร้าง แต่เป็นการสร้างรากฐานของความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับชุมชนและมรดกแห่งพระธาตุนาขาม

4.2 วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

พระธาตุนาขามเป็นศูนย์รวมศรัทธาและวัฒนธรรมของชุมชน การพัฒนาพระธาตุให้คงคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดจำเป็นต้องอาศัย การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริงของผู้คนทุกกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีบทบาทเฉพาะที่ช่วยส่งเสริมศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 15 ท่าน ได้ให้ข้อมูลสามารถวิเคราะห์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิบัติ ได้ดังต่อไปนี้

พระสงฆ์เป็นผู้นำด้านศาสนาโดยตรงในการปฏิบัติ พวกเขาทำกับและร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น การบูรณะองค์พระธาตุ การจัดพิธีทำบุญและเวียนเทียน การสอนธรรมะให้ชุมชนและเยาวชน การมีส่วนร่วมนี้ทำให้พระธาตุยังคงความเป็นเอกลักษณ์ และส่งเสริมคุณธรรมในชุมชน นอกจากนี้ พระสงฆ์ยังเป็นแกนกลางในการสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 2 กล่าวไว้สรุปว่า พระสงฆ์มีหน้าที่กำกับและร่วมในกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ รวมถึงการสอนธรรมะแก่ชุมชนและเยาวชน สิ่งเหล่านี้ช่วยให้พระธาตุยังคงเอกลักษณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา ขณะเดียวกันก็เป็นการปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชนด้วย

ทายกทายิกาและผู้สนับสนุนวัดมีบทบาทสำคัญในการปฏิบัติสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา และวัฒนธรรม ร่วมบูรณะสถานที่ ประุงอาหารสำหรับงานบุญ จัดเครื่องสักการะ และสนับสนุนกิจกรรมการแสดงพื้นบ้าน การร่วมแรงร่วมใจนี้ทำให้การจัดงานประเพณีสำเร็จลุล่วงอย่างมีระเบียบ และยังเป็นช่องทางส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน เช่น การจัดตลาดสินค้าพื้นบ้านในช่วงงานประเพณี สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 14 กล่าวว่า ชุมชนมีความคึกคัก โดยเฉพาะในช่วงงานประเพณีที่มีการจัดตลาดสินค้าพื้นบ้าน ผู้คนสามารถนำสินค้าและอาหารมาจำหน่าย ทำให้เกิดรายได้และช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนไปพร้อมกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและศาสนาด้วย

ครู นักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทในการปฏิบัติผ่านกิจกรรมการเรียนรู้และส่งเสริมวัฒนธรรม เช่น การเข้าร่วมบูรณะพระธาตุ การจัดนิทรรศการวัฒนธรรม การฟ้อนรำ และการสร้างสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของเยาวชนช่วยสร้างความเข้าใจและความผูกพันกับศาสนาและวัฒนธรรม พร้อมเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวและผู้มาเยี่ยมชมได้เรียนรู้ร่วม ส่งผลทางเศรษฐกิจเชิงการศึกษา ซึ่งสมัยก่อนยังไม่มีพระธาตุ ครู นักเรียนก็ไม่ได้มาทำกิจกรรมอะไร สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 12 หน่วยงานการศึกษามีได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมทางศาสนา หรือวัฒนธรรมของชุมชน และครูรวมถึงนักเรียนก็ได้เข้าร่วมกิจกรรมเลย มีตอนที่พระธาตุนาขามแล้ว

เทศบาลตำบลนาขาม เช่น นายกเทศมนตรีและเจ้าหน้าที่เทศบาลมีบทบาทในการปฏิบัติ ด้านการจัดระเบียบพื้นที่ การพัฒนาสาธารณูปโภค และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ร่วมมือกับชุมชนจัดเส้นทางเดินชม การจัดจุดบริการนักท่องเที่ยว และดูแลความปลอดภัย การปฏิบัติ

เช่นนี้ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นควบคู่ไปกับการรักษาวัฒนธรรมและส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 9 กล่าวว่า เทศบาลตำบลนาขามร่วมกับชุมชนจัดการพื้นที่และ พัฒนาสาธารณูปโภค พร้อมส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านเส้นทางเดินชมและจุดบริการนักท่องเที่ยว ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจควบคู่กับการรักษาวัฒนธรรมและกิจกรรมทางศาสนา

ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำชุมชนในการปฏิบัติที่ช่วยประสานงานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงติดตาม และแก้ไขปัญหาในพื้นที่จริง เป็นตัวกลางที่ทำให้คนในหมู่บ้านร่วมแรงร่วมใจกันบูรณะพระธาตุ จัดงานประเพณี และสืบสานวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมนี้ทำให้กิจกรรมเกิดผลจริงและตรงกับความต้องการของชุมชน พร้อมสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและเศรษฐกิจ

ประชาชนทั่วไปในหมู่บ้าน มีบทบาทสำคัญในการลงมือปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการจัดสถานที่ การทำอาหาร การดูแลความสะอาด หรือการจัดกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว การร่วมมือของชุมชน ทุกคนทำให้การพัฒนาพระธาตุเกิดผลจริงและยั่งยืน การปฏิบัติของประชาชนยังช่วยส่งเสริม เศรษฐกิจจากการค้าขายสินค้าและบริการท้องถิ่น ทำให้ชุมชนมีรายได้ควบคู่กับการสืบสานศาสนา และวัฒนธรรม

โดยสรุป การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในการปฏิบัติจริง ทำให้พระธาตุนาขามเกิดการ พัฒนาแบบองค์รวม การปฏิบัติร่วมกันของพระสงฆ์ ทายกทายิกา ครู นักเรียน นายกเทศมนตรี ผู้ใหญ่บ้าน และประชาชนทั่วไป ทำให้ศาสนาได้รับการสืบสาน วัฒนธรรมถูกฟื้นฟูและเผยแผ่ และเศรษฐกิจชุมชนเติบโตอย่างยั่งยืน การลงมือปฏิบัติร่วมกันจึงเป็นกุญแจสำคัญที่เชื่อมโยง ความศรัทธา ความภูมิใจ และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนอย่างแท้จริง จำเป็นต้องอาศัยการมี ส่วนร่วมของชุมชนในด้านการปฏิบัติจริง ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางศาสนา การอนุรักษ์วัฒนธรรม หรือการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขามส่งผลต่อ ศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ วิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

ด้านศาสนา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิบัติปรากฏชัดผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การ ร่วมบูรณะองค์พระธาตุ การจัดงานบุญประจำปี และการจัดพื้นที่ปฏิบัติธรรม ชาวบ้านและพระสงฆ์ ร่วมมือกันทำให้พระธาตุยังคงเป็นเอกลักษณ์และเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คน การปฏิบัติร่วมกันนี้ ไม่เพียงทำให้กิจกรรมทางศาสนาเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งของความศรัทธา และความสามัคคีในชุมชน

ในมิติของวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติสะท้อนผ่านการฟื้นฟูประเพณีและ พิธีกรรมท้องถิ่น ชาวบ้านมีบทบาทในการจัดงานประเพณี การฟ้อนรำ การแสดงศิลปวัฒนธรรม และ การอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น การทำกิจกรรมร่วมกันช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้ประเพณีอย่างเป็น รูปธรรม และทำให้วัฒนธรรมอีสานถูกสืบทอดอย่างยั่งยืน การปฏิบัติของชุมชนจึงไม่ใช่เพียงการรักษา พระธาตุ แต่เป็นการรักษาอัตลักษณ์และมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

ด้านเศรษฐกิจ การปฏิบัติของชุมชนยังเชื่อมโยงกับการสร้างรายได้และโอกาสทางเศรษฐกิจ เช่น การจัดการตลาดชุมชน การผลิตและจำหน่ายสินค้าพื้นบ้าน การให้บริการแก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมพระธาตุ การร่วมมือปฏิบัติในกิจกรรมเหล่านี้ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาพื้นที่เชิงเศรษฐกิจ ควบคู่ไปกับการรักษาคุณค่าเชิงศาสนาและวัฒนธรรม การสร้างรายได้จากกิจกรรมเหล่านี้ยังช่วยสนับสนุนการบูรณะและดูแลพระธาตุอย่างต่อเนื่อง

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิบัติจริง จึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การพัฒนาพระธาตุ นาขาม เกิดผลลัพธ์แบบองค์รวม ทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ชุมชนสามารถรักษา เอกลักษณ์ของศาสนา สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจควบคู่กันไป การปฏิบัติร่วมกันทำให้พระธาตุไม่ใช่เพียงสัญลักษณ์ทางศาสนา แต่ยังเป็นศูนย์รวมแห่งความเชื่อ ความภาคภูมิใจ และความมั่นคงทางเศรษฐกิจของชุมชนอย่างแท้จริง

4.3 วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม

ด้านเศรษฐกิจ

พระธาตุนาขามเป็นศูนย์รวมศรัทธาและวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการสร้างผลประโยชน์ ด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจให้กับชุมชน การจัดสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาพระธาตุ จึงจำเป็นต้องมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องหลายกลุ่ม เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและความยั่งยืน ซึ่งผู้ให้ ข้อมูลสำคัญทั้ง 15 ท่านได้ให้ข้อมูลสามารถวิเคราะห์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการ จัดสรรผลประโยชน์ ได้ดังต่อไปนี้

พระสงฆ์มีบทบาทในการกำหนดและให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากผลการ พัฒนาพระธาตุ เช่น การจัดสรรงบประมาณเพื่อบูรณะองค์พระธาตุ การสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา และการใช้รายได้เพื่อจัดการกิจกรรมสาธารณะ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ช่วยให้ผลประโยชน์ ด้านศาสนาถูกเน้นอย่างเหมาะสม และสร้างความเชื่อมั่นในความยุติธรรมของการใช้ทรัพยากร สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 3 กล่าวว่า พระสงฆ์มีส่วนร่วมให้คำปรึกษาในการจัดสรร งบประมาณและการใช้รายได้จากการพัฒนา เพื่อให้การบูรณะพระธาตุและกิจกรรมทางศาสนาเป็นไป อย่างเหมาะสมและโปร่งใส

ผู้สนับสนุน เช่น ทายกทายิกา ประชาชนทั่วไป มีบทบาทในการบริหารและสนับสนุน กิจกรรมที่เกิดรายได้ เช่น การจัดงานบุญ งานประเพณี หรือการขายสินค้าพื้นบ้าน รายได้ที่เกิดขึ้นมัก ถูกจัดสรรเพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมนี้ช่วยให้เกิดความโปร่งใส และความร่วมมือจากชุมชน ทำให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจสามารถส่งต่อไปยังผู้คนได้อย่างทั่วถึง สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 13 กล่าวไว้สรุปว่า ผู้สนับสนุนอย่างทายกทายิกาและประชาชน ร่วมจัดกิจกรรมสร้างรายได้ เช่น งานบุญและการขายสินค้าพื้นบ้าน เงินบริจาค การขายดอกไม้

รูป เทียน และอื่น ๆ โดยนำรายได้ไปสนับสนุนกิจกรรมศาสนาและวัฒนธรรมอย่างโปร่งใสและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน

ผู้อำนวยการโรงเรียน คณะครู และนักเรียน สามารถมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ โดยบูรณาการกับกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น การสนับสนุนโครงการการศึกษาด้านศาสนาและวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมฝึกงานสำหรับนักเรียน หรือใช้รายได้บางส่วนเพื่อพัฒนาการศึกษา การมีส่วนร่วมนี้ช่วยให้ผลประโยชน์สะท้อนถึงความต้องการของเยาวชน และส่งเสริมการสืบสานวัฒนธรรมในระยะยาว สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลท่านที่ 11 กล่าวว่า โรงเรียนสามารถนำผลประโยชน์จากทุนที่ได้รับจากวัดไปทำกิจกรรมต่าง ๆ มาสนับสนุนโครงการเรียนรู้ด้านศาสนาและวัฒนธรรม รวมถึงพัฒนาการศึกษาและกิจกรรมฝึกงาน เพื่อให้เยาวชนได้รับประโยชน์และสืบสานวัฒนธรรมต่อไป

ด้านเทศบาลตำบล เช่น นายกเทศมนตรี มีบทบาทสำคัญในการจัดสรรงบประมาณและผลประโยชน์เพื่อพัฒนาสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การจัดทำลานจอดรถ จุดบริการนักท่องเที่ยว หรือปรับปรุงพื้นที่รอบพระธาตุ การมีส่วนร่วมของเทศบาลทำให้ผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ และช่วยสนับสนุนกิจกรรมศาสนาและวัฒนธรรมโดยอ้อม สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ 6 กล่าวว่า เทศบาลตำบลมีบทบาทในการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาสาธารณูปโภค เช่น ลานจอดรถและจุดบริการนักท่องเที่ยว ทำให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นระบบ และยังช่วยสนับสนุนกิจกรรมศาสนาและวัฒนธรรมทางอ้อม

ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 5 หมู่ มีบทบาทในการประสานงานและตรวจสอบการจัดสรรผลประโยชน์ให้เกิดความเป็นธรรมต่อสมาชิกในชุมชน เช่น การสนับสนุนงานประเพณี การแบ่งปันรายได้จากการขายสินค้าและบริการ หรือการดูแลการใช้ทรัพยากรชุมชน การมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านทำให้เกิดความไว้วางใจ และสร้างความร่วมมือในการพัฒนาองค์พระธาตุอย่างยั่งยืน

ประชาชนทั่วไป มีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและร่วมกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ เช่น การแบ่งรายได้จากการท่องเที่ยว การสนับสนุนงานชุมชน หรือการร่วมมือในกิจกรรมเพื่อพัฒนาพื้นที่รอบพระธาตุ การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยให้การจัดสรรผลประโยชน์มีความโปร่งใสและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนทุกคน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 8 กล่าวไว้สรุปว่า ประชาชนมีส่วนร่วมเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์จากรายได้และกิจกรรมต่าง ๆ รอบพระธาตุ ทำให้การจัดสรรผลประโยชน์โปร่งใสและตอบโจทย์ความต้องการของชุมชน

โดยสรุป การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องในการจัดสรรผลประโยชน์ ทำให้พระธาตุนาขามเกิดการพัฒนาระบบองค์รวม ผลประโยชน์ด้านศาสนา ถูกใช้เพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาและการบูรณะพระธาตุ ด้านวัฒนธรรม ถูกสนับสนุนผ่านการจัดงานประเพณีและกิจกรรมฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ เกิดจากการจัดการรายได้และโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน การมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มสร้างความสมดุลระหว่างศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ทำให้การพัฒนาพระธาตุ

เกิดความยั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาพระธาตุนาขามนั้น จะแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของกลุ่มต่าง ๆ ในการดำเนินการอย่างโปร่งใสและยั่งยืน โดยเฉพาะการจัดการผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับ ศาสนา วัฒนธรรม และ เศรษฐกิจ วิเคราะห์ได้ดังนี้

ด้านศาสนา การจัดสรรผลประโยชน์ทางศาสนาของชุมชนส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา เช่น การบูรณะและดูแลพระธาตุ การจัดงานบุญ หรือการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มักจะมีรายได้จากการบริจาคของผู้ศรัทธาในชุมชนและนักท่องเที่ยวที่มาร่วมงาน ชุมชนจึงต้องมีการจัดสรรผลประโยชน์เหล่านี้เพื่อประโยชน์สูงสุดแก่การดำเนินกิจกรรมทางศาสนา เช่น การใช้รายได้จากการทำบุญในการบูรณะพระธาตุ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของวัด หรือการจัดงานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดสรรผลประโยชน์ทางศาสนามีความสำคัญ เนื่องจากท่านเป็นผู้กำหนดทิศทางและแนวทางการใช้ทรัพยากรทางศาสนาอย่างโปร่งใส รวมทั้งการดูแลให้การใช้ทรัพยากรเหล่านั้นไม่เบียดบังผลประโยชน์จากกิจกรรมทางศาสนา เช่น การใช้เงินบริจาคในการจัดกิจกรรมพระพุทธรูปศาสนาหรือการบูรณะองค์พระธาตุอย่างเหมาะสม

ด้านวัฒนธรรม การจัดสรรผลประโยชน์ทางวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมที่ช่วยให้วัฒนธรรมท้องถิ่นยังคงมีชีวิตชีวาและเป็นที่ยึดถือไปทั่ว ภายหลังจากการพัฒนาพระธาตุนาขาม ชุมชนสามารถจัดสรรผลประโยชน์ที่ได้จากการท่องเที่ยวและกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการฟื้นฟูและเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การจัดงานประเพณี การแสดงศิลปะพื้นบ้าน หรือการสืบสานการทอผ้าพื้นเมือง ซึ่งมีการจัดการขายสินค้าพื้นบ้านและของที่ระลึกจากการท่องเที่ยว บทบาทของผู้สนับสนุน เช่น ทายกทายิกา ในการจัดสรรผลประโยชน์ทางวัฒนธรรมคือการสนับสนุนการจัดกิจกรรมที่ช่วยอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งการดูแลจัดการรายได้จากการขายสินค้าหรือบริการที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณีและการท่องเที่ยว โดยรายได้เหล่านี้จะถูกนำไปใช้ในการพัฒนางานวัฒนธรรมให้ต่อเนื่อง และมีผลกระทบเชิงบวกต่อการฟื้นฟูอัตลักษณ์ท้องถิ่น

ด้านเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการพัฒนาพระธาตุนาขามส่วนใหญ่จะมาจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและวัฒนธรรมจะดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างจังหวัดเข้ามาเยี่ยมชม ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยเฉพาะจากการขายสินค้าพื้นบ้าน การให้บริการที่พัก หรือร้านอาหารท้องถิ่น ที่สำคัญเงินบริจาคให้กับวัด มีรายได้เพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมทางศาสนา การจัดสรรผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจจะต้องคำนึงถึงการกระจายรายได้ได้อย่างยุติธรรมในชุมชน การใช้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การปรับปรุงถนน การจัดบริการสำหรับนักท่องเที่ยว หรือการพัฒนาโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ชุมชน เช่น การศึกษาและสุขภาพ การมีส่วนร่วมของ เทศบาล หรือผู้ใหญ่บ้าน ในการจัดสรรผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจช่วยให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ทุกภาคส่วนของชุมชนอย่างเป็นธรรม

สรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขามในด้านการจัดสรรผลประโยชน์นั้นเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องหลายกลุ่ม ทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ โดยต้องมีการแบ่งปันผลประโยชน์ให้เกิดความเป็นธรรมและเหมาะสมต่อความต้องการของชุมชน การจัดสรรผลประโยชน์ไม่เพียงแต่จะช่วยให้งิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมสามารถดำเนินต่อไปได้ แต่ยังส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชน การพัฒนาพระธาตุนาขามจึงถือเป็นโครงการที่ไม่เพียงแต่ให้คุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรม แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของชุมชนในระยะยาว การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาพระธาตุนาขามจึงเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงทุกภาคส่วนและช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนในทุกด้านอย่างแท้จริง

4.4 วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม

ด้านเศรษฐกิจ

การติดตามและประเมินผลเป็นขั้นตอนสำคัญในการพัฒนาพระธาตุนาขาม เพราะเป็นกระบวนการที่ทำให้ชุมชนสามารถตรวจสอบความคืบหน้า วัดประสิทธิภาพของกิจกรรม และปรับปรุงแนวทางให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องหลายกลุ่มช่วยให้การติดตามประเมินผลมีความรอบด้านและยั่งยืน ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 15 ท่านได้ให้ข้อมูลสามารถวิเคราะห์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการติดตามและประเมินผล ได้ดังต่อไปนี้

พระสงฆ์ มีบทบาทในการติดตามและประเมินผลด้านศาสนา เช่น ตรวจสอบความเหมาะสมของการบูรณะองค์พระธาตุ การจัดกิจกรรมทางศาสนา และการใช้พื้นที่วัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ความเห็นและข้อเสนอแนะจากพระสงฆ์ช่วยให้การพัฒนาพระธาตุยังคงเอกลักษณ์และสอดคล้องกับหลักธรรม ทำให้กิจกรรมทางศาสนาเป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพ สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 5 กล่าวไว้สรุปว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการตรวจสอบและประเมินการบูรณะ และกิจกรรมทางศาสนา เพื่อให้การพัฒนาพระธาตุสอดคล้องกับหลักธรรมและคงเอกลักษณ์ของศาสนา

ผู้สนับสนุน เช่น ทายกทายิกา มีบทบาทในการประเมินประสิทธิภาพของกิจกรรมและการใช้ทรัพยากร เช่น ตรวจสอบการจัดงานบุญ การบริหารงบประมาณ หรือความสำเร็จของโครงการสร้างรายได้ การมีส่วนร่วมของทายกทายิกาช่วยให้ผลการติดตามสะท้อนถึงความต้องการของชุมชน และทำให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมถูกใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 10 กล่าวไว้สรุปว่า ทายกทายิกามีส่วนร่วมประเมินการจัดงานบุญและการใช้

ทรัพยากร เพื่อให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมถูกใช้ตรงตามความต้องการของชุมชนและเกิดประโยชน์สูงสุด

ผู้อำนวยการโรงเรียน คณะครู และนักเรียน มีบทบาทในการติดตามผลด้านวัฒนธรรมและการศึกษา เช่น ประเมินการมีส่วนร่วมของเยาวชนในกิจกรรมวัฒนธรรม การจัดนิทรรศการ และการเรียนรู้เกี่ยวกับพระธาตุ การติดตามและประเมินผลนี้ช่วยให้เยาวชนเข้าใจคุณค่าของศาสนาและวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม และช่วยให้กิจกรรมทางการศึกษามีประสิทธิภาพและเกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 12 กล่าวไว้สรุปว่า โรงเรียนติดตามและประเมินการมีส่วนร่วมของเยาวชนในกิจกรรมวัฒนธรรมและการเรียนรู้เกี่ยวกับพระธาตุ เพื่อให้การศึกษาเกิดผลลัพธ์ที่ยั่งยืน และเสริมคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรม

ด้านเทศบาลตำบล เช่น นายกเทศมนตรีและเจ้าหน้าที่เทศบาลมีบทบาทในการติดตามผลด้านโครงสร้างพื้นฐานและเศรษฐกิจ เช่น การประเมินความคืบหน้าการก่อสร้าง การบริหารจัดการนักท่องเที่ยว และผลกระทบทางเศรษฐกิจต่อชุมชน การมีส่วนร่วมของเทศบาลช่วยให้การจัดสรรทรัพยากรและการวางแผนปรับปรุงพื้นที่รอบพระธาตุมีความเหมาะสมและยั่งยืน สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 9 กล่าวไว้สรุปว่า เทศบาลติดตามความคืบหน้าด้านโครงสร้างพื้นฐานและการจัดการนักท่องเที่ยว เพื่อให้การพัฒนาพื้นที่รอบพระธาตุและการใช้ทรัพยากรเป็นไปอย่างเหมาะสมและยั่งยืน

ผู้ใหญ่บ้าน มีบทบาทสำคัญในการติดตามและประเมินผลด้านสังคม เช่น การประเมินความพึงพอใจของชาวบ้านต่อการพัฒนาพระธาตุ การสังเกตความร่วมมือของชุมชน และการแจ้งปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ การมีส่วนร่วมของผู้ใหญ่บ้านช่วยให้การติดตามเกิดความเป็นธรรมและทุกคนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเท่าเทียม สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 7 กล่าวไว้สรุปว่า ผู้ใหญ่บ้านติดตามความพึงพอใจและความร่วมมือของชุมชน เพื่อให้การพัฒนาพระธาตุเป็นธรรมและชาวบ้านได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียม

ประชาชนทั่วไป มีบทบาทในการสังเกตและให้ข้อมูลย้อนกลับ เช่น การเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดงาน การใช้พื้นที่ การแบ่งรายได้จากการท่องเที่ยว หรือความพึงพอใจต่อกิจกรรม การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยให้ผลการติดตามและประเมินผลสะท้อนมุมมองของชุมชนทั้งหมด ทำให้การพัฒนาเป็นไปตามความต้องการจริงและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อทุกฝ่าย สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านที่ 10 กล่าวไว้สรุปว่า ประชาชนให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดงานและการใช้พื้นที่ เพื่อให้การประเมินผลสะท้อนความต้องการจริงของชุมชนและนำไปสู่การพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

โดยสรุป การติดตามและประเมินผลโดยการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ทำให้พระธาตุนาขามสามารถพัฒนาอย่าง ยั่งยืนและสมดุล ผลการติดตามช่วยปรับปรุงกิจกรรมด้านศาสนา

ให้สอดคล้องกับหลักธรรม ส่งเสริมวัฒนธรรมให้ฟื้นฟูและสืบสานอย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด การมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนช่วยสร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น ทำให้พระธาตุนาขามเป็นศูนย์รวมศรัทธา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เข้มแข็งและยั่งยืน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการติดตามและประเมินผล ส่งผลต่อด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ วิเคราะห์ได้ดังนี้

ด้านศาสนา การติดตามและประเมินผลช่วยให้กิจกรรมทางศาสนาเป็นไปอย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับหลักธรรมของพุทธศาสนา พระสงฆ์เจ้าอาวาสมีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบการใช้ทรัพยากรทางศาสนา เช่น การบูรณะองค์พระธาตุ การจัดพิธีกรรม และการใช้เงินบริจาคให้เกิดประโยชน์สูงสุด การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการประเมินผลช่วยให้กิจกรรมทางศาสนายังคงเอกลักษณ์และต่อเนื่อง ส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความศรัทธาและร่วมมือกันรักษาพระธาตุ

ด้านวัฒนธรรม การติดตามและประเมินผลทำให้กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดงานประเพณีท้องถิ่น การแสดงศิลปวัฒนธรรม และการสืบสานภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทายกทายิกาและครูผู้สอนในพื้นที่มีบทบาทในการประเมินว่ากิจกรรมเหล่านี้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและเยาวชนหรือไม่ รวมถึงการตรวจสอบว่ารายได้จากการจัดกิจกรรมถูกนำไปใช้สนับสนุนการฟื้นฟูวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม การประเมินอย่างต่อเนื่องยังช่วยให้กิจกรรมทางวัฒนธรรมสามารถปรับปรุงและพัฒนาให้ทันสมัย แต่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

ด้านเศรษฐกิจ การติดตามและประเมินผลช่วยให้การจัดการรายได้จากการพัฒนาและท่องเที่ยวรอบพระธาตุเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ นายกเทศมนตรี ผู้ใหญ่บ้าน และประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้ทรัพยากรและผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น เช่น รายได้จากนักท่องเที่ยว การจัดตั้งร้านค้าหรือที่พัก และโครงการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการประเมินผลช่วยให้เกิดความโปร่งใส ลดความขัดแย้ง และทำให้รายได้กระจายไปสู่ชุมชนอย่างเท่าเทียม

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการติดตามและประเมินผลจึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การพัฒนาพระธาตุนาขามเกิดความยั่งยืน ทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ การประเมินผลอย่างต่อเนื่องช่วยให้กิจกรรมที่ดำเนินไปสามารถปรับปรุงและพัฒนาให้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งยังสร้างความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น ทำให้พระธาตุนาขามไม่เพียงเป็นศูนย์รวมศรัทธาและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สร้างคุณค่าร่วมให้กับชุมชนในระยะยาว

4.5 สรุป

พระธาตุนาขาม วัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9) ตั้งอยู่ในตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นศูนย์รวมศรัทธาและวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่น การพัฒนาพระธาตุไม่ใช่เพียงการบูรณะหรือปรับปรุงทางกายภาพเท่านั้น แต่เป็นโอกาสสำคัญให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และร่วมกระทำเพื่อให้เกิดการพัฒนาสอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตของผู้คน การมีส่วนร่วมนี้เกิดขึ้นในสี่ด้านสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติ การจัดสรรผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล

การมีส่วนร่วมในการวางแผนในการวางแผนการพัฒนาพระธาตุนาขาม พระสงฆ์ มีบทบาทสำคัญในการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดพื้นที่ปฏิบัติธรรม การกำหนดกิจกรรมทางศาสนา และการรักษาเอกลักษณ์ขององค์พระธาตุ เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปตามหลักพระพุทธศาสนา ประชาชนทั่วไปและผู้ร่วมก่อสร้างนั้นเป็นผู้สนับสนุนกิจกรรมและให้ความเห็นเกี่ยวกับการจัดงานบุญ การฟื้นฟูประเพณี และการบูรณะองค์พระธาตุ ซึ่งสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของในชุมชน ผู้อำนวยการโรงเรียนและคณะครูมีบทบาทในการบูรณาการพระธาตุและวัฒนธรรมเข้ากับการศึกษา โดยวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกทางวัฒนธรรม ผู้บริหารเทศบาลตำบลเน้นการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และการประชาสัมพันธ์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนชุมชนที่รู้จักปัญหาและความต้องการของคนในพื้นที่ สามารถระบุจุดเด่นเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของกลุ่มต่าง ๆ นี้ทำให้การวางแผนเกิดประโยชน์ทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การปฏิบัติจริงเป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้การวางแผนกลายเป็นผลงานที่เป็นรูปธรรม พระสงฆ์เป็นผู้นำด้านศาสนาโดยตรง โดยกำกับและร่วมในกิจกรรมทางศาสนา เช่น การบูรณะองค์พระธาตุ การจัดพิธีทำบุญและเวียนเทียน การสอนธรรมะให้ชุมชนและเยาวชน ทายกทายิกาและผู้สนับสนุนวัดมีบทบาทในการปรุงอาหาร จัดเครื่องสักการะ สนับสนุนกิจกรรมการแสดง และจัดตลาดชุมชนในช่วงงานประเพณี ครู นักเรียน และผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การเข้าร่วมบูรณะพระธาตุ การจัดนิทรรศการวัฒนธรรม การฟ้อนรำ ซึ่งช่วยให้เยาวชนเข้าใจและผูกพันกับศาสนาและวัฒนธรรม เทศบาลตำบลจัดระเบียบพื้นที่ พัฒนาสาธารณูปโภค จัดเส้นทางเดินชม และดูแลจุดบริการนักท่องเที่ยว ผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทำให้คนในหมู่บ้านร่วมแรงร่วมใจกันบูรณะพระธาตุ ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการลงมือปฏิบัติโดยตรง ตั้งแต่จัดสถานที่ ทำอาหาร ดูแลความสะอาด ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ จากการพัฒนาพระธาตุนาขาม มีความสำคัญ ต่อความเป็นธรรมและความยั่งยืนของการพัฒนา พระสงฆ์มีบทบาทในการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการ ใช้งบประมาณและรายได้เพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา ผู้สนับสนุน เช่น ทายกทายิกาและ ประชาชน ร่วมจัดกิจกรรมสร้างรายได้ เช่น งานบุญ การขายสินค้าพื้นบ้าน การขายดอกไม้ธูปเทียน โดยนำรายได้ไปสนับสนุนกิจกรรมศาสนาและวัฒนธรรม ผู้อำนวยการโรงเรียน สามารถนำ ผลประโยชน์ไปทำกิจกรรมสนับสนุนโครงการเรียนรู้ด้านศาสนาและวัฒนธรรม เทศบาลตำบลจัดสรร งบประมาณเพื่อพัฒนาสาธารณูปโภค จัดลานจอดรถและจุดบริการนักท่องเที่ยว ผู้ใหญ่บ้าน ประธานงานและตรวจสอบการจัดสรรให้เป็นธรรม ประชาชนทั่วไปเสนอแนวทางการใช้ประโยชน์และ ให้ข้อคิดเห็น ผลประโยชน์ทางศาสนาถูกใช้สนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาและการบูรณะพระธาตุ ด้าน วัฒนธรรม ถูกสนับสนุนผ่านการจัดงานประเพณี งานแสดงศิลปวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจเกิดจาก การจัดการรายได้และโครงการที่เป็นประโยชน์

การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการติดตามและประเมินผลเป็นกลไกสำคัญ เพื่อให้การพัฒนามีความยั่งยืน พระสงฆ์มีบทบาทติดตามด้านศาสนา ตรวจสอบความเหมาะสมของ การบูรณะองค์พระธาตุ การจัดกิจกรรมทางศาสนา ทายกทายิกาประเมินประสิทธิภาพของกิจกรรม และการใช้ทรัพยากร โรงเรียนติดตามผลด้านวัฒนธรรมและการศึกษา เทศบาลตำบลติดตาม ความคืบหน้าด้านโครงสร้างพื้นฐานและการจัดการนักท่องเที่ยว ผู้ใหญ่บ้านประเมินความพึงพอใจ ของชาวบ้านและความร่วมมือของชุมชน ประชาชนทั่วไปให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดงาน การใช้ พื้นที่ และการแบ่งรายได้ การติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่องช่วยให้กิจกรรมสามารถปรับปรุง และพัฒนา

ผลลัพธ์และประสิทธิผลการมีส่วนร่วมของชุมชนในทั้งสี่ด้านได้สร้างการพัฒนาแบบองค์รวม สำหรับพระธาตุนาขาม ด้านศาสนา พระธาตุคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน กิจกรรมทาง ศาสนาเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับหลักธรรมวินัย ส่งผลให้ชุมชนเกิดความศรัทธาและ ร่วมมือกันรักษาพระธาตุ ด้านวัฒนธรรม ประเพณีและศิลปกรรมท้องถิ่นถูกสืบสานอย่างต่อเนื่อง เยาวชนได้เรียนรู้อัตลักษณ์ท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม วัฒนธรรมอีสานยังคงมีชีวิตชีวาและเป็นที่ยึด จัก ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาพระธาตุดึงดูดนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ชาวบ้านมีรายได้จากการค้าขายสินค้า และบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม อาหารพื้นบ้าน สินค้าของที่ระลึก ให้บริการที่พักรับรายได้ยังถูกใช้สนับสนุนการบูรณะและดูแลพระธาตุอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขามถือเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยง ศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวมและยั่งยืน การร่วมมือในทั้งสี่ด้าน ตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติ การจัดสรรผลประโยชน์ ไปจนถึงการติดตามประเมินผล ไม่เพียงแต่ ช่วยให้การพัฒนามีประสิทธิภาพ แต่ยังสร้างรากฐานของความเข้มแข็ง ความรับผิดชอบร่วมกัน

และความยั่งยืนให้กับชุมชน พระธาตุนาขามจึงกลายเป็นมากกว่าศูนย์รวมศรัทธาเท่านั้น เป็น ศูนย์กลางของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการสืบสานสถาบันทางศาสนา อย่างแท้จริง

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) เพื่อศึกษาการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ และ 3) เพื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ จากตำรา บทความ วารสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังหัวข้อต่อไปนี้

- 5.1 สรุปผลการวิจัย
 - 5.2 อภิปรายผล
 - 5.3 ข้อเสนอแนะ
- มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ศึกษารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์ข้อมูลจากการทำวิจัยในทุกขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ สามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

5.1.1 แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม โดยประชาชนเข้ามามีบทบาทอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การตัดสินใจ การดำเนินงาน การเบิกจ่ายสิทธิประโยชน์ จนถึงการประเมินผลกระบวนการดังกล่าวประกอบด้วยสี่ขั้นตอนหลักที่สัมพันธ์กัน ขั้นตอนแรกคือการมีส่วนร่วมในการวางแผน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความสำเร็จ ประชาชนต้องการรับรู้และเพิ่มพูนความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาและโอกาสของชุมชน ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องเพียงพอ การวางแผนแบบมีส่วนร่วมนี้ส่งผลให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการและมีความผูกพันต่อความสำเร็จ ขั้นตอนที่สองคือการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและการตัดสินใจร่วมกันเมื่อเกิดปัญหาหรือสิ่งกีดขวาง เพื่อปรับเปลี่ยนแผนการให้เหมาะสมกับสถานการณ์จริงและแก้ไขข้อผิดพลาดได้ทันที่ ขั้นตอนที่สามคือการมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ ซึ่งเป็นจุดที่สำคัญต่อความเป็นธรรมและการรักษาความสามัคคี ผลประโยชน์อาจเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือจิตใจ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจเรื่องนี้ช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความพึงพอใจ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องใน

กิจกรรมอื่น ๆ ขั้นตอนสุดท้ายคือการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล ประชาชนต้องมีส่วนในการกำหนดเกณฑ์การประเมิน การติดตามและรวบรวมข้อมูล และนำผลการประเมินไปปรับปรุงแผนการรอบถัดไป ทำให้กระบวนการเป็นวัฏจักรต่อเนื่องที่ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาอย่างสม่ำเสมอสำหรับความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วมแบบพลวัต จำเป็นต้องมีการสนับสนุนจากระบบการบริหารจัดการที่เปิดกว้าง มีวิสัยทัศน์ยาวไกล และเต็มใจแบ่งปันอำนาจ รวมทั้งการเพิ่มประสิทธิภาพการสื่อสาร การกระจายอำนาจให้ระดับพื้นที่ และการสร้างความเชื่อมั่นระหว่างภาครัฐและประชาชน เมื่อปัจจัยเหล่านี้มารวมกัน ประชาชนจะกลายเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนและสังคม

5.1.2 การพัฒนาพระธาตุนาขาม

การพัฒนาด้านศาสนา พระธาตุเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาสำคัญในพระพุทธศาสนา ตัวแทนของพระรัตนตรัย เป็นศูนย์กลางการสักการะ เคารพและปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งปฏิบัติธรรมสำหรับผู้แสวงหาความสงบทางจิตใจ ในวันสำคัญทางศาสนา พระธาตุถูกใช้จัดกิจกรรมหลากหลาย ทำให้พระธาตุนาขามกลายเป็น “แหล่งบ่มเพาะจิตใจ” ของชุมชน ส่งเสริมความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และอนุรักษ์ศาสนา การพัฒนาด้านวัฒนธรรมพระธาตุนาขามเป็นศูนย์กลางของประเพณีท้องถิ่นที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน งานนมัสการประจำปีให้ผู้คนกลับมารวมตัว ประกอบพิธีกรรม ทำบุญตักบาตร และเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมต่าง ๆ ทำให้พระธาตุเป็น “แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม” รวบรวม อนุรักษ์ และถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นให้เยาวชนเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนความศรัทธา ความเป็นหนึ่งเดียวกัน และอัตลักษณ์ชุมชน การพัฒนาด้านเศรษฐกิจพระธาตุนาขามเป็น “แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนา” ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและผู้แสวงบุญ โดยเฉพาะในช่วงงานนมัสการและเทศกาลพุทธศาสนา สร้างโอกาสให้ชาวบ้านจำหน่ายอาหาร ของที่ระลึก ผ้าพื้นเมือง และบริการต่าง ๆ บางครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ยังส่งเสริมหัตถกรรมพื้นบ้าน และยังเปิดประตูให้เกิดอุตสาหกรรมบริการ กระจายรายได้ถึงครัวเรือน กลุ่มสตรี และผู้สูงอายุ พระธาตุยังเป็น “แหล่งเซ็ดหน้าชูตา” ที่ยกระดับมูลค่าสินค้าท้องถิ่นผ่านการใช้เป็นตราสัญลักษณ์ ทำให้ภาพรวม พระธาตุนาขามมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนตำบลนาขาม ด้านศาสนา เป็นศูนย์กลางการสักการะ เคารพและปฏิบัติธรรมหล่อหลอมจิตใจให้เกิดความสงบสุข ด้านวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางประเพณี แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรม และสัญลักษณ์อัตลักษณ์ชุมชน ช่วยอนุรักษ์และส่งต่อวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น ด้านเศรษฐกิจ เป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งสร้างรายได้ และแหล่งยกระดับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น พระธาตุนาขามจึงมีไม่เพียงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น แต่เป็น “หัวใจของการพัฒนาชุมชน” ที่สนับสนุนการเติบโตอย่างสมดุลและยั่งยืนในสามด้านพร้อมกัน

5.1.3 วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

พระธาตุนาขาม วัดโนนพองแก้ว (วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9) ตั้งอยู่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นศูนย์รวมศรัทธาและวัฒนธรรมที่สำคัญต่อชุมชนท้องถิ่น การพัฒนาพระธาตุจึงไม่ใช่แค่การบูรณะทางกายภาพ แต่เป็นโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้การพัฒนาสอดคล้องกับความต้องการของผู้คนการมีส่วนร่วมดังกล่าวเกิดขึ้นในสี่ด้านสำคัญ ได้แก่ การวางแผน การปฏิบัติ การจัดสรรผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล ในขั้นการวางแผน พระสงฆ์ ประชาชน ครู เทศบาล และผู้ใหญ่บ้านร่วมกำหนดแผนการพัฒนาตามหลักศาสนาและความต้องการชุมชน สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการ ในขั้นการปฏิบัติ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ร่วมแรงร่วมใจในการบูรณะพระธาตุ จัดกิจกรรมศาสนา ปูรงอาหาร จัดนิทรรศการวัฒนธรรม และให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ชั้นจัดสรรผลประโยชน์ ชุมชนร่วมตัดสินใจการใช้รายได้จากท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนกิจกรรมศาสนา วัฒนธรรม และพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น สุดท้าย การติดตามและประเมินผล กลุ่มต่าง ๆ ประเมินความสำเร็จด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เสนอแนะปรับปรุงเพื่อให้การพัฒนาสามารถพัฒนาต่อได้อย่างยั่งยืน ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมนี้สร้างการพัฒนาแบบองค์รวมสำหรับพระธาตุนาขาม ด้านศาสนา พระธาตุยังคงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน กิจกรรมศาสนาเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ด้านวัฒนธรรม ประเพณีและศิลปกรรมท้องถิ่นได้รับการสืบสานอย่างภาคภูมิใจ เยาวชนเรียนรู้อัตลักษณ์ท้องถิ่น ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาพระธาตุเพิ่มรายได้ให้ชาวบ้านจากการค้าขายสินค้าและบริการท่องเที่ยวเชิงศาสนา การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขามถือเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวมและยั่งยืน การร่วมมือในทั้งสี่ด้าน ตั้งแต่การวางแผน ปฏิบัติ จัดสรรผลประโยชน์ ไปจนถึงการติดตามประเมินผล ไม่เพียงสร้างประสิทธิภาพต่อการพัฒนา แต่ยังสร้างความเข้มแข็ง ความรับผิดชอบร่วมกัน และความยั่งยืนให้กับชุมชน ทำให้พระธาตุนาขามกลายเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการสืบสานสถาบันทางศาสนาอย่างแท้จริง

5.2 อภิปรายผล

การพัฒนาพระธาตุนาขามในตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ แหล่งศรัทธาแห่งนี้ไม่เพียงแต่เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาพระธาตุให้มีความมั่นคงและยั่งยืนจึงจำเป็นต้องอาศัยพลังของคนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเหมาะสมในทุกขั้นตอน ทั้งด้านการคิด การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ ไปจนถึงการติดตามประเมินผล

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยสะท้อนให้เห็นระดับและรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรืออุปสรรคของการพัฒนา จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

5.2.1 การมีส่วนร่วมในการวางแผนด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนพัฒนาพระธาตุนาขามเป็นกลไกสำคัญที่เชื่อมโยงศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ให้เกิดการพัฒนารวมกัน ชุมชนสามารถรักษาเอกลักษณ์ของศาสนา สืบสานวัฒนธรรม และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจควบคู่กันไป การร่วมมือในกระบวนการวางแผนจึงไม่ใช่เพียงการตัดสินใจเชิงโครงสร้าง แต่เป็นการสร้างรากฐานของความเข้มแข็งและความยั่งยืนให้กับชุมชนและมรดกแห่งพระธาตุนาขาม

ผลการอภิปรายดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ ทะเนงคักดี คุ่มไชน้ำ (2540) และ สนธยา พลศรี (2547) ในเรื่องการยึดประชาชนเป็นศูนย์กลางและการมีส่วนร่วมในทุกระดับ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพรหมเวที (2561) และ ฐิติวรรณ สิ้นธุ์นอก และคณะ (2563) ที่ชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนและสถาบันทางศาสนาเป็นกลไกสำคัญในการบูรณาการมิติด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับมรดกทางท้องถิ่น

5.2.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

ประเด็นด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิบัติจริงเพื่อพัฒนาพระธาตุนาขาม พบว่าการมีส่วนร่วมใน “ขั้นตอนการปฏิบัติจริง” เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนารวมกัน ทั้งในมิติทางศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยหลายประการ ดังนี้: การมีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ: การที่ชุมชนได้ร่วมลงมือปฏิบัติงานจริงในการพัฒนาพระธาตุนาขาม สอดคล้องกับแนวคิดของ ทะเนงคักดี คุ่มไชน้ำ (2558, 2560) และ สนธยา พลศรี (2558) ที่ระบุว่า หัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชน คือ การให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในขั้นตอนการปฏิบัติและการลงมือทำ เพื่อปลูกฝังความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) และสอดคล้องกับ สมยศ ศรีเกต (2564) ในระดับ “การร่วมมือ” (Collaboration) ที่ประชาชนและหน่วยงานทำงานร่วมกัน จนนำไปสู่การเสริมสร้างอำนาจของชุมชนอย่างแท้จริง

การบูรณาการมิติศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ: การพัฒนาที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางศาสนา สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจควบคู่กันไปใน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพรหมเวที (2561) ที่พบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม จะส่งผลดีที่เป็นประโยชน์ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและเชิงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ฐิติวรรณ สิ้นธุ์นอก และคณะ (2563) ที่ชี้ให้เห็นว่าวัดและเครือข่ายพระสงฆ์สามารถเป็น

แกนกลางในการเชื่อมโยงการพัฒนาด้านวัตถุ จิตใจ และเศรษฐกิจของชุมชนเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

5.2.3 การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ในด้านการจัดสรรผลประโยชน์นั้น เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องหลายกลุ่ม ทั้งด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ โดยต้องมีการแบ่งปันผลประโยชน์ให้เกิดความเป็นธรรมและเหมาะสมต่อความต้องการของชุมชน การจัดสรรผลประโยชน์ไม่เพียงแต่จะช่วยให้กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมสามารถดำเนินต่อไปได้ แต่ยังส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจของชุมชน การพัฒนาพระธาตุนาขามจึงถือเป็นโครงการที่ไม่เพียงแต่ให้คุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรม แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของชุมชนในระยะยาว การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาพระธาตุนาขาม จึงเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงทุกภาคส่วนและช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนในทุกด้านอย่างแท้จริง

ผลการศึกษาในด้านการจัดสรรผลประโยชน์สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพรหมเวที (2561) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์อย่างเสมอภาค ทั้งในเชิงเศรษฐกิจและวิถีชีวิต เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม เช่นเดียวกับแนวคิดของ วิद्या เทียงธรรม และคณะ (2554) และ สนธยา พลศรี (2558) ที่ย้ำว่าการมีส่วนร่วมรับผลของการพัฒนา คือ หัวใจหลักที่ทำให้โครงการนั้นตอบโจทย์ชุมชน นอกจากนี้ การเชื่อมโยงมิติศาสนาเข้ากับเศรษฐกิจยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฐิติวรธรณ สิ้นธุ์นอก และคณะ (2563) ที่ชี้ให้เห็นว่าสถาบันทางศาสนา (วัด/พระสงฆ์) มีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางการพัฒนาที่สร้างสมดุลระหว่างวัฒนธรรมและ ปากท้องของประชาชนในระยะยาว

5.2.4 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการติดตามและประเมินผลจึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การพัฒนาพระธาตุนาขามเกิดความยั่งยืน ทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ การประเมินผลอย่างต่อเนื่องช่วยให้กิจกรรมที่ดำเนินไปสามารถปรับปรุงและพัฒนาให้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งยังสร้างความรับผิดชอบร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่น ทำให้พระธาตุนาขามไม่เพียงเป็นศูนย์รวมศรัทธาและวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สร้างคุณค่าร่วมให้กับชุมชนในระยะยาว

ในด้านการติดตามและประเมินผล ผลการศึกษาพบว่าการที่ชุมชนมีส่วนร่วมตรวจสอบและประเมินการดำเนินงานส่งผลให้เกิดความโปร่งใสและความรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด

ของ ทะนงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2550) และ สนธยา พลศรี (2558) ที่ชี้ให้เห็นว่าการร่วมประเพณีผลเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความยั่งยืนให้กับโครงการพัฒนา อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระพรหมเวที (2561) ที่เน้นย้ำถึงวัฏจักรการมีส่วนร่วมในขั้นการตรวจสอบและประเมินความสำเร็จเพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นอกจากนี้ การประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับปรุงงานยังสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของ จีรวงศ์ ตูลาวัดนามกุล และคณะ (2567) ที่ให้ความสำคัญกับความโปร่งใสและการชี้แจงผลการดำเนินงานต่อสาธารณะ เพื่อให้พระธาตุนาขามเป็นศูนย์กลางที่สร้างคุณค่าร่วมให้กับชุมชนทั้งในมิติทางจิตใจและเศรษฐกิจอย่างแท้จริง"

5.3 ข้อเสนอแนะ

สำหรับงานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” มีข้อเสนอแนะได้ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาพระธาตุนาขามแบบบูรณาการ ประกอบด้วยผู้นำชุมชน วัด กลุ่มท่องเที่ยว ภาคเอกชน และประชาชน เพื่อเป็นกลไกกลางในการวางแผน ตัดสินใจ และขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สร้างช่องทางการมีส่วนร่วมหลากหลายรูปแบบ เช่น เวทีประชาคม รับฟังความคิดเห็นออนไลน์ กล้องรับฟังข้อเสนอ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มประชากรมีส่วนร่วมตามความสะดวก

เสริมบทบาทเยาวชนและกลุ่มอาชีพในท้องถิ่น โดยสนับสนุนกิจกรรมจิตอาสา การนำเสนอไอเดีย และโครงการที่เชื่อมโยงวัฒนธรรมกับนวัตกรรม เพื่อสร้างการสืบทอดและความเป็นเจ้าของร่วมของคนรุ่นใหม่

2. ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ทางศาสนาและวัฒนธรรม

กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพระธาตุนาขามระยะยาว ให้เป็นแผนแม่บทร่วมกันระหว่าง วัด ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อรักษาเอกลักษณ์วัฒนธรรม ศิลปกรรม และประเพณีที่เกี่ยวข้อง

จัดทำระบบดูแลรักษาพื้นที่ศาสนาแบบมีส่วนร่วม เช่น เวิร์กความสะอาด การดูแลภูมิทัศน์ การบูรณะโบราณสถาน โดยเปิดให้ประชาชนมีบทบาททั้งฝ่ายแรงงาน ความคิด และทรัพยากร

ส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าทางวัฒนธรรม ผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงศาสนา ไปสเตอร์ความรู้ นิทรรศการ หรือหลักสูตรชุมชน เพื่อสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของพระธาตุในฐานะมรดกของชุมชน

3. ด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวบนฐานชุมชน

พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาให้เชื่อมโยงวิถีชุมชน เช่น เส้นทางท่องเที่ยว วัฒนธรรมท้องถิ่น การจำหน่ายสินค้า OTOP การสาธิตภูมิปัญญาชุมชน เพื่อสร้างรายได้ควบคู่การอนุรักษ์

จัดตั้งกองทุนพัฒนาพระธาตุนาขาม เพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน สนับสนุนกิจกรรมชุมชน และให้เกิดความโปร่งใสด้านรายรับ-รายจ่ายจากการจัดงานต่าง ๆ

พัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวระดับตำบลและอำเภอ เพื่อเชื่อมโยงพระธาตุนาขามกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นในพื้นที่ เพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจและสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการทบทวนครั้งต่อไป

จากการศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ข้อเสนอแนะสำหรับการทบทวนครั้งต่อไปควรครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้การศึกษาในอนาคตมีความสมบูรณ์และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น ดังนี้

1. ระดับและปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรอบพระธาตุนาขาม
2. รูปแบบการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ของพระธาตุนาขามบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. บทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพื้นที่ศาสนสถาน
4. การใช้สื่อดิจิทัลในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาพระธาตุนาขาม
5. การพัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนของชุมชนในการจัดกิจกรรมประเพณีและการอนุรักษ์พระธาตุนาขาม

บรรณานุกรม

1. พระไตรปิฎก

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539. เล่มที่ 10, 11, 16, 20, 23, 30, 62, 70.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

2. หนังสือ

จินตวิโรจน์ เกษมสุข. (2557). หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: บริษัทแอคทีฟพริ้นท์ จำกัด.

ชัย ภูโยธิน. (2553). หน้าที่พลเมืองและการดำเนินชีวิตในสังคม, กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2559). การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่สมดุล. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

ชาติชาย มุกสง. (2548). ธรรมนูญการเมืองแบบมีส่วนร่วมของผู้บริโภค: ศึกษากรณีกลุ่มผู้บริโภคสี่แยกสวนป่า อำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช. นนทบุรี: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมชนกนาถ. (2503). ตำนานพระพุทธเจดีย์. พระนคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิwap.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2551). การมีส่วนร่วม: แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ. เอกสารประกอบการศึกษาดูงานของคณะกรรมการพัฒนาการเมืองและการมีส่วนร่วมของประชาชน วุฒิสภา. 17 มิถุนายน 2551. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

ทองศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ. (2558). การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติการ. กรุงเทพฯ: บริษัทการพิมพ์.

ทะนงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ. (2560). หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ธนิต อยู่โพธิ์. (2524). ตำนานพระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพฯ: มิตรสยาม.

น. ณ ปากน้ำ. (2538). สยามศิลป์ จิตรกรรมและสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

นริศรานุกัตติวงศ์. (2505). สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ สารานุกรมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ สารานุกรมเล่มที่ 15. กรุงเทพฯ: ศุภสภา.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ปรัชญา เวสารัชช์. (2528). การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปลาย บุรพาทิต. (2551). พระบรมธาตุและวัดถุมงคล. กรุงเทพฯ: มิตรสัมพันธ์.
- ปัญญา เทพสิงห์. (2548). ศิลปะเอเชีย. กรุงเทพฯ: บริษัทแอกทีฟพริ้นท์จำกัด.
- ปิยะนุช เงินคล้าย. (2545). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พีชนี เชาจรรยา และคณะ. (2541). แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พัทธา สายหู. (2529). กลไกของสังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภัสวาลี นิติเกษตรสุนทร. (2564). กระบวนการและบริบทในการสื่อสาร. พิมพ์ครั้งที่ ๗. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- แมนมาส ขวลิต. (2564). เอกสารการสอนชุดวิชาการสื่อสาร หน่วยที่ 1-8 สาขาวิชาศิลปศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 8. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580, ราชกิจจานุเบกษา, (2561, 13 ตุลาคม).
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพฯ: บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน).
- วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์ 9 (วัดโนนพองแก้ว). (2558). ปฏิปทาพระธรรมเทศนาพระอัครมุนีธรรมฐาน. กางสนธิ์: ดวงแก้ว.
- วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์. (2542). ทฤษฎีการสื่อสาร. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- วิณา เทียงธรรม, สุนีย์ ละกาบั้น และ อาภาพร เผ่าวัฒนา. (2554). การพัฒนาศักยภาพชุมชน: แนวคิด และการประยุกต์ใช้. กรุงเทพฯ: แดเน็กซ์ อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น.
- ศ. ธรรมรัตน์. (2551). พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์. กรุงเทพฯ: มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค.
- ศุภรัศมี ฐิติกุลเจริญ. (2564). ทฤษฎีการสื่อสาร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2558). วัดระดับการบริหารจัดการที่ดี. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี: พิมพ์ดี.
- สมยศ นาวิการ. (2547). การบริหารโดยวัดอุปสรรค. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- สมศักดิ์ คงเที่ยง. (2543). หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมหมาย เปรมจิตต์. (2524). พระเจดีย์ในล้านนาไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมาน รังสิโยภุชญา. (2543). การบริหารราชการไทย อดีต ปัจจุบัน และอนาคต. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

สันติ เล็กสุขุม. (2552). เจดีย์: ความเป็นมาและศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี. (2543). หลักสูตรการพัฒนาบุคลากรเพื่อสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี. สิงห์บุรี: สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี.

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2543). รายงานประจำปี 2541-2543. กรุงเทพฯ: สำนักคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). คู่มือตัวชี้วัดผลลัพธ์การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนด้วยการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). รายงานประจำปี 2565. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สุภัทรดิศ ดิศกุล. (2528). ม.จ.ศิลป์ในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

สุภาวค์ จันทวานิช. (2542). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิทย์ ชันหาโรจน์. (2545). การประเมินแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: กรมประชาสัมพันธ์.

เสนอ นิลเดช. (2526). ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

เสนาะ ตีเยาว์. (2546). หลักการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อภิชัย พันธเสน. (2552). แนวคิด ทฤษฎี และภาพรวมของการพัฒนา. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง.

อรทัย ก๊กผล. (2552). คู่คิดคู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: จรัญสนิทวงศ์การพิมพ์.

3. ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

เขมราษฎร์ ชัมภรัตน์. (2546). การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของสมาชิกภาพองค์การบริหาร.

ชาติชาย มุกสง. (2548). ธรรมภิบาล: การเมืองแบบมีส่วนร่วมของผู้บริโภค: ศึกษากรณีกลุ่มผู้บริโภคสี่แยกสวนป่า อำเภอบางขัน จังหวัดนครศรีธรรมราช. นนทบุรี: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.

ฐิติวรรณ สิ้นธุ์นอก บุญส่ง สิ้นธุ์นอก ธวัชหทัย สิ้นธุ์นอก และคณะ (2563). การมีส่วนร่วมและเสริมสร้างเครือข่ายของพระสงฆ์กับการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษในพื้นที่ชายแดน จังหวัดหนองคาย. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ณรงค์ วารีชล, (2550). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาเทศบาลคู่ “เมืองน่าอยู่: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี. ปัญหาพิเศษรัฐ

- ประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป, วิทยาลัย การบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ณรงค์ วารีชล. (2550). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาเทศบาลสู่ “เมืองน่าอยู่: กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ทานตะวัน อินทร์จันทร์. (2546). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อยในเขตเทศบาลเมืองลำพูน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญส่ง แก้วอินทร์. (2546). การมีส่วนร่วมในการบริหารของคณะกรรมการสถานศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏราชชนินทร์.
- ประภาพร ศรีสถิตธรรม. (2543). “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม: ศึกษาเฉพาะกรณีของชุมชนในเขตเทศบาลนคร จังหวัดนครราชสีมา.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปรีดา เจษฎารางกุล. (2550). การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลเมืองคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี. การศึกษาอิสระรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาการปกครองท้องถิ่น, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระกฤตพจน์ สุทธิจิตโต. (2546). บทบาทเจ้าอาวาสที่มีต่อการพัฒนาสังคม: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมเวที (สุเทพ ผุสฺสมโม). (2561). กระบวนการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบรรพต กิตติปัญญา (กันหา). (2564). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลสาริกา อำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก. ปริญญารัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมชาย ธีรปภาโส. (บุญเกลี้ยง). (2546). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิบูลย์ ลีมพานิช. (2549). อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ยุพิน ระพีพันธุ์. (2544). ความรู้ ทัศนคติและการจัดการที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจำแนกประเภทมูลฝอยที่ใช้ในชีวิตประจำวันก่อนทิ้งในเขตเทศบาลเมืองพนัส อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชุมชน, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมาน รังสิโยภุชฎี. (2543). การบริหารราชการไทย: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- สุวิทย์ เลิศวิมลศักดิ์. (2551). แบบโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมของพุทธเจดีย์ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เสนาะ ตีเยาว์. (2546). หลักการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อนงค์ พัฒนจักร. (2535). การมีส่วนร่วมของสตรีในการจัดการทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาหมู่บ้านห้วยม่วง จังหวัดขอนแก่น. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาพัฒนาชุมชน, สาขาการปกครองท้องถิ่น, วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อรพรรณนา ภมรสวรรณ. (2544). การมีส่วนร่วมของสมาชิกนิคมในการจัดการ นิคมสร้างตนเองเพื่อการพึ่งตนเอง: ศึกษากรณีสร้างตนเองภาคใต้ตามแผนถนอมสภาพนิคม. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- 4. วารสาร**
- คำนึ่ง สิงห์เอี่ยม. (2560). รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักธรรมาภิบาลการบริหารจัดการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดภูเก็ต. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, 13 (1). 60-72.
- จิรวรงค์ ตูลาวัดนากุล ไพศาล พากเพียร และประสิทธิ์ กุลบุญญา. (2567). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนเขตองค์การบริหารส่วนตำบลหนองไข่นกอำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 9(2), 1843-1858.
- จุฑารัตน์ ชมพันธุ์. (2555). การวิเคราะห์หลัก การวิเคราะห์หลัก “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ใน “The Public Participation Handbook: Making Better Decisions through Citizen Involvement” ในบริบทประเทศไทย”. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม. 8 (1), 32-48.
- เจริญ ภัสระ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของรัฐ.” วารสารสมาคมรัฐประศาสนศาสตร์แห่งประเทศไทย, พฤษภาคม 2540, 11-14.
- ประภาศ ปานเจียง. ยุวัลดา ชูรัช และ ฉัตรจงกล ตูลนิษกะ. (2561). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษา ชุมชนบ้านพรุ เขต 2 ตำบลบ้านพรุ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา”. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมหาดใหญ่วิชาการ

ระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 9 “The 9th Hatyai National and International Conference” วันที่ 20-21 กรกฎาคม 2561, (สงขลา : มหาวิทยาลัยหาดใหญ่), 120-132.
 ภูริวัจน์ ภูณยุฒิปรีดา. (2563). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน: แนวคิด หลักการและการส่งเสริม. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 5 (2). 384-385.

ฤทธิ์มะหันทน์ ว. (2024). สถูปเจดีย์สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา. วารสารนวัตพุทธศาสตร์, 3(2), 46-55.

วนิดา แสงสารพันธุ์. (2558). การบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล. วารสารนักรบริหาร. 21 (3). 30-42.

สุพัตรา ยอดสุรางค์. (2562). แนวคิดว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 14 (1), 122-132.

5. ภาษาอังกฤษ

Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. Journal of the American Institute of Planners, 35(4), 216–224.

Barbara Kelleman, 1984, Leadership as A Political Act in Leadership Multidisciplinary Perspectives, (New Jersey: Prentice-Hall, 1984).

Frankin Covey, 1999, The Four Roles Leadership, (USA: Frankin Covey Co. Ltd., 1999).

International Association of Participation - IAP2. (2006). Planing for Effective Public Participation. The International Association for Public Participation.

6. เว็บไซต์

กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร, “การมีส่วนร่วมของประชาชน”, <<http://www.moph.go.th>>, กรกฎาคม 2568.

กลุ่มพัฒนาระบบบริหาร, “การมีส่วนร่วมของประชาชน”, <<http://www.moph.go.th>>, กรกฎาคม 2568.

ก๊อกก๊อกนิวส์ KokkokNews. (2565). “พาเที่ยวชมพญานาคที่บ้านนาขาม ต.นาขาม อ.ภูฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์” <<https://www.youtube.com/watch?v=CTA3TcyiNK4>>, ตุลาคม 2565.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (2547, หน้า 1) ออนไลน์ <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14214> <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14214> พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย.

มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์. (2564). “รองอธิการบดีม.กาฬสินธุ์ ร่วมพิธีเปิดกิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมบุญประเพณีสักการะพระธาตุนาขาม อ.ภูฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ และการเสวนาภาคีเครือข่ายปตท. ประจำปี พ.ศ. 2564”, <<https://th.ksu.ac.th/archives/28667>>, เมษายน 2564.

ลุงไว.“พระธาตุนาขาม อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์”

<<https://www.youtube.com/watch?v=CTA3TcyiNK4>>, มีนาคม 2563.

ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, (2559). “พระธาตุนาขาม วัดป่าธรรมนิมิตโพธิ์เก้า
อำเภอกุฉินารายณ์จังหวัดกาฬสินธุ์” <<http://www.mculture.in.th/album/138651/>>
, มีนาคม 2559.

สมยศ ศรีเกต. (2564). การมีส่วนร่วมทางการเมืองตามรัฐธรรมนูญของประชาชน, เข้าถึงได้จาก
https://www.parliament.go.th.wtewt_dl_link.

สำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์, (2566). “พระธาตุนาขาม”, <<https://www.kalasin-ao.go.th>>,
ตุลาคม 2566.

เสรี พงศ์พิศ, “การมีส่วนร่วมของประชาชน”, <<http://www.phongphit.com>>, กรกฎาคม 2561.

This is Mendeley biography

บุคลากรกรม

1. พระครูสิริวิริยคุณ
ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอภูผินารายณ์ (ธรรมยุต)
สัมภาษณ์ 19 พฤศจิกายน 2568
2. เจ้าอธิการศักดิ์สกล เขมวโร
ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลสามขา (ธรรมยุต)
สัมภาษณ์ 19 พฤศจิกายน 2568
3. พระครูวรธรรมสโมธาน
ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดโนนพองแก้ว
สัมภาษณ์ 19 พฤศจิกายน 2568
4. พระอุทัย ปญญาโร
ตำแหน่ง คณะกรรมการบริหารพระธาตุและพระผู้ร่วมสร้างพระธาตุ
สัมภาษณ์ 20 พฤศจิกายน 2568
5. พระสุเทพ จนทโชโต วัดโนนพองแก้ว
ตำแหน่ง คณะกรรมการบริหารพระธาตุ
สัมภาษณ์ 20 พฤศจิกายน 2568
6. นายพิศณุ งามดี
ตำแหน่ง นายกเทศมนตรีตำบลนาขาม
สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2568
7. นายทองแดง เสโคตร กำนันตำบลนาขาม
ตำแหน่ง กำนันตำบลนาขาม
สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2568
8. นายบุญมี พิสมัย
ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านโนนพองแก้ว หมู่ 3
สัมภาษณ์ 21 พฤศจิกายน 2568
9. นายบุญนาค ศรีสาคร
ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านนาขาม หมู่ 2
สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2568

10. นายไชยา จิตโสภา

ตำแหน่ง ผู้ใหญ่บ้านนาขาม หมู่ 15

สัมภาษณ์ 22 พฤศจิกายน 2568

11. นายขุนทอง ศรีสุข

ตำแหน่ง อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านสุขเจริญ

สัมภาษณ์ 1 ธันวาคม 2568

12. นางสาวเรียมลักษณ์ จิตทวี

ตำแหน่ง ข้าราชการครูชำนาญ

สัมภาษณ์ 1 ธันวาคม 2568

13. นางอุบล จุฑาผิว

ตำแหน่ง ทายิกา

สัมภาษณ์ 1 ธันวาคม 2568

14. นายสมัย จงขุนทอง

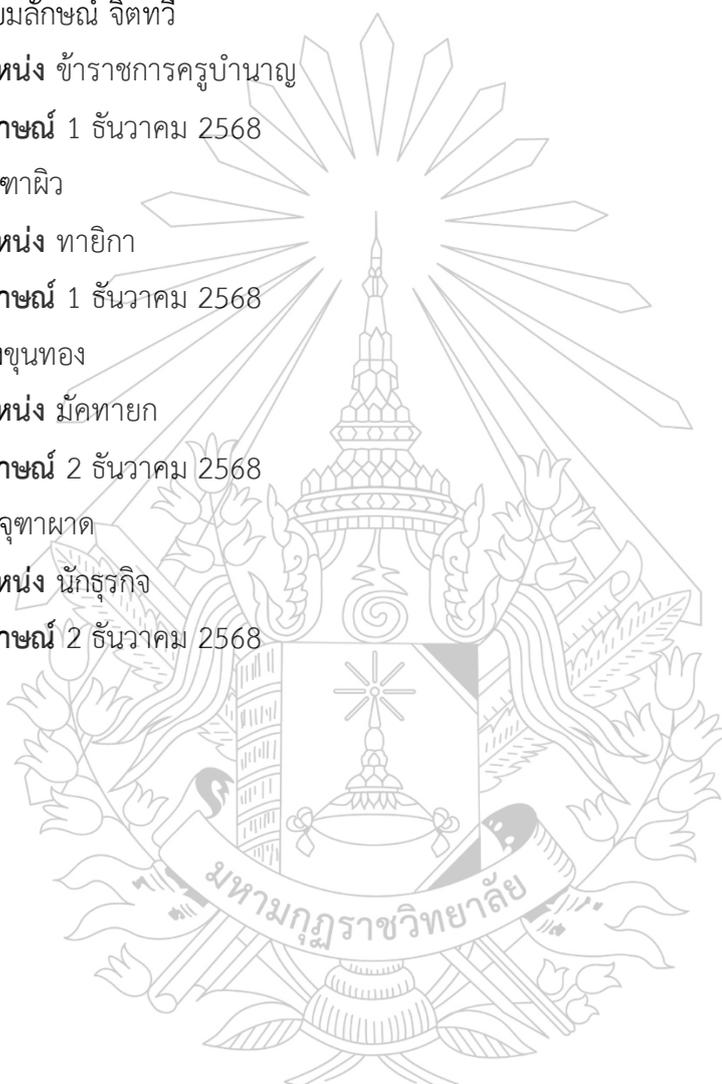
ตำแหน่ง มัคทายก

สัมภาษณ์ 2 ธันวาคม 2568

15. นางสดศรี จุฑาผาด

ตำแหน่ง นักธุรกิจ

สัมภาษณ์ 2 ธันวาคม 2568

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

1) พระมหาสมบัติ คุณโสโก ดร.

การศึกษา

Ph.D. Philosophy

M.A. Indian Philosophy and Religion

ปรัชญา

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

2) พระพจนันท์ อภิวัตมโน ดร.

การศึกษา

ปร.ด.(ปรัชญาและศาสนาตะวันออก)

พร.ม.(ปรัชญา)

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

3) ดร.แสงอาทิตย์ ไทยมิตร

การศึกษา

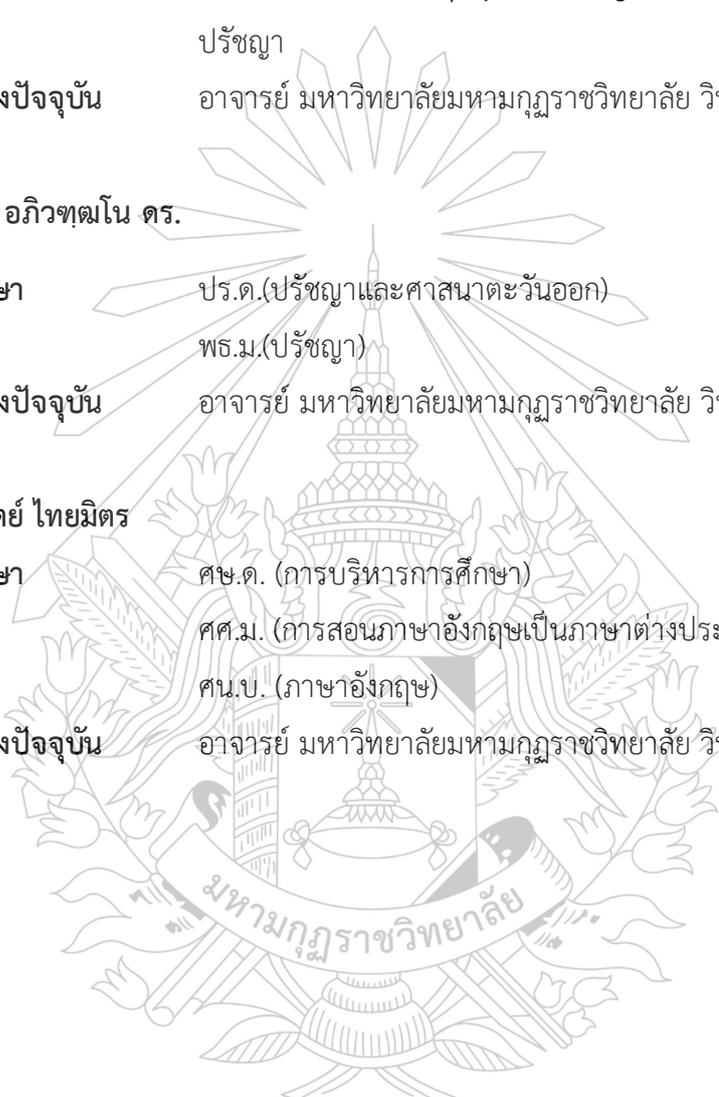
ศษ.ด. (การบริหารการศึกษา)

ศศ.ม. (การสอนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศ)

ศน.บ. (ภาษาอังกฤษ)

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงานมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร. ๐๔๓ ๒๔๑๘๕๕

ที่ อว. ๗๙๑๔/๖๐๕๒๐ วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน พระมหาสมบัติ คุณเสโก, ดร.

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธีรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูพาน จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของเครื่องมือการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการศึกษาต่อไป

ในการนี้ เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็น อย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือวิจัยของนักศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระสุธีวีธีธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

นางสาวแก้ว

นางสาวแก้ว

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน... มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร. ๐๔๓ ๒๔๑๘๕๙

ที่... อว.๗๙๑๔/ว๑๕๒๐

วันที่... ๒ ตุลาคม ๒๕๖๘

เรื่อง... ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เรียน พระพจน์ท์ อภิวัฒน์, ดร.

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูพาน จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของเครื่องมือการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการศึกษาต่อไป

ในการนี้ เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็น อย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือวิจัยของนักศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระสุธีวัชรธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

มหามกุฏราชวิทยาลัย

ยื่นต่อตรวจเช็คเอกสารพิจารณา
พระพจน์ท์ อภิวัฒน์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน โทร. ๐๔๓ ๒๔๑๘๕๕

ที่ อว ๗๙๑๔/ว๐๕๒๐

วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ดร.แสงอาทิตย์ ไทยมิตร

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบและพิจารณาเนื้อหาของเครื่องมือการวิจัยก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการศึกษาต่อไป

ในการนี้ เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็น อย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบและพิจารณาเครื่องมือวิจัยของนักศึกษา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระสุธีวีชิรธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สินธุ์ ธิรญาโณ/ดร.น.

(ดร.ทศพลจาทย์ ไทยมิตร)

ภาคผนวก ค
แบบสัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์
จังหวัดกาฬสินธุ์

.....

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

แบบสัมภาษณ์ แบ่งรายละเอียดเป็น 6 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

ตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

ตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

ตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

ตอนที่ 6 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อ-นามสกุล (ฉายา)
2. อายุ ปี ตำแหน่ง.....
3. สถานะในชุมชน
 - พระภิกษุ / เจ้าอาวาส / ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
 - ชาวบ้าน / ผู้นำชุมชน / ผู้สูงอายุ / เยาวชน
4. ระยะเวลาที่พำนักหรืออาศัยอยู่ในพื้นที่
5. หน่วยงานหรือกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพระธาตุนาขาม (ถ้ามี)

ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

- 2.1 ท่านมีแนวคิดและมีส่วนร่วมในการวางแผนด้านศาสนา อย่างไร?
- 2.2 ท่านมีแนวคิดและมีส่วนร่วมในการวางแผนด้านวัฒนธรรม อย่างไร?
- 2.3 ท่านมีแนวคิดและมีส่วนร่วมในการวางแผนด้านเศรษฐกิจ อย่างไร?

ตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

- 3.1 ท่านมีแนวคิดและมีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้านศาสนา อย่างไร?
- 3.2 ท่านมีแนวคิดและมีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้านวัฒนธรรม อย่างไร?
- 3.3 ท่านมีแนวคิดและมีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้านเศรษฐกิจ อย่างไร?

ตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

- 4.1 ท่านมีแนวคิดและมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ด้านศาสนา อย่างไร?
- 4.2 ท่านมีแนวคิดและมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ด้านวัฒนธรรม อย่างไร?
- 4.3 ท่านมีแนวคิดและมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ อย่างไร?

ตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจ

- 5.1 ท่านมีแนวคิดและมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลด้านศาสนา อย่างไร?
- 5.2 ท่านมีแนวคิดและมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลด้านวัฒนธรรม อย่างไร?
- 5.3 ท่านมีแนวคิดและมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลด้านเศรษฐกิจ อย่างไร?

ตอนที่ 6 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

- 6.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
- 6.2 อื่น ๆ

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....วัน/เดือน/ปี.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๙/๒๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๙๒-๒๙๘-๙๙๙, ๐๙๒-๒๙๒-๓๘๖

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เรียน พระครูสิริวิริยคุณ

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

(พระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

สัมภาษณ์แล้ว

พระครูวุฒิชัยธรรมสาร
(พระครูวุฒิชัยธรรมสาร)

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๔๑๔๙๕
ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๗/๓๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๔๓-๒๔๑-๕๘๘, ๐๔๓-๒๔๑-๓๘๖

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เรียน เจ้าอธิการศักดิ์สกุล เขมวโร

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธีรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

(พระสุธีวรธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติกรแทนอธิการบดี

ยินดีให้สัมภาษณ์
เจ้าอธิการศักดิ์สกุล เขมวโร
(เจ้าอธิการศักดิ์สกุล เขมวโร)

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๔๑๔๙๕
ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธีรญาโณ (ขจรจิตร)

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๗/๑๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๔๓-๒๕๑-๕๕๕๕, ๐๔๓-๒๕๒-๓๘๖

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เรียน พระครูวรธรรมสโมธาน

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิชรรมวล, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

(พระสุวิเชียรธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ฉันได้ให้สัมภาษณ์
พระครูวรธรรมสโมธาน.
(พระครูวรธรรมสโมธาน)

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๕๑๔๕๕
ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๙/๓๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๙๓-๒๕๑-๕๘๘, ๐๙๓-๒๕๒-๓๘๖

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เรียน พระอุทัย ปณญารโ

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิชรรมสาร, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

(พระสุธีวชิรธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

พินิติ ๓๓๐๒๒๕๓๖๓๖๓

พระอุทัย ปณญารโ

(พระอุทัย ปณญารโ)

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๕๑๔๙๕
ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๗/๗๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๔๓-๒๑๔๑-๑๑๑๑, ๐๔๓-๒๑๖๒-๓๓๖๒

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เรียน พระสุเทพ จนทโชโต

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณา

(พระสุธีวีธีธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

สัมภาษณ์แล้ว
พระสุเทพ จนทโชโต
(พระสุเทพ จนทโชโต)

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๑๔๑๕๕
ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๙/๒๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๔๓-๒๙๑-๙๙๘, ๐๙๓-๒๙๒-๓๘๖

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เจริญพร นายพิศณุ งามดี

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระสุธีวัชรธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

- ขีดในลิ้นชัก

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๔๑๔๙๕
ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๙/๒๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๘๑-๒๑๑-๘๘๘, ๐๘๓-๒๑๑-๓๖๖

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เจริญพร นายทองแดง เสโคตร

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิศรธรรมสาร, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระสุธีวีธีธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติกรแทนอธิการบดี

สัมภาษณ์แล้ว

Amey
(นายทองแดง เสโคตร)

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๑๑๔๙๕
ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๗/๒๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๔๓-๒๕๑-๕๕๕๕, ๐๔๓-๒๕๑-๓๓๖

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เจริญพร นายบุญมี พิสมมัย

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘
นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำ
วิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์
จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้
มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน
ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะ
ได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระสุธีวีรธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติราชการแทนอธิการบดี

สัมภาษณ์แล้ว
M-
ศษย มกุฏพิณสรชัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๕๑๔๙๕
ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๙/๓๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๔๓-๒๕๑-๕๕๕๕, ๐๔๓-๒๕๑-๓๘๖

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เจริญพร นายบุญนาค ศรีสาคร

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระสุวิชัยธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ยื่น ๙/๑๖/๒๕๖๘
4๓ ๕๖

มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๕๑๔๔๕
ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๗/๒๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๙๓-๒๙๑-๙๙๙, ๐๙๓-๒๙๒-๓๘๖

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เจริญพร นายไชยา จิตโสภ

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิชธรรมสาร, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระสธิวีชรธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๔๑๔๙๕
ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๗/๒๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๔๓-๒๕๑-๕๖๘, ๐๔๓-๒๕๒-๓๘๖

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เจริญพร นายขุนทอง ศรีสุข

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิศรธรรมสาร, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระสุธีวชิรธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

สัมภาษณ์แล้ว

ขุนทอง ด.ช.สุข

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๕๑๔๙๕
ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๗/๓๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๔๓-๒๕๔-๕๕๕๕, ๐๔๓-๒๕๒-๓๖๖

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เจริญพร นางสาวเรียมลักษณ์ จิตทวี

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระสุธีวีชิธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ขจรจิตร ธิรญาโณ
ผศ. เรียมลักษณ์ จิตทวี

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๕๑๔๙๕
ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๗/๗๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๔๓-๒๑๑-๘๘๘, ๐๔๓-๒๑๒-๓๖๖

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เจริญพร นางอุบล จุฑาผิว

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๒๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระสุธีวีรธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

อินดี๋ ไน่ส้ม ๓๖๘
๗๗๐๖๖ จุฑาผิว

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๑๑๔๙๕

ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)

ที่ อว ๗๙๑๔/ว ๑๐๐๗๙

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน
๙/๒๗ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทร ๐๙๒-๒๕๑-๙๙๙, ๐๙๓-๒๕๒-๓๓๖

๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

เจริญพร นางสาวศรียุทธาภา

ด้วย พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตฺร) เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๗๒๐๔๑๐๑๑๒๐๐๘
นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์เพื่อการพัฒนา รุ่นที่ ๔/๒๕๖๗ กำลังทำ
วิทยานิพนธ์ เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูผินารายณ์
จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมี พระครูวุฒิชัยธรรมสาร, ผศ.ดร. เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ได้พิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านเป็นผู้
มีความรู้ ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้นักศึกษาดังกล่าวได้สัมภาษณ์ท่าน
ทั้งนี้ผู้สัมภาษณ์จะประสานวัน - เวลาที่ท่านสะดวก ในการให้สัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะ
ได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณา

ขอเจริญพร

(พระสุธีวีรธรรม, ผศ.ดร.)

รองอธิการบดี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

๑ ไร่ ๓ ไร่ ๖๖ ไร่

๑๓๑๑๑๑ ๑๑๑๑๑

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ๐๔๓-๒๕๑๔๙๕
ติดต่อประสานงาน : พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตฺร)

ภาคผนวก จ

หนังสือรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

AF 04-03

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา
 เลขที่ 91 ถนนเทศบาล 1 ตำบลสะเตง อำเภอเมือง จังหวัดยะลา 95000 โทรศัพท์ 0 7321 2863 ต่อ 131
 E-mail: scphyl.irb@yala.ac.th Website: http://www.yala.ac.th/IRB-SCPHYL/

หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ชื่อโครงการวิจัย	การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาพระธาตุนาขาม ตำบลนาขาม อำเภอภูมินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์		
รหัสจริยธรรมการวิจัย	SCPHYLIRB-2568/782		
ผู้วิจัยหลัก	พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)		
สังกัด	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน		
วิธีการพิจารณา	Expedited		
วันที่ส่ง	22 ตุลาคม 2568	วันที่พิจารณา	24 ตุลาคม 2568
วันที่รับรอง	12 พฤศจิกายน 2568	วันหมดอายุ	12 พฤศจิกายน 2569

เอกสารที่รับรอง

1. โครงการวิจัยเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. เอกสารชี้แจงข้อมูลอาสาสมัครวิจัย
4. เอกสารแสดงความยินยอมโดยได้รับการบอกกล่าว
5. ประวัตินักวิจัย/คณะนักวิจัย

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา ได้พิจารณาโครงการวิจัยแล้ว ตามแนวทางหลักจริยธรรมการวิจัยในคนที่เป็นมาตรฐานสากล ตามระเบียบแนวทาง และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

หมายเหตุ:

1. กำหนดส่งรายงานความก้าวหน้า 12 พฤษภาคม 2569 แบบฟอร์ม AF 03-19
2. กำหนดส่งรายงานสิ้นสุดโครงการ 12 ธันวาคม 2569 แบบฟอร์ม AF 03-20
3. หากมีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินการวิจัยหลังได้รับการรับรอง ให้นักวิจัยขออนุมัติปรับรายละเอียด แบบฟอร์ม AF 07-01 และ AF 07-02
4. หากดำเนินการวิจัยไม่แล้วเสร็จภายในระยะเวลารับรอง ให้นักวิจัยขออนุมัติขยายระยะเวลา แบบฟอร์ม AF 03-18

(นายอวิรุทธิ์ สิงห์กุล)

เลขานุการคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรม
การวิจัยในมนุษย์

(ผ.ศ.ดร.อัญชลี พงศ์เกษตร)

รองประธานคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรม
การวิจัยในมนุษย์ คนที่ 1

(หนังสือรับรองมีปริมณฑลตราสัญลักษณ์วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา)

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ	พระมหาคุณานนท์ ธิรญาโณ (ขจรจิตร)	
วัน เดือน ปี เกิด	24 เมษายน 2524	
สถานที่เกิด	24 หมู่ที่ 3 ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2556	นักธรรมชั้นเอก
	พ.ศ. 2561	เปรียญธรรม 3 ประโยค
	พ.ศ. 2542	มัธยมศึกษาปีที่ 6
	พ.ศ. 2547	ครุศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดโนนพองแก้ว ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	
ผลงานตีพิมพ์		
รางวัลที่ได้รับ		
อุปสมบท	8 พฤศจิกายน 2552 ณ พัทธสีมา วัดโนนพองแก้ว ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	
สังกัด	วัดโนนพองแก้ว ตำบลนาขาม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	
ตำแหน่งและประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2562	รองเจ้าอาวาสวัดโนนพองแก้ว
	พ.ศ. 2564	เจ้าคณะตำบลนาขาม (ธรรมยุต)
โทรศัพท์	093-328-6375	
G-mail	phrakhunanon2524@gmail.com	